

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА КЛАСИЧНИ СТУДИИ

Класична филологија, византологија и микенологија

ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО ЛАТИНСКАТА МЕДИЦИНСКА
ТЕРМИНОЛОГИЈА

De Formātiōne Vocabulōrum Linguae Latīnae Medicinālis

(магистерски труд)

Ментор:

проф. д-р Весна Димовска-Јањатова

Студент:

Татјана Бабич 5424/22

СКОПЈЕ, 2026

Признание и благодарност

Изразувам благодарност на
**Институтот за класична филологија,
Филозофскиот факултет - УКИМ - Скопје**

На професорите:

проф. д-р Весна Димовска-Јањатова, ментор

проф. д-р Валериј Софрониевски

проф. д-р Светлана Кочовска-Стевовиќ

проф. д-р Елена Џукеска

проф. д-р Ратко Дуев

од Институтот за класична филологија, кои ми обезбедија литература за програмата и ми помогнаа, секој од нив на свој начин, во изработката на овој магистерски труд, и без чија помош и поддршка изработката на овој магистерски труд ќе беше невозможна.

На моите родители Олга М. Бабич и Јордан Бабич!

Бог да ја благослови и да ѝ даде долг живот на мојата сакана мајка!

Мојот сакан татко нека почива во мир!

Ним им го посветувам овој магистерски труд, со цело срце и душа -

без нивна финансиска и секаква поддршка воопшто немаше да стане збор за
заблагодарување и признание на претходно споменатите професори и образовната
институција.

©

Од срце,

Бабич Јордан Татјана

Abstract

Medical terminology is a fundamental component of the healthcare sciences. A substantial portion of this specialized lexicon originates from Latin or Latinized Greek roots. This thesis explores effective methods for vocabulary building in medical Latin, tracing its origins in antiquity, its development and its continued relevance in contemporary medical discourse. The primary objective is to enhance the understanding of how medical terminology has evolved over the centuries. By employing etymological analysis, examining contextual usage in classical texts, and tracing the diachronic development of terminology, this study primarily focuses on the morphological structure of Latin, particularly the systematic use of roots, prefixes, and suffixes, a foundation for comprehending and internalizing complex medical terms. Furthermore, it investigates the mechanisms through which lexical clusters were created to address the communicative needs of scientific communities at pivotal moments in history. In addition, the thesis examines the role of metaphorical and metonymic cognitive mapping in the formation of neologisms for specialized use within the healthcare sciences, highlighting how conceptual metaphors have shaped the evolution of technical vocabulary in this domain. The findings reveal enduring paradigms in vocabulary-building methodologies, rooted in antiquity, and demonstrate their continued relevance in the development of scientific terminology over the centuries, as well as in the contemporary formation of neologisms to articulate complex medical concepts.

Key words: Medical Latin terminology, vocabulary building, morphology, etymology, Latin roots, prefixes and suffixes, conceptual metaphors

Апстракт

Медицинската терминологија е фундаментална компонента на здравствените науки. Значителен дел од овој специјализиран речник потекнува од латински или латинизирани грчки корени. Ова истражување се однесува на ефективните методи во зборообразувањето во медицинскиот латински научен јазик, лоцирајќи го неговото потекло во антиката, неговиот развој и неговата континуирана релевантност во современиот медицински дискурс. Примарната цел е да се подобри разбирањето за тоа како медицинската терминологија еволуирала низ вековите. Со примена на етимолошка анализа, испитување на контекстуалната употреба во класичните текстови и следење на дијахронскиот развој на терминологијата, оваа студија првенствено се фокусира на морфолошката структура на латинскиот јазик – особено на систематската употреба на корени, префикси и суфикси - како основа за разбирање и интернационална употреба на сложените медицински термини. Понатаму, ги истражува механизмите преку кои лексичките кластери се создадени за да се задоволат комуникативните потреби на научните заедници во клучни моменти во историјата. Покрај тоа, тезата ја испитува улогата на метафориско-метонимиското когнитивно мапирање во формирањето на термините за специјализирана употреба во рамките на здравствените науки, истакнувајќи како концептуалните метафори ја обликувале еволуцијата на техничкиот вокабулар во оваа област. Наодите покажуваат парадагми во методите на зборообразувањето, вкоренети во антиката, и ја демонстрираат нивната континуирана релевантност во развојот на научната терминологија низ вековите, како и нивна употреба во формирање на неологизмите за изразување на сложените медицински концепти.

Клучни зборови: медицинска латинска терминологија, зборообразување, морфологија, етимологија, латински корени, суфикси и префикси, концептуални метафори.

Содржина	
Предговор	2
Вовед	4
Историски контекст	4
Важноста на мотивите и историските околности	5
Методи на зборообразување	8
Важност на грчките влијанија	10
Заклучок	13
Методологија на истражувањето	14
Јазикот и концептот на зборообразувањето	15
Методолошки дизајн на истражувањето	17
Дизајн на истражувањето	17
Теоретска рамка	18
Извори на податоци и методи на анализа	20
Историска рамка и морфолошки процеси	22
Метафоричко-метонимска структура и семантичка класификација	23
Методолошки пристап во отсуство на податоци	24
Структура на истражувањето	24
Историски развој и општествено-историска заднина на ЛМТ	25
Анатомски термини и нивниот етимолошки развој	27
Филолошка и компаративна перспектива	27
Фонетско-морфолошки и семантички трансформации кај анатомските термини ..	28
Хомеровата епика во латинската медицинска терминологија	30
Заедничкиот развој на писменоста во рамки на италското јазично семејство	34
Стандардизација на <i>Latīnitās</i>	36
– клучен фактор за медицинските грчки термини во ЛМТ	36
Заклучок	39
ПИЕ-наследство во латинската медицинска терминологија	41
Фонетски и етимолошки аспекти на латински медицински термини со ПИЕ-корени	41
Дијахрона, семантичка и компаративна анализа на лексемата	44
<i>cor, cordis (срце)</i>	44
Дијахрона, семантичка и компаративна анализа на лексемата	46

<i>cerebrum</i> (мозок).....	46
Дијахрона, семантичка и компаративна анализа на лексемата	47
<i>pes, pedis</i> (стапало).....	47
Заклучок.....	48
Методи на зборообразување во латинската медицинска терминологија	49
Позајмени зборови во латинската медицинска терминологија (ЛМТ)	50
Продуктивни грчки суфикси во клиничката терминологија	53
Продуктивна деривациска морфема -иџ, -џ, -ов / лат. -иџ, -а, -ум.....	55
Продуктивни грчки префикси во латинската медицинска терминологија	57
Сложени термини и нивната морфемска архитектура	58
Концептот на метафора и метонимија кај грчките термини во ЛМТ	60
Транслитерација на грчките термини	63
Деклинирање на именките од грчко потекло во медицинската латинска терминологија.....	64
Заклучок.....	68
Општи правила на зборообразување кај класите на зборови (именки и придавки) според Присцијан.....	70
Аглутинацијата како метод.....	72
Функционалните морфеми како суфикси во ЛМТ	73
Табеларен преглед и анализа на суфиксите – функционални морфеми кај латинските именки во ЛМТ	74
Генитивните конструкции во латинската медицинска терминологија.....	82
Деривациски морфеми во зборообразувањето на ЛМТ	84
Именки добиени со деривациски морфеми во латинскиот медицински термилошки систем (ЛМТ).....	85
Придавки добиени со деривациски морфеми во латинскиот медицински термилошки систем	90
Деривациски морфеми кај Целз и кај Феликс.....	93
Интерфикси	96
Латински префикси во медицинската терминологија.....	97
Предлози како префикси	97
Фонетска асимилација на префиксот <i>ad-</i>	98
Нумерички и квантитативни латински префикси.....	99
Формирање на компаративните форми со значење на позитив	100

Семантичка трансформација на зборови од општата лексика во медицинска терминологија.....	101
Кованиците како метод во зборообразувањето во латинската медицинска терминологија.....	103
Кованици кај Целз: адаптација и описност во медицинскиот речник.....	106
Метафората и метонимијата како семантички механизми во латинската медицинска терминологија.....	108
Метафоричка когниција во медицинската терминологија	108
Метафорички структури кај Целз	112
Филозофско-религиски метафори кај Августин: основа на медицинско-психолошката терминологија	115
Современи гледишта: Латинската терминологија во психоанализата и медицинската психологија.....	116
Заклучок.....	117
Фармацевтска терминологија	118
Зборообразувањето во фармацијата и во фармакогнозијата	118
Историски основи: Латинските термини и ботаничката номенклатура.....	118
Современа фармацевтска терминологија во ботаниката и во фитотерапијата.....	120
Античко наследство во именување на современите термини во фармацијата.....	122
Морфолошка структура на современите фармацевтски термини за лекови	124
Префикси, интерфикси и суфикси кај генеричките имиња на лековите.....	126
Формативниот елемент „-in“	129
Морфемска анализа на <i>amino-p-hydroxy-benzyl penicillin</i> (amoxycillin)	132
Заклучок.....	133
Анатомска терминологија - Terminologia Anatomica	135
Лингвистичка анализа на некои латински лексеми во ТА.....	136
Примери за термини во <i>анатомската терминологија</i>	138
Auris, -is f. (уво).....	138
Abdōmen, -minis f. (стомачна регија)	143
Mūsculus, -ī m. (мускул).....	144
Повеќезборни термини со лексемата mūsculus, -ī m.	144
Заклучок.....	146
Неологизмите во латинската медицинска терминологија	147
Морфолошки речник на клиничката медицинска терминологија	149

I. Префикси	150
II. Суфикси	152
III. А. Именски основи во префиксна позиција	153
III. Б. Корени во суфиксна позиција	156
Анализа на клиничките термини	159
Заклучоци.....	162
Користена литература.....	166
Примарни извори	166
Примарни извори (преводи и препеви)	167
Секундарни извори	167

Користени кратенки

Кирилични:

ЛМТ – Латинска медицинска терминологија

ПИЕ – праиндоевропски (протоиндоевропски)

ПИТ – праиталски

ТА (Terminologia Anatomica) - *анатомска терминологија*

Латинични:

A – Adiectīvum - *придавка*

com – Comparatīvus – *компаратив*

g – Genitīvus – *генитив*

n – Nominatīvus – *номинатив*

N.B. Nota bene – *забележи добро, запомни*

Пра-Participium praesēsentis actīvi – *партицип на активен презент*

S – Substantīvum – *именка*

p. – *стр.*

pp. – *страни*

Предговор

„Веднаш ќе кажам, сосема искрено, дека најдобра основа за образованието е латинската граматика. Го велам ова не затоа што латинскиот е средновековен и традиционален, туку бидејќи и најосновно знаење на латинскиот јазик го минимизира трудот и маката за најмалку 50 проценти при учењето на кој било друг предмет.“

Дороти Сејерс, лингвист

Последниве неколку децении живееме во еден многу комплексен историски период во кој светската размена на информации, благодарение на техничко-технолошкиот развој, го достигна максимумот на планетава. Овие околности наметнаа потреба при размената на информации да се користи терминологија, најчесто од англиско потекло. И покрај напорите на македонистите за употреба на домашните македонски термини, сведоци сме на употребата на англиски вокабулар од компјутерската терминологија, кој е највпечатлив кај помладите генерации, како резултат на влијанието од социјалните мрежи и медиуми.

Но, дали можеме да кажеме дека латинскиот, или кој било друг јазик, во својот историски развој немал примеси и влијанија од јазиците на културите со кои бил во допир и социолошко–општествените услови не влијаеле на говорителите на конкретен јазик? Социјалниот аспект на јазикот, како еден од културните аспекти на човековиот живот во општеството, бил предмет на интерес на сите научни дисциплини уште одамна, пред оформување на лингвистиката како посебна научна дисциплина. И дали човекот во својата потреба да ги искаже своите идеи и да ги зачува достигнуањата на одреден општествен систем не ја користел својата креативност тогаш како и денес, па ги преточил во пишани споменици кои ги имаме и денес? Дали античките народи заради подобра егзистенција во своите талкања и освојувања не ги користеле достигнуањата во јазикот на други народи и ја усвојувале нивната, веќе создадена, терминологија за одредени појави, процеси и производи? Освен во случаите кога се формира нов јазик, на нова нација, по методологија на договор и одлука на народ што живее на конкретна географска територија, за каков што од некои теоретичари се смета англискиот и за чие создавање се смета дека имало политичка заднина во XVI и XVII век. Или, пак, истакнатото од професор д-р Светлана Јакимовска од Филолошкиот факултет - УГД - Штип: *„Студентите се стекнуваат со основни знаења од латинскиот јазик кое нешто ќе им користи за полесно разбирање на историјата на францускиот јазик кој произлегува директно од латинскиот јазик, како и полесно разбирање на*

компаративната граматика на романската група јазици.“ (Јакимовска, 2022), ја отсликува вистината за францускиот јазик и неговата директна, непосредна генеза од латинскиот јазик што денес се изучува на класичните институти во земјава и низ светот, но и бил единствениот официјален јазик за образование и наука низ Европа до доцната ренесанса.

Многу лингвисти се сложуваат околу тезата дека латинскиот јазик и неговиот *Corpus vocabulōrum latīnōrum*, присутен во делата на античките автори, а потоа *Latīnitās*, латинскиот поврзан со златниот период на латинската литература од римските поети, филозофи и оратори Овидиј, Вергилиј, Кикерон, е основа на која се надградила западноевропската гранка на јазици што денес се зборуваат во Европа. Но, за да дојдеме до суштината на генезата на латинскиот и како тоа латинскиот до крајот на вториот век и почетокот на I век пр. н. е., се развил во она што е познато како „класичен латински“, треба една подетална анализа што ќе ни ја даде основата не само за одговор на прашањето за директната генеза на францускиот од латинскиот, туку и основа за образувањето на специфичната медицинска лексика, што е темата на овој труд.

Целта на овој предговор, како што истакнува Сузан Баснет во *Translation studies* (Bassnett, 2002), е да отвори прашања, а не сите да ги одговори и да открие аспекти и области во кои лингвистичките истражувања почнати од времето на антиката би продолжиле, со цел да се дојде до дефинитивни одговори на огромниот број прашања како во синхрониот, така и во дијахрониот развој на јазикот.

Напомена: Сите преводи на цитатите и толкување на користената литература се лична адаптација. Преводите, толкувањата или интерпретациите од англиски, француски, италијански или шпански извори на користена литература се во курзив.

Во текот на изработката на овој труд, беше користена AI алатка Microsoft Copilot, која придонесе за систематизација на термините, структурирање на табелите за полесна визуализација на избраната лексика. Нејзината поддршка овозможи побрза и поефикасна организација на содржината со што се олесни процесот на анализа и визуелна презентација на термините.

Вовед

Кога станува збор за зборообразувањето во латинската медицинска наука неминовно се наметнуваат прашањата:

Дали е воопшто возможно да се зборува за медицинска латинска терминологија не земајќи ги предвид методите на античките грчки автори во создавање на неологизмите во медицинската струка? Ова истражување ги анализира методите на античките грчки автори и нивното влијание врз латинската медицинска терминологија.

Зошто се важни мотивите и историските околности во една многу обемна тема како што е создавање на нов вокабулар во еден јазик? Ова истражување ги идентификува мотивите и историскиот контекст во создавањето на латинскиот медицински вокабулар.

Целите на оваа многу обемна тема се сведени на одговор на прашања поврзани со три аспекти. Прво, историскиот контекст во кој научниот напредок неминовно го наметнал создавањето на нова лексика во латинскиот јазик. Второ, влијанието на грчкиот научен јазик врз формирање на медицинската латинска лексика. Трето, методите и принципите во формирање на техничкиот научен вокабулар во Хелада и во Рим, како и нивна примена во современата медицинска наука како медиум за интернационална комуникација.

Историски контекст

Од една страна, објаснувајќи ја историско-општествената заднина во развојот на медицината како посебна наука и почетоците на научниот медицински јазик, ќе сфатиме

зошто медицинската латинска терминологија во своите рамки има грчки лексички компоненти, особено грчки суфикси и префикси, што е една од причините за јавување на потребата од преземање на грчката декинација во латинскиот јазик и нејзино изучување во медицинската струка. Од друга страна, заднината во развојот на латинскиот јазик како официјален јазик во Римската Република и Империја дава објаснување зошто латинскиот јазик ја има улогата на водечки јазик во медицинската струка денес, и како се распространила употребата на латинска терминологија и на латинскиот јазик во медицинската наука низ светот.

Важноста на мотивите и историските околности

За да можеме да ја сфатиме природата на латинската медицинска терминологија и зборообразувањето и да се сфати феноменот на позајмени грчки зборови, употребата на префикси и суфикси од грчко потекло во латинскиот јазик, пишаните споменици треба да ги интерпретираме во дадениот историски контекст и општествени услови кои се еден аспект на целокупноста на зборообразувањето во латинската медицинска терминологија. Јазикот како важен културен аспект на човековиот живот во општеството, но не и единствен аспект, бара примарните пишани податоци со кои располагаме да бидат разгледани во историскиот контекст, синхроно, за да ја разбереме природата на процесот на хеленизација на латинскиот и современото хеленско јазично присуство во латинската медицинска терминологија. Ова би значело дека интерпретирањето на податоците согласно периодот кога почнал процесот, географската, историската и културната поставеност и заднина кога процесот продолжил да се одвива дијахроно, следејќи парадигми втемелени во одредена точка во минатото, ќе ни помогне да ја сфатиме природата на медицинскиот латински денес.

Се отвора истражувачка дилема од јазична гледна точка - како дошло до оваа симбиоза и кои се причините за присуството на латинизирани грчки медицински термини?¹ За да ги разбереме принципите на компонирање на грчко-латинската медицинска терминологија, веројатно треба да ги истражуваме самите корени или почетни модели применети во зборообразувањето на овој специфичен лексички корпус во преткласичниот и класичниот период.

¹ Лангслов (Langslow, 1991) во своите истражувања наведува статистика за присуство на околу 40 отсто грчки лексеми во медицинската литература кај Целз и кај Феликс.
Langslow, D. (1991) 'The Formation and Development of Latin Medical Vocabulary, A. Cornelius Celsus and Cassius Felix.' PhD Thesis, University of Oxford, Wolfson College, Oxford.

Денес латинскиот јазик нема родени говорители, но неговото присуство и неопходност за изучување во медицинската наука се несомнени. Трагајќи по корените на неговиот почеток, откриваме архетип присутен во сите индоевропски јазици, а воедно и наследство на лексика², што е присутна во речиси сите јазици - ќерки на ПИЕ-јазик, кои се говорат денес. Наследената лексика во анатомијата од ПИЕ кај старогрчкиот и кај латинскиот може да се илустрира со лексеми што денес се користат како дел од усвоената терминологија во анатомијата (табела 4). За илустрација ќе го образложам терминот *cor*, *-dis* (срце), ПИЕ **krd-* *срце* > латински *cord-*, > грчки *καρδ-ία*, каде се гледа фонетска разлика во развојот на гласот *r* во „о“ кај латинскиот и „а“ кај грчкиот. Денес латинскиот збор е присутен во анатомијата, а грчкиот збор се среќава во сложени термини како кардиологија (*cardiologia*, *-ae*) кованица од *cardio-* (*καρδία*) со значење *срце* и *λόγος* (*наука*). Слични образувања се и: кардиограм (*cardio-gram*), кардиограф (*cardio-graph*), електрокардиограм (*electro-cardio-gram*) и други, што за прв пат се регистрирани во втората половина на 19 и почетокот на 20 век.

Примената на грчкиот збор *καρδία* како термин за медицински состојби и постапки започнала веќе во латинскиот, сп. *cardiacus* (*καρδιακός*) *што се однесува на срцето, што има срцево заболување*. Овој пример, како и многу други, илустрира каква улога одиграл латинскиот јазик во креирањето на современата медицинска терминологија и како извор на термини во анатомијата и како посредник во трансмисијата на грчката медицинска терминологија.

Поради досега образложеното, пред да продолжам, сметам дека би било неопходно да се разгледаат концептите на термин и терминологија во современата класификација.

Лангслов (Langslow, 1991, 11-12)³ дефинирајќи ги концептите на „термин и терминологија“, стои на ставот дека првиот е поим во рамките на една заедница на термини, како дел од област, а вториот концепт се однесува на предмети од вокабулар кои ги означуваат составните делови на една утврдена, непроменлива класификација на еден конкретен дел или област од реалниот свет што нè опкружува. Јазикот ја дава номенклатурата, не класификацијата на класифицираните предмети и ставки.

² Контејнер (Container) како што е именуван од когнитивната лингвистика. „Linguistic expressions are containers“; words (containers). Lakoff G. and Johnsen M. (2003), *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago 2003, p. 10.

³ Langslow, D. (1991). *The Formation and Development of Latin Medical Vocabulary: A. Cornelius Celsus and Cassius Felix*, pp 11-12.

Елементите на оваа номенклатура се технички термини (*Τεχνη, techne*), а нивната сума е техничката или медицинската терминологија (Langslow, 1991).⁴ Значаен аспект што ја дефинира лингвистичката форма на терминот како медицински во современата техничка медицинска терминологија е моносемидата, т.е. терминот има едно значење.

Димовска-Јањатова, В. и Кочовска-Стевовиќ, С. (2020), во учебникот по латински за здравствена струка, *Lingua latina medicinalis*⁵, го дефинираат концептот *термин* како научен или практичен поим што е определен или омеѓен со развиена дефиниција. Или, со други зборови, термин е збор чиешто значење е професионално дефинирано. Секој термин спаѓа во одредено термилошко поле, во рамките на коешто терминот ја остварува врската со својата дефиниција, станува *номен*, име или назив во научен контекст, односно, дел од некоја *номенклатура*. Терминологијата, чие име носи латинско-грчки корени од лат. *terminus* (меѓа, граница, предел) и грч. *λόγος (logos)* - наука, ја дефинираат како изграден систем на специјален фонд на зборови, лексика, на одредена наука.

Ваквите дефиниции на *термин* и *терминологија* укажуваат на моносемидата како важен аспект, за лексемата да биде означена како термин во соодветна област и класифицирана во термилошка база на податоци. Моносемидата во латинската медицинска терминологија (ЛМТ) е аспект врз основа на што се класифицирани термините од анатомијата во стандардизираната, за прв пат издадена класификација, позната како Базелска анатомска номенклатура, BNA1895, а подоцна Париската анатомска номенклатура - PNA (*Parisiensia nomina anatomica*) 1958.⁶

В. Димовска-Јањатова и С. Кочовска-Стевовиќ (2020), во *Lingua latina medicinalis*, ја имаат наведено општо прифатената класификација на медицинската терминологија⁷, која покрај анатомската ги разликува фармацевтската и клиничката стандардизирана терминологија,

1. Анатомска терминологија;
2. Клиничка терминологија;
3. Фармацевтска терминологија;⁸

⁴ Τεχνη, techne – *вештина, умешност, занает* (медицинската наука била на ниво на занает, во времето на Римската Република и Империја не постоело формално медицинско образование).

⁵ Димовска-Јањатова В., Кочовска Стевовиќ С. (2020), стр. 149.

⁶ *Nomina anatomica* – продолжува во следни проширени едидии.

⁷ Димовска-Јањатова В., Кочовска Стевовиќ С. (2020), стр. 149-150.

⁸ стр. 149-150.

Во рамките на овие терминологи, научните термини се составени од еден (*termīni unīus verbi*), два или од повеќе збора (*termīni plurium verbōrum*).

Она што се прифаќа како стандардно денес во поглед на именуваните поими, делови, појави и предмети, како дел од големата збирка на термини, минало долг пат во развојот низ вековите и полисемијата била вообичаена не само кај различни автори, туку и кај еден ист автор во ист текст. Целз (Celsus), во *De Medicina*⁹, употребува еден ист термин за означување на различни предмети и појави, што предизвикува семантичка двосмисленост. На пример, лексемата *cura* функционира полисемично, означувајќи и општа грижа за здравјето *cura corporis* (I.1), и специфичен терапевтски третман *cura vulnerum* (VIII.1), но и морална одговорност во прологот *cura animi*. Целз ја употребува истата форма за диететски препораки, хируршки интервенции и етички размислувања, што ја открива семантичката нестабилност на терминот во античкиот медицински и филозофски контекст.

Може да се констатира дека патот на зборообразувањето на медицинските термините, кои денес се класифицирани во термилошки бази на податоци како *Nomina anatomica, clinica et pharmaceutica*, има длабоки корени во хеленистичкиот период, во 3 век пр. н. е. кога започнува развојот на научниот јазик и издвојувањето на медицината како посебен занает.

Методи на зборообразување

Методите и принципите, како дел од концептот на зборообразување започнат во време на Стара Грција и Рим со развојот на науките, се наметнале како неминовни кај Платон, Аристотел и Сократ кои се соочиле со огромниот предизвик да создадат нова лексика која ќе соодветствува на новите апстрактни и конкретни поими до кои дошла науката.

Дел од суштината на темава за методите и принципите на зборообразувањето во науката и во медицинската струка лежи во спротивставените ставови и филозофски размислувања на Платон, од една страна, кој во своите лингвистички истражувања во античка Грција, создавајќи ја „алегоријата за пештерата“ (Plato 2018, 370),¹⁰ истакнал дека уметноста и реториката не ја даваат вистината за светот што нè опкружува, па оттаму употребата на метафора во научните текстови е застранување од вистината; и

⁹ Celsus, *De Medicina*, I.1; VIII.1; praef.

¹⁰ Plato, *The Republic*, trans. Tom Griffith, ed. G. R. F. Ferrari, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, p. 370.

Аристотел (Aristotel 2008, 230), од друга страна, кој за разлика од него сметал дека употребата на метафора е доблест со која откриваме нови аспекти и без која, само со употреба на обичните зборови, нема да може да се навлезе во суштината на веќе познатите појави, предмети и процеси.¹¹

Следствено на нивните размислувања, второстепената претпоставка во овој труд е дека природата на човекот го диктирала присуството на концептите на метонимија и метафора во медицинската латинска терминологија како еден од методите на зборообразување, преземан во латинскиот јазик на семантичко ниво, а во исто време и останатите методи употребени за создавање на научниот вокабулар, кои се среќаваат до денес, за кои ќе стане збор во главниот дел.

Развивајќи ја својата филозофија или „теорија на формите“ Платон (Plato, 2018, 370), иако не ја оправдува употребата на метафората како дел од научниот вокабулар, во своите размислувања за светот што нè опкружува објаснува дека формите, односно, идеите кои ги добиваме се совршени, апстрактни, архетипови на светот што нè опкружува и се прототип на она што го гледаме и доживуваме во физичкиот несовршен свет.

Согласно современите сознанија на когнитивната лингвистика (Lakoff and Johnson, 2003, 8; Croft 2006, 271)¹², метафорите употребувани во јазикот се базично концептуални во својата природа (Lakoff 1987, 12)¹³, а метафората гледана само како јазична фигура е второстепена, бидејќи служи како доказ за човековите мисли и дејствувања кои се концептуално метафорични по својата природа (Lakoff and Johnson 2003; Croft 2006). Човековиот мисловен процес е метафоричен, па метафората како јазична фигура открива многу за човековата природа и универзалноста на природните секојдневни искуства на човекот, преточени во лексика која, за да ги задоволи целите на постоење, е во постојана надградба. Така и лексиката во медицинската терминологија е во постојан раст и во склад со новите откритија и технолошкиот раст. Од кажаното, може да се заклучи дека метафората лежи во апстрактната мисла или идеја и нејзиниот симболички приказ. Бидејќи метафората е природен феномен, согласно когнитивната

¹¹ Aristotel, *Retorika*, prevod: Marko Višić, ITP Unireks – Podgorica, Podgorica, 2008, p. 230.

¹² Lakoff, George & Johnson, Mark (2003). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago, p. 8. Croft W. (2006) 'Metonymy: The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies', in *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, ed. Dirk Geeraerts. Berlin: Mouton de Gruyter, p. 271.

¹³ "What I am calling a 'concept' is a semantic structure symbolized by a word." „Она што јас го нарекувам 'концепт' е семантичка структура симболизирана во збор.“ Lakoff G. (1987), 'Women, Fire, and Dangerous Things', *What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press, Chicago, p. 12.

лингвистика, секоја концептуална метафора има нејзин одраз во јазична метафора, и разгледувањето на конкретна јазична метафора во склоп на тој концепт претставува емпириско прашање (Lakoff and Johnson 2003; Croft 2006, 271).

Овде сосема логично се наметнува дилемата за важноста и поврзаноста на античките грчки автори со Рим и Римската Империја, која го открива присуството на грчките лексеми во современата наука.

Важност на грчките влијанија

Рим, во времето на Римската Република и почетокот на Римското Царство, бил срцето на растечката Римска Империја и особено од 3 и 2 век пр. н. е. Јазикот што го зборувала римската елита во тоа време се наметнал како неминовност во сите околни територии. Во процесот на стандардизацијата и формирањето на елитниот класичен латински јазик *Latīnitās*, големо влијание имала средбата на римската елита со светот што зборува грчки и условите на билингвизам што се создале во Римската Империја. Оваа средба имала длабоко влијание врз римската култура од една страна, а од друга страна и врз ставовите на елитниот свет во Рим, не само во однос на јазикот, туку пред сè во промовирање на употребата на јазикот како медиум за научен, филозофски и уметнички дискурс. Иако еволуцијата на латинскиот како официјален и литературен јазик, во еден свој дел одразува внатрешни фактори карактеристични за јазикот, менувањето на околностите на неговата употреба, под влијание на старогрчкото коине, сè попознат за римската аристократија, поучувана од грчки говорници, филозофи и граматичари, влијаел на развојот на медицинската лексика. Развојот на интелектуалниот и научен грчки, методите и принципите на зборообразување присутни од Хомер до претсократовците и јонскиот, до атинскиот коине и, последователно, Сократ, Платон и Аристотел, до доцниот хеленистички грчки и нивно инкорпорирање во латинската медицинска терминологија, може да се види главно на следните јазични нивоа на развој на латинскиот медицински јазик:

На семантичко ниво (општата лексика добива ново, специјализирано значење и новите откритија добиваат сосема нова определба) – промена со употреба на метафора и метонимија; *bene valet* - *општа здравствена состојба*, *homo bene sanus* - *добра психофизичка состојба*;

Промени на морфолошко ниво (кованици, деривативи, позајмени суфикси и префикси) односно се изведуваат именки од именки, придавки од именки, именки од

глаголи, придавки од именки, придавки од придавки, со помош на префикси, суфикси, менување на родот на имињата како кај *membra, membrana, membrātūra*, придавките *membrōsus, membrōsa, membrōsum* (Clackson 2011, 213-228)¹⁴:

Грчки корени на зборовите и формативни елементи карактеристични за лексичко-семантичкото ниво во старогрчкиот јазик (*melanōma, -atis n*);

Промени на фонолошко-ортографско ниво (*uvertebra- vertebra*).

Од досегашната анализа на пишана литература од примарни и секундарни извори, која ја имаме во изобилие, може да се заклучи комплексноста во развојот на латинскиот и вулгарниот латински, кој зависел од цивилизацискиот развој на Римското Царство и историско-географските и социјални околности на подемот и падот на Римската Империја, чиј допир со културите на народите на територијата на денешна Европа ја оформил медицинската лексика на романската група на јазици, а самиот бил под силно влијание на грчката култура и цивилизација и јазиците од Блискиот Исток, до каде што допрела раката на Рим.

Следствено на општиот развој на латинскиот јазик, Сузан Баснет во елаборирањето на теоријата за преводните прашања во лингвистичките истражувања во Римскиот период, истакнува¹⁵: „Бидејќи процесот на збогатување на литературниот систем е интегрален дел на римскиот концепт на преводна еквиваленција, кај Кикерон и Хоратиј преводните еквиваленции се базираат на принципот *non verbum de verbo, sed sensum exprimere de sensu*¹⁶, се среќаваат и првите обиди за изнаоѓање на методи и техники за збогатување на јазикот и формирање на нови зборови. Како резултат на ова, покрај методот на метафора и метонимија, најраспространет метод на збогатување на лексиката во латинскиот јазик во време на класичниот период е традицијата на позајмени зборови и кованици. Римскиот концепт на збогатување преку преводна еквиваленција содржи и друга димензија, која подразбира образованите Римјани да ги читаат оригиналните грчки текстови, па како последица на ова на преводот се гледа како на метатекст, имитација на оригиналот, кое нешто е рестрикција за монолингвалниот читач. За оваа димензија на имитација во римскиот концепт на литературно збогатување, Лонгин во својот есеј *За возвишеното*¹⁷ вели: „имитацијата и обидот да се достигне

¹⁴ Clackson, J. (2011), 'Classical Latin', in *A Companion to the Latin Language*, Clackson J. (ed.), Wiley-Blackwell, Chichester, стр. 213-228.

¹⁵ Susan Bassnett (2002), *Translation Studies*, 3rd edn., Methuen & Co. Ltd., London and New York, стр. 52.

¹⁶ „Да не се преведува буквално, туку да се пренесува идејата.“

¹⁷ Псевдо Лонгин, *За возвишеноста*, превод од старогрчки, белешки и коментари Весна Томовска-Митровска, Магор, Скопје, 2004.

напишаното на историчарите и поетите од минатото, како еден од методите на сублимирање и преводна еквиваленција, е еден аспект на римскиот концепт во литературната продукција“ (Bassnett 2013, 78)¹⁸. Од ова произлегува дека римскиот превод и зборообразување е уникатно во тоа што произлегува од концептот за литературно збогатување, кое е следено со дефинирање на јазичните норми со воспоставен закон на јазичните ограничувања. За да се разбере римскиот концепт, од кој произлегува и зборообразувањето на латинската медицинска терминологија како една димензија на концептот, за што ќе стане збор во овој труд, не треба да се заборави фактот дека со проширувањето на Римската Империја, билингвизмот и трилингвизмот биле нормална појава, па јазот помеѓу говорниот и литературниот латински се продлабочил. Медицинската струка, која била поразвиена во Хелада, била причината поради која многу римски доктори своето образование го добиле од грчки ментори, па истовремено го прифатиле и вокабуларот на грчките ментори, што се одразило како лингвистички проблем за пренесување на идеите од грчките текстови. Како резултат на ова, латинските автори се соочиле со недостаток на вокабулар што ќе ги изразува болестите, состојбите, лековите во латинскиот јазик и воедно со различната организација на двата јазика на различни лингвистички нивоа, а особено на лексичко-семантичко ниво. Целз големиот број на трансферирани лексеми на мајчин јазик во *De Medicina* (*За медицината*), истакнал дека во одредени случаи е поприфатливо да се употреби грчката терминологија отколку да се применат кованици од нивниот мајчин јазик. Сличен случај е при пренесување на некои вкоренети грчки зборови во латинскиот јазик во *De Physiognomonica* (*За Физиологијата*), каде се задржани термините за болестите како *ἐπιληψία* - епилепсија, *ἀποπληξία* - апоплексија, *σπασμός* - спазма (Fögen 2011, 459-460)¹⁹. Кога станувало случај за термини од специфични научни дисциплини како во случајов, дури и Сенека, Кикерон и Квинтилијан прибегнувале кон прифаќање на грчката терминологија поради, како што истакнал Кикерон, „*patrii sermonis egestas*“ – сиромашниот мајчин јазик (Clackson 2011, 239).

¹⁸ „Longinus (Dionysius Longinus, 100 CE), in his *Essay On the Sublime*, cites ‘imitation and emulation of the great historians and poets of the past’ as one of the paths towards the sublime, and translation is one aspect of imitation in the Roman concept of literary production.“ (Bassnett 2013).

Bassnett, Susan (2013), *Translation Studies*, 4th edn., Routledge, London and New York, p. 78.

¹⁹ Fögen (2011), ‘Latin as a Technical and Scientific Language’, in: Clackson, James (ed.), *A Companion to the Latin Language*. Wiley-Blackwell, Chichester, 459-460.

Овие термини во *Дигиталниот речник на македонскиот јазик* (2000-2025) се вака наведени:

- Епилепсија - болест со ненадејни напади на тресење и губење на свеста;
- Апоплексија - удар, мозочен удар, шлог;
- Спазма - стегане на мускул.

Заклучок

Од претходно изложеното се наметнува заклучок дека вокабуларот на латинската медицинска терминологија, кој денес е составен дел од современата медицинска лексика, започнал да се формира под влијание на грчкиот научен и интелектуален јазик, во општествено-историски околности на билингвизам и трилингвизам. Денес, симбиозата на латинско-грчкиот медицински вокабулар е резултат на повеќе процеси. Како што истакнува Лангслов, јазикот ја обезбедува номенклатурата, но не и класификацијата.²⁰ Следствено, во главниот дел се идентификуваат методите што биле применувани при формирањето на медицинската лексика од јазична гледна точка и кои аналогно се применуваат и денес во создавањето на медицински неологизми, независно дали станува збор за анатомска, клиничка или фармацевтска терминологија. Методите и принципите на зборообразување во латинската медицинска лексика се согледуваат на неколку јазични нивоа и можат да се класифицираат како:

1. Промена на морфолошко ниво (со кованици, изведенки, префикси, суфикси);
2. Синтаксички начин (со комбинација на зборови и изрази);
3. Латинизирани позајмени грчки зборови;
4. Позајмени грчки зборови (поради специфичноста на старогрчкиот на семантичко-лексичко ниво);
5. Семантички начин (со употреба на метафора и метонимија);
6. Промена на ортографско-фонетско ниво (монофтонгизација, ротацизам, синкопа).²¹

²⁰ Langslow (1991), 222. Според него, класификацијата е отворен систем што постојано се надградува.

²¹ Значајно за следење на етимологијата на лексемите и нивниот дијахрон развој, како и адаптацијата на заемките во латинскиот корпус (види анализа за етимолошки развој на лексемите *глава* и *мочен меур* во делот за историскиот развој на медицинската терминологија).

Методологија на истражувањето

Ова истражување применува комбиниран историско-концептуален пристап, кој ги обединува принципите на ономазиолошката лингвистичка теорија со квалитативни и компаративни методи, со цел да се анализира еволуцијата на медицинската терминологија во различни историски, културни и семиотички контексти. Во лингвистичка смисла, создавањето вокабулар се однесува на процесите преку кои јазиците создаваат, прифаќаат и развиваат нови зборови за изразување нови концепти, реалности и функции.

Методот на компаративна анализа е применет преку споредба на латински медицински термини од класичниот период со нивните современи еквиваленти, имајќи предвид дека во специјализирани домени, како што е медицината, вокабуларот континуирано се проширува и адаптира во согласност со научниот и технолошкиот развој. Во таков контекст, интердисциплинарниот пристап се наметнува како методолошка нужност, произлезена од спојот меѓу медицинските термиолошки системи и лингвистичката анализа, при што јазикот функционира како средство за артикулација и концептуална прецизност.

Во рамките на ова истражување, концептот „градење вокабулар“ се разгледува низ ономазиолошката рамка на Штекауер (Štekauer 2001)²², според која именувањето започнува од концепт кон форма, а не обратно, што овозможува разбирање на лексичката продукција како насочена и мотивирана од комуникативна потреба. Компаративната анализа се фокусираше на споредба на морфолошките и семантичките карактеристики на латинските медицински термини со нивните грчки еквиваленти. Критериумите за споредба ги опфатија етимолошкото потекло, морфолошката структура и семантичката еволуција.

Методолошките ограничувања на истражувањето вклучуваат ограничен пристап до примарни извори од античкиот период и можност за субјективна интерпретација на историските податоци. Овие ограничувања беа надминати преку вкрстена проверка на податоците од повеќе извори и консултација со релевантна секундарна литература поврзана со истражувањето. Дополнително, поради ограничената можност за директна комуникација со експерти од медицинските дисциплини, интердисциплинарниот

²² Štekauer, P. (2001), *Fundamental Principles of an Onomasiological Theory of English Word-Formation*, Katedra anglistiky a amerikanistiky, Prešov.

пристап во истражувањето се реализира преку консултација на стручна литература, со цел разбирање и појаснување на терминолошките концепти.

Етичките аспекти на истражувањето вклучуваат почитување на авторските права на користените извори и обезбедување точност и интегритет на податоците. Сите извори беа соодветно цитирани и интерпретирани во согласност со академските стандарди.

Јазикот и концептот на зборообразувањето

Јазикот претставува суштински аспект на човечката когнитивна способност, дејствувајќи како емпириски доказ за умствените процеси и природата на човековата мисла. Уште во античкиот период, јазикот бил предмет на филозофски дискурс, како што е евидентно во дијалогот *Кратил* на Платон, каде што се разгледува прашањето за природата на имињата и нивната врска со предметите на кои се однесуваат (Plato 1997, 101–156)²³. Во дијалогот, преку разговорот меѓу Сократ, Кратил и Хермоген, се развиваат две гледишта: едното застапува дека имињата имаат природна врска со своите референти, додека другото ги смета за производ на социјална конвенција. Сократ заклучува дека „името (ὄνομα)²⁴ е некаков приказ“ (μίμημα), т.е. има миметичка функција – именувањето е одраз на суштината на предметот (Џукеска 2016; Димовска 2019, 19; Платон, *Кратил*).²⁵

Овој дискурс продолжува и во современата лингвистика, особено во теориите на Фердинанд де Сосир, Себастијан Шаумјан и Ноам Чомски, кои ја проблематизираат релацијата меѓу означителот (signifiant) и означеното (signifié), при што Чомски укажува дека структурата на јазикот лежи подлабоко од видливите форми и дека таа е

²³ Plato (1997), *Cratylus*, translated by B. Jowett, in J. M. Cooper (ed.), *Plato: Complete Works*. Hackett Publishing Company, Indianapolis, 101–156.

²⁴ Џукеска (2016) за „името“: „Темата за создавањето на имињата кај Платон и денес е актуелна.“ „2400 years later Plato's discussion on the correctness of the names i.e. on the origin and function of language in 'Cratylus' has not ceased to raise questions and answers.“ Џукеска, Е. (2016), 'Платон или за создавањето имиња', во В. Г. и. (ур.), *2400 години од основањето на Платоновата академија*. Филозофски факултет, Скопје, стр. 303–319.

²⁵ Димовска, О. (2019), *Грчка и латинска апстрактна терминологија во превод на македонски јазик; Искуства и перспективи*. Магистерска теза, Филозофски факултет, Скопје. Платон, *Симпосион, Ион, Фајдрос, Политеја, Кратил*, превод од старогрчки и поговор Весна Томовска со Емилија Колева, Магор, Скопје, 2014, стр.283.

манифестација на вродени когнитивни способности (Chomsky 2006, 102-103²⁶; Saussure 1983, 110-112²⁷).

Според Шаумјан, зборот се дефинира како минимална јазична единица што може да извршува синтаксички и парадигматски функции самостојно или во комбинација со други зборови (Shaumyan 2021, 413).²⁸ Морфемите, пак, се класифицираат на лексички и граматички – првите носат основно значење, додека вторите ги дефинираат функциите на зборот во реченицата. Граматичките морфемии се дополнително поделени на функционални (флексивни) и деривациски (Shaumyan 2021, 418-419). Шаумјан разликува и слободни и врзани морфемии. Лексичките морфемии ја прошируваат лексиката, додека граматичките – функционалните и деривациските – ја претставуваат парадигматската структура на зборообразувањето (Matthews 1991, 1-23).²⁹ Во латинскиот, падежните завршетоци дејствуваат како функционални морфемии, додека деривациските морфемии (како придавки формирани од именки, глаголи и термилошки комбинации) се основа за формирање на медицинската терминологија.

Во контекст на латинската медицинска терминологија, падежните завршетоци се типичен пример за функционални морфемии, додека изведените зборови (на пр. придавки од именки или од глаголи) се резултат на деривациски процеси (Lieber 2009, 32³⁰; Shukhratovna 2023, 4³¹).

Зборообразувањето, во рамките на современата лингвистика, може да се разгледува од две перспективи:

1. Како процес на морфолошка деривација (на пр. именки од глаголи, придавки од именки);
2. Како формирање нови лексеми преку додавање на морфемии, согласно утврдени парадигми (Lieber 2009, 31-56).

²⁶ Chomsky, Noam (2006), *Language and Mind*, 3rd edn. Cambridge University Press, Cambridge.

²⁷ Saussure, Ferdinand de (1983), *Course in General Linguistics*, edited by Charles Bally and Albert Sechehaye, with collaboration of Albert Riedlinger, translated by Roy Harris. Duckworth, London.

²⁸ Shaumyan, S. (1987), 'IV Phenotype Grammar: 2. The Word', in *A Semiotic Theory of Language*, Indiana University, Bloomington and Indianapolis, достапно на: https://muse.jhu.edu/search?action=search&query=content:genotype%20grammar:and&limit=book_id:84824&min=1&max=10&t=search_book_header (пристапено на: 30 ноември 2023).

²⁹ Matthews, P. H. (1991), 'What is morphology' and 'Inflections and word – formation', in: *Morphology*, 2nd ed. Cambridge University Press, Cambridge, 1-23, 42-60.

³⁰ Lieber, R. (2009), 'Lexeme formation: the familiar', in: *Introducing Morphology*. Cambridge University Press, Cambridge, 31-56.

³¹ Shukhratovna Sh. A. (2022) 'The phenomenon of word formation and lexical derivation in English and Uzbek', *International Engineering Journal For Research & Development*, 7(3), p. 4. doi: 10.17605/OSF.IO/RZ243.

Истражувањето на парадигмите во латинската медицинска терминологија е особено важно за македонските говорители што го изучуваат латинскиот јазик. Непостоењето на родени говорители и разликите во синтаксичката структура ја отежнуваат рецепцијата на латинскиот, но препознавањето на модели и морфолошки структури овозможува полесно усвојување на термините (Shukhratovna 2023, 4).

Овие модели можат да се применат и при изучување на друг втор јазик, особено во случаи кога терминологијата е кодифицирана и се применуваат стабилни морфолошки парадигми. Во оваа насока, зборообразувањето треба да се третира како посебна лингвистичка дисциплина со свои правила, различни од оние на синтаксата, семантиката и фонологијата, но во тесна поврзаност со нив (Lieber 2009, 143 - 173³²; Matthews 1991, 7-9; 42 - 60).

Заклучно, во лексемата има една основна морфема со значење, која претставува носечка единица во изведувањето на нови зборови. Морфемите што се додаваат на основата или коренот имаат семантичка и граматичка функција и претставуваат клучна компонента во структурата на медицинската терминологија, која главно се базира на латински и грчки лексички елементи (Jackson 2002, 9)³³.

Методолошки дизајн на истражувањето

Дизајн на истражувањето

Согласно истражувачките прашања и целите, а во согласност со претходно елаборираните теории за зборообразување, истражувањето применува две комплементарни дизајн-методологии:

1. Историска дизајн-методологија – опфаќа дијахроно следење на латинската медицинска терминологија, од најстарите пишани споменици, преку класичниот, средновековниот и современиот период.

2. Концептуална дизајн-методологија – насочена кон разбирање на начинот на кој античките автори го изразуваат медицинското знаење преку јазикот, особено преку апстрактни и религиски концепти³⁴.

³² Lieber, R. (2009), 'Words and sentences: the interface between morphology and syntax' & 'Sounds and shapes: the interface between morphology and phonology', in: *Introducing Morphology*, Cambridge: Cambridge University Press, 143-173.

³³ Jackson H. (2002), *Lexicography: An Introduction*, London: Routledge, достапно на: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u5/1jackson_howard_lexicography_an_introduction.pdf (пристапено на: 3 септември 2025).

³⁴ Концептуалната и историската дизајн-методологија како иновативни стратегии во истражувањето кај хуманистичките науки, се разработени од Jain S. (2019), 'Historical Methodology' & 'Conceptual Analysis',

Комбинираниот пристап го поддржува прагматичниот аспект на истражувањето, кој се состои во олеснување на воспоставувањето логичка поврзаност помеѓу латинските медицински термини и нивното препознавање од страна на студентите, особено во услови кога латинскиот јазик нема родени говорители. Истовремено, примената на методологии што ја откриваат когнитивно-морфолошката структура на зборовите може да се пренесе и во изучувањето на други јазици.

Теоретска рамка

Во контекст на претходната анализа на зборообразувањето во латинската медицинска терминологија, ова поглавје ја воведува ономасиолошката перспектива како темелна теоретска рамка. Овој пристап овозможува подлабоко разбирање на процесите на именување, формирањето термини и когнитивните механизми што стојат зад лексичката иновација.

Во истражувањето за зборообразувањето во латинската медицинска терминологија, теоретската рамка е поставена врз основа на современи лингвистички теории за зборообразувањето, особено ономасиологијата, деривацијата и метафоричко-метонимиските процеси. Применета е рамката на Павол Штекауер, (Štekauer 2001), кој зборообразувањето го третира како независна, но тесно поврзана компонента со лингвистичката дескрипција. Штекауер укажува на когнитивната природа на човекот како движечка сила зад именувањето и создавањето нови зборови, поврзани со појави од реалноста. Ваквиот пристап овозможува прецизно следење на мотивите зад термините во создавањето на латинската медицинска терминологија.

Важен аспект на теоретската рамка е присуството на метафора и метонимија во формирањето на термини, во склад со потребата на говорната заедница да именува нови поими, феномени или објекти, при што се активира когнитивниот капацитет на човекот и неговата врска со реалноста. Овој модел се темели врз концептите на метафора и метонимија, а не само на механичка примена на морфолошки правила. „Не постои автономија на морфолошките кластери во однос на когнитивните и ономасиолошки структури. Зборообразувањето ја 'храни' лексиката, но парадигмата е таа што ја структурира“ (Štekauer 2001, 6).

in: *Research Methodology in Arts, Science and Humanities*. Society Publishing, Oakville, pp. 192 – 202, pp. 210 – 221.

Како што укажува Штекауер (2001, 5), создавањето зборови треба да се третира како автономна лингвистичка компонента, која, иако е во корелација со лексичкиот систем, сепак треба да се разгледува како независна дисциплина. Новите именувачки единици произлегуваат од комуникациските и концептуалните потреби на говорната заедница, кои одразуваат екстралингвистичка реалност и активираат когнитивни механизми како што се метафората и метонимијата. Согласно овој модел, примената на морфолошки правила не е доволна сама по себе — создавањето зборови е процес заснован врз концептуална неопходност и доделување значење (види слика 1).

Слика 1 ³⁵

Со оглед на фактот дека латинскиот јазик повеќе не се користи како јазик на родени говорители, се поставува прашањето за релевантноста на Штекауеровиот модел во анализата на латинската медицинска терминологија, која и понатаму е присутна во современиот научен и стручен дискурс. Од особена важност е да се утврди дали денешната медицинска наука генерира нови латинизирани термини во согласност со

³⁵ Figure 1: Word-Formation Component and its relation to other components (Štekauer, 2001, p. 5).
„Зборообразувачката компонента и нејзината релација со останатите лингвистички компоненти.“

когнитивните и ономасиолошките принципи, или пак се сведува на репликација на постоечки архетипски парадигми.

Извори на податоци и методи на анализа

За да се разгледаат сите аспекти поставени од претходно воведената теоретска рамка на истражувањето, беше потребен обемен корпус од литература, составен од примарни и секундарни извори на податоци од различни историски периоди.

Примарните податоци за ова истражување се состојат од латински медицински термини и текстови добиени од класични медицински трактати, вклучувајќи ги делата на Гален и Целз, дополнети со современи латински медицински речници и термилошки бази на податоци. Меѓу клучните извори се издвојуваат: А. Корнелиј Целз *De Medicina*, Liber I, IV, V (Celsus, 1935); Гален, *Opera Quae Exstant* XIX (Galenus, 1830); Присцијан, *Grammatici Opera*, Liber V, XII, XIII (Priscianus, 1901). Овие извори беа темелно анализирани синхрониски и дијахрониски, со цел да се овозможи длабинско разбирање на развојот и употребата на медицинската терминологија.

За поддршка на анализата се користени секундарни извори, како што се студиите на Adrados, (2005) и Clackson, J. & Horrocks, G. (2007), Langslow (1991), Campbell (1898), како и збирката студии уредена од Clackson (2011), трудови на Димовска-Јањатова и Кочовска-Стевовиќ (2017; 2021). Во истражувањето се користени и релевантни научни статии, кои служат како поткрепа за анализираните податоци, како и за споредба и аргументациска поддршка. Во рамките на споредбената анализа, се користени и специјализирани речници, лексикони и термилошки ресурси, меѓу кои *Oxford Latin Dictionary*, *De Vaan's Etymological Dictionary of Latin*, *Stedman's Medical Dictionary*, кои овозможуваат проверка на значења, морфолошка структура и етимолошки развој на медицинските термини во различни јазични контексти и историски периоди.

Секундарната литература на Colder (2019), Shaumyan (2021) и Štekauer (2001) обезбеди цврста теоретска рамка, особено во областа на ономасиологијата и теориите за формирање зборови со деривациски и флексивни морфеми во дијахрониот историски развој на медицинската терминологија. Дополнително, современите стандарди за терминологија, како што е *Terminologia Anatomica*, фармакопеите за ботаничките имиња во фитотерапијата и бази на податоци за дрогите во фармакогнозијата, беа користени за да се постави во контекст историската употреба на латинските медицински термини и да се направи споредба со современата анатомска, фармацевтска и клиничка

номенклатура. Овој интегриран пристап овозможи детална анализа на континуитетот и трансформациите на латинската медицинска терминологија низ времето.

Во рамките на истражувањето беа анализирани повеќе од 300 термини по случаен избор, од извори како: *De Medicina* (Celsus), *Opera* (Galenus), *Grammatica Prisciani*, *Corpus Medicorum Latinorum*, *Terminologia Anatomica* (1998), како и споредбени примери од ‘*The Language of Medicine*’ (Campbell, 1898), делата на Давид Лангслов, особено неговото истражување за методите на зборообразување со деривациски суфикси во класичниот период и старогрчкото наследство во современите латински медицински термини. Изборот на термините за анализа се базира на методолошки пристап на контролирано-случаен избор, со што се обезбедува репрезентативност на примерокот преку селекција на лексеми според тематските области утврдени од теоретската рамка на истражувањето. Овој пристап го балансира принципот на случајност со научно-фокусирана селекција, овозможувајќи целосна покриеност на историските, семантичките, морфолошките и ономасиолошките аспекти во анализата на медицинската терминологија.

Термините се однесуваат на различни области, вклучувајќи анатомија (на пр. *cerebrum*, *pulmo*, *cor*, *vena cava*), клинички термини (*morbus*, *febris*, *ulcus*), физиологија и филозофија (*spiritus*, *anima*, *sanitās*), лексеми со метафоричка заднина (*claustrum* → *пинеална жлезда*), анатомски термини од современата *Terminologia Anatomica*, современи неолатинизми од областа на биомедицината. Анализата го вклучува и религиозниот дискурс преку концептот *Christus Medicus*, со цел да се разгледаат духовните аспекти на лекувањето и нивното влијание врз формирањето на медицинскиот вокабулар, особено во библискиот и ранохристијанскиот контекст.

Во обработката и анализата на податоците беа применети повеќе методолошки пристапи, со цел да се обезбеди темелна и разновидна лингвистичка интерпретација на терминологскиот материјал. Применета беше лексичко-семантичка анализа на ниво на морфеми, корени, афикси и лексеми (именки и придавки), со цел да се идентификуваат структурните и значенските компоненти на термините. Синхроно-дијахроната анализа овозможи споредба на термини од различни историски периоди, додека компаративната анализа се фокусираше на паралелите и разликите меѓу латинско-грчките термини, особено во рамките на третата деклинација. Во текот на истражувањето континуирано беа користени интерпретативниот и синтетичкиот метод, со што се обезбеди интердисциплинарен пристап кон материјалот. Примената на индуктивно-дедуктивниот

метод овозможи формулирање и потврдување на модели за зборообразување, особено во збирките на Присцијан, согласно принципот концепт–форма и обратно, и нивна примена во медицината, која беше следена и во современата терминологија.

Сумирано, беше применет холистички пристап, базиран на принципите на прагматичност, логичност и епистемолошкиот принцип. Овој пристап, преку кластерска анализа на термините според нивната етимолошка и метафоричка мотивација, придонесе кон подлабоко разбирање на концептуалните мрежи во медицинскиот јазик.

Историска рамка и морфолошки процеси

Дејвид Лангслов во *The Formation and Development of Latin Medical Vocabulary* дава дијахрона анализа на заемките и процентуалната застапеност на грчкиот елемент во латинската медицинска терминологија, но неговиот пристап се сведува исклучиво на суфиксите како деривациски морфеми во зборообразувањето (Langslow, 1991). Авторите Димовска-Јањатова и Кочовска Стевовиќ (2020) во учебникот за средно стручно образование, здравствена струка *Elementa Linguae Latīnae Medicinālis* даваат морфолошки преглед на функционалните морфеми значајни за деклинациите во латинските медицински термини вклучувајќи ги и грчките заемки, без длабоко навлегување во синтаксата на лексемите и значајните формативни елементи во анатомската и клиничката терминологија кои ја обликуваат латинската медицинска терминологија. Овие празнини во литературата ја оправдуваат потребата за нова дизајн-методологија, која ќе ги обедини историјата, морфологијата, синтаксата, когницијата и семантиката на зборообразувањето.

Средновековниот период, како што е забележано, не внесува значајни промени во начинот на зборообразување, но повторно го користи воспоставениот латински вокабулар и методологијата на неговото формирање од класичниот период. Во овој период значајна карактеристика, во поглед на употребуваната медицинска латинска лексика од класичниот период, е семантичката промена со што лексемите добиваат ново значење. Пример за употребата на втемелените латински термини од класичниот период во медицината се анатомските термини опфатени во трудот на Кембел *The Language of Medicine* (Campbell, 1898), каде е направен обид за систематизација на медицинскиот речник врз база на етимологија и морфолошка структура, со изразена концептуална поврзаност со културолошко-епистемолошкиот контекст на терминот.

Метафоричко-метонимска структура и семантичка класификација

Именувањето на деловите од телото (*cerebrum, pulmo, cor*) претставува типичен пример на ономасиолошко-метафоричко образување, каде што се врши пренос на значење врз основа на функција или визуелна аналогија. Таквото именување, според Руф од Ефес и неговото дело *De nominatione partium hominis*, има корени уште во анатомско-физиолошките студии на Херофил и Ерасистрат³⁶, подоцна пренесени и коментирани кај Гален и Целз³⁷.

Христијанската филозофија и религија влијаела врз термини како *spīritus sanctus, malus, sānus, pulmo, cor, angelus, cerebrum, cerebellum, Chrīstus, clāustrum, pneūma*, кои укажуваат на симболичка и онтолошка слоевитост на медицинската лексика (Carey & Perry 1920, 107)³⁸. Истражувањето ги зема предвид влијанијата на религиските и филозофските традиции врз медицинскиот јазик, особено преку концептот *Christus Medicus* (Христос како лекар) и медицинскиот вокабулар присутен во библиските текстови. Св. Августин често ја користи метафората *Christus medicus* (Reid 2008, 1)³⁹ во своите проповеди, претставувајќи го Христос како исцелител на духовните болести на човештвото — тема која е доминантна во неговата теологија. Библиските референци на лекување и болест претставуваат богат извор за разбирање на испреплетениот развој на медицинскиот и духовниот дискурс кој влијае врз современата употреба.

Со синтеза на лингвистички, културни и теолошки перспективи, методологијата има за цел да ги открие динамичните процеси зад формирањето и еволуцијата на

³⁶ Херофил го нарекуваат „татко на анатомијата“, а неговиот соработник и следбеник Ерасистрат - „татко на физиологијата“.

³⁷ Гален ја именува катарактата, како *водопад*, преземена кованица и метод од арапскиот јазик. Во класичниот латински, кај Целз терминот се среќава како *suffusio*. Во XI или XII век, класичниот латински термин е заменет со грчкиот *καταράκτης (cataracta)*, најверојатно преку преводите на Константин Афрички (Eldredge, 1996: 13).

³⁸ Carey, G. W. & Perry, I. E. (1920), *God-Man: The Word Made Flesh*. Chemistry of Life Co., Los Angeles, p. 107.

³⁹ Една од медицинските метафори користена од Августин, родум од Северна Африка, во *Confessiones (Исповеди)*, е пациент/доктор моделот, преку кој се опишува начинот на кој Римјаните ја сфаќале медицинската струка во IV век. Метафората е разработена од Шели Анет Рид во нејзината докторска дисертација, која започнува со цитат од Библијата: „*Venit Christus, sed primo salvare, postea iudicare.*“ (Jo. ev. tr. 36.4. III A.). Рид аргументира дека Августин го споредува исцелувањето на духовната и интелектуалната болест со физичката болест, користејќи ја медицинската метафора *accessio critica* за да ја опише состојбата на оздравување или влошување, по што следува смрт — физичка, интелектуална и духовна.

Reid, Shelley A. (2008), *The First Dispensation of Christ is Medicinal: Augustine and Roman Medical Culture*. Phd, The University of British Columbia, Vancouver, p. 1.

медицинскиот латински вокабулар, следејќи ги неговите корени од античките религиозни наративи до модерните научни контексти.

Методолошки пристап во отсуство на податоци

Колдер (Colder 2019)⁴⁰, во *Writing a Scientifically Sound Master Thesis for the Ancient Languages and Civilisations*, истакнува дека во случаи на недостиг од литературни извори, креативното размислување и алтернативните извори се неопходни алатки во реконструкцијата на истражувачките проблеми кои се однесуваат на античките јазици и цивилизации. Примената на оваа стратегија во истражувањето овозможи дополнително осветлување на контекстот на податоците собрани лонгитудинално од онлајн бази на податоци и нивна анализа со историографски проучувања.

Структура на истражувањето

Истражувањето е структурирано во пет главни делови:

1. **Општествено-историска заднина:** Анализа на влијанието на римската култура и античката грчка наука врз формирањето на латинската медицинска терминологија.
2. **Анализа на јазичните и филолошките аспекти за потеклото и наследството на латинската и грчката медицинска лексика** – Истражување на заедничките корени на класичните јазици од праиндоевропскиот јазик и нивно присуство во современата *Terminologia Anatomica*.
3. **Методи и модели на зборообразување:** Детален преглед и анализа на морфолошките и семантичките принципи во формирањето на медицински термини, проследено со примери од анатомската и клиничката терминологија од антиката до современиот период.
4. **Преглед на фармацевтската терминологија:** Анализа на образувањето и развојот на термини поврзани со фармацијата.
5. **Анализа на современата медицинска терминологија:** Преглед и анализа на термини од анатомската база на податоци *Terminologia Anatomica* (1998), со осврт на нивната морфолошка структура и семантички карактеристики.

⁴⁰ Colder, J.C. (2019), *Writing a Scientifically Sound Master Thesis for the Ancient Languages and Civilisations*. Leiden University Scholarly Publications, Leiden.

Историски развој и општествено-историска заднина на ЛМТ

Кога учениците во медицинската струка ќе го сфатат значењето на техничките термини употребувани во медицинскиот јазик, во кои е содржан концептуалниот товар на медицинската наука, полесно ќе ја сфатат и самата наука. Затоа, во овој дел е посветено внимание на историјата на медицинските термини од лингвистичка гледна точка, со цел да се добие увид во изворите на современите специјализирани латински термини во медицинската наука.

Историскиот развој и општествено-историската заднина се во директна врска со цивилизацискиот подем на Рим, чиј допир со народите на територијата на денешна Европа и Истокот ја оформил лексиката на романските јазици. Влијанието на грчката култура, хеленските записи и јазиците од Блискиот Исток оставиле трајни белези во латинската медицинска терминологија. Формирањето на медицинскиот латински вокабулар може да се следи уште од предримскиот период, со траги од влијанија од индиско потекло, пренесени преку Хелените.

Кембел (Campbell 1898, 12)⁴¹, во *The Language of Medicine*, истакнува: „Медицинската вештина е родена со ариевската раса, но јазикот на Ариевците имал само индиректно влијание врз идните медицински вокабулари“.⁴² Хелените ја култивирале медицинската наука, чиј висок степен на развиеност овозможил нејзино пренесување во латинската терминологија во периодот кога Рим ја освоил Хелада и јазикот на медицината станал латинизиран грчки.

Во претхомерскиот период, познат како Мрачниот период⁴³, Хиндусите поседувале медицинско знаење што не било надминато ниту во времето на Хипократ. *Ayur Veda*, најстариот медицински споменик, датира најмалку илјада години пред Христа и претставува медиум на уште постара и побогата пишана традиција.

⁴¹ Кембел бил доктор, што напишал едно пионерско дело за јазикот на медицината, каде што ги истражува потеклото, етимологијата, изговорот и значењето на техничките медицински термини. Од денешен аспект делото е застарено, но секако претставува важен дел во историјата на проучувањето на медицинските термини. Campbell, F. R. (1898), *The Language of Medicine: A Manual Giving the Origin, Etymology, Pronunciation, and Meaning of the Technical Terms Found in Medical Literature*. D. Appleton and Company, New York, p. 12.

⁴² Говорителите на индоиранските јазици самите себеси се нарекувале ārya- 'Ариевци'. Во времето на Кембел, во 19 век терминот погрешно бил употребуван за да се означи посебна раса, т.н. 'Ариевска раса', којашто се сметала за директен жив наследник на Протоиндоевропејците. Терминот 'ариевски јазик' исто така погрешно се употребувал за да се означи протоиндоевропскиот јазик.

⁴³ Познат како *Dark Ages*, се однесува на периодот 11–8 век пр. н. е., за кој нема пишани споменици за развојот на јазикот во Хелада.

Медицинската етика и професионалност кај оваа цивилизација, според Кембел (Campbell 1898, 13), никогаш не биле надминати.

Дополнително, Кембел споменува дека индиските лекари во времето на Александар Македонски поседувале способности за реанимација.⁴⁴ Можно е влијание од ајурведските учења да има и во Хипократовите записи. На источното влијание упатува употребата на санскритски термини за лекаства, хеленизирани во грчката терминологија, па потоа латинизирани.⁴⁵

Следниве термини наведени во табела 1 веројатно навлегле во латинскиот и во грчкиот од санскритот со посредство на јазиците од Блискиот Исток.⁴⁶

Табела 1: Фармаколошки термини

Санскрит	Грчки	Латински	Македонски
<i>kasturi</i>	<i>καστόριον</i>	<i>castoreum</i>	<i>секрет од дабар со јак мирис</i> ⁴⁷
<i>muṣkā</i> ⁴⁸	<i>μόσχος</i>	<i>moschus</i>	<i>мошус</i>
<i>pippali</i>	<i>πέπερι</i>	<i>piper</i>	<i>црн пипер</i>
<i>čandana</i>	<i>σάνταλον</i>	<i>santalum</i>	<i>сандафово дрво</i>
<i>śārkara</i>	<i>σάκχαρ</i>	<i>saccharum</i>	<i>шеќер</i>
<i>śṛṅgavera</i>	<i>ζιγγίβερι</i>	<i>zingiber</i>	<i>ѓумбир</i>

⁴⁴ Според некои трактати се практикувало оживување на мртви. Кембел (Campbell, 1898, p. 14) ги споменува историските трактати на Флавиј Аријан од Никомедија, денешна Турција (Анатолска област). Lucius Flavius Arrianus (лат.), Arrianos (гр.), 86–146/160 — писател и историчар кој пишувал за животот и делото на Александар Македонски и неговите походи во Азија.

⁴⁵ Campbell, (1898), 15.

⁴⁶ Види и Campbell, (1898), 11.

⁴⁷ Значењето на санскритскиот збор е *мошусен елен*, односно соодветната супстанција *мошус*. Веројатно е дека при адаптацијата во грчкиот јазик зборот добил поинакво конкретно значење.

⁴⁸ Значењето на лексемата во санскритот е *тестиси* заради формата на жлездата; подоцна, со семантичка промена, означува црвено-кафеава супстанција со силен мирис — семена течност од елен, *мошус*.

Анатомски термини и нивниот етимолошки развој

Дека постојат сличности меѓу латинскиот, грчкиот и санскритот во поглед на анатомските термини согледал и Кембел. Денешната филолошка и историска анализа, со примена на современи компаративни методи покажува дека еден дел од основните анатомски термини се наследени лексеми од заедничкиот ПИЕ-јазик.⁴⁹

Термините прикажани во следната табела се присутни во современата медицинска терминологија, и нивната етимологија укажува на генеалошки врски.

Табела 2: Анатомски термини

Санскрит	Грчки	Латински	Македонски
hṛd-	καρδία	cor	<i>срце</i>
snávan	νεῦρον	nervus	<i>нерв</i>
ḍán	ὀδούς	dens	<i>заб</i>
ásthi-	ὀστέον	os	<i>коска</i>
akṣṇás	ὄψ, ὄσσε	oculus	<i>око</i>
yákr̥t	ἥπαρ	iecur	<i>мигел</i>

Филолошка и компаративна перспектива

Интересот за сличностите меѓу грчкиот, латинскиот и санскритскиот јазик се актуализира во XVIII век⁵⁰, кога филолозите започнуваат споредбени анализи. Кембел следејќи ги трендовите на споредбената граматика во зачеток, започнал да ги применува овие нови разбирања на врските помеѓу јазиците во анализите на медицинската терминологија. Неговите идеи и согледувања во поглед на медицинската лексика се значаен придонес за неговото време кон историјата на проучувањето на медицинската терминологија.

Денешните историски лингвисти, врз основа на пишани споменици и споредбени анализи, утврдуваат дека одделни јазични гранки се одвоиле од ПИЕ во различни

⁴⁹ Campbell (1898), 11.

⁵⁰ Старите Грци и Римјани, поради географската близина и културен допир, забележувале дека нивните јазици имаат сличности. Но, претпоставката за заеднички јазичен предок и за проширување на границите на индоевропското семејство кон Далечниот Исток била поставена во XVI век, кога Европејците започнале да го изучуваат санскритот. Впечатливи сличности меѓу санскритот и латинскиот и грчкиот јазик биле забележани рано, но првата личност што го формулирала точниот заклучок и го изразила соодветно бил британскиот ориенталист и правник Сер Вилијам Џонс, кој во 1786 година, во своето обраќање пред Кралското азиско друштво, истакнал дека санскритот, грчкиот, латинскиот и други јазици како готскиот и келтскиот „произлегле од еден заеднички извор, кој, можеби, повеќе не постои“. Ова се смета за почеток на споредбената граматика (Weiss 2009, 9).

временски точки. Се смета дека анатолските јазици се првите што се одвоиле од јазичниот предок, додека индоиранското потсемејство, каде спаѓа санскритот, покажува поголема блискост со латинскиот и со грчкиот (*Latīnitās*, vol. II, 26–27; Beekes 2011, 30⁵¹).

Географската одвоеност, културниот контекст и цивилизациските фактори влијаеле врз развојот на индивидуалните јазични карактеристики:

- **Фонетски** – одредени звуци претрпуваат промени или исчезнуваат.
- **Морфолошки** – структурата на зборовите се поедноставува или комплексно развива.
- **Лексичко-семантички** – се јавуваат нови зборови, а старите добиваат нови значења.

Овие промени, во синхронија со културниот трансфер, особено во медицинската литература, објаснуваат како основната анатомска терминологија наследена од ПИЕ во еден дел се зачувала во индивидуалните индоевропски јазици и по нивното разделување, а од друга страна претпрела промени, кои настанале во текот на индивидуалниот развој на јазиците.

Фонетско-морфолошки и семантички трансформации кај анатомските термини

Наведените термини во табела 2 покажуваат како еден дел од анатомските термини, што му припаѓаат на основниот вокабулар на ПИЕ, се задржале во грчкиот, латинскиот и санскритскиот јазик, па и во словенските јазици, на пример зборовите за *срце*, *нерв*, *око*. Медицинската анатомска терминологија којашто е преземена од латинскиот во современите индоевропски јазици доведува до паралелна употреба на латинските форми покрај формите карактеристични за различните јазици, сп. *срцево заболување* и *кардиолошко заболување*.

Проучувањето на лексемите за *глава* и *мочен меур* и нивните паралели во различните индоевропски јазици од друга страна, открива дека иако индивидуалниот пат

⁵¹ Јазичните семејства кои се формирале врз основа на сличните лингвистички карактеристики во вокабуларот, фонетиката и морфологијата, својот развој го продолжиле зависно од географската близина или раздвоеност. Врз основа на овие карактеристики во развојот, денес современата лингвистика разликува поделба на кентум и сатем јазици. Од лексемата за бројот ‘сто’ во латинскиот Lat. *centum*, авестискиот Av. *satəm* (санскритот Skt. *śatām*), од ПИЕ корен **dkmtóm*. Beekes, Robert Stephen Paul (2011), *Comparative Indo-European Linguistics: An Introduction*, 2. изд., Амстердам и Филаделфија: John Benjamins Publishing Company, p. 30.

на некои латински термини, присутни во современата медицинската наука е различен од аспект на етимологијата, сепак постои семантички паралелизам.

Скт. *śiras*, грч. *kápa* и лат. *caput*

Кембел терминот *глава* го наведува како пример за сродност помеѓу санскритот, грчкиот и латинскиот. Но, современата лингвистика покажува дека санскритската форма *śiras*, грчката *kápa* и латинската *caput* не се меѓусебно поврзани. Односно, според реконструираниот ПИЕ-корен (основа) **k^hrh₂-(e)s-n-*, може да се согледа изворна поврзаност само помеѓу санскритската и грчката форма (Beekes 2010, 641).

Во сатем гранката (санскрит), палаталите се трансформираат во фрикативи (*k' > ś*), па зборот за *глава* се појавува како *śiras*. Наспроти тоа, кај *centum* јазиците — каде што припаѓа и грчкиот — палаталот се изедначува со велар, што ја објаснува формата *kápa* (Beekes 2011, 122–123).

Латинскиот збор *caput*, пак произлегол од протоиталски **kaput*, и има паралела во келтските и германските јазици во зборови што значат *чашиа* и *глава*, сп. ст. ирс. *cúäch чашиа*, гот. *haubīþ глава*, ст. англ. *hēafod*, ст. в. герм. *houbit*, н. в. герм. *Haupt* (De Vaan 2008, 91).

Иако, фонолошките и морфолошките податоци не дозволуваат потполна реконструкција, споредбената граматика овозможува да се воочат можни заеднички елементи, особено кога се земаат предвид заемките и развојот од ПИЕ-корените (Weiss 2009, 47–49; Алексова 2020⁵²).

Така, на крајот може да се констатира дека ПИЕ-корен од којшто се изведени санскритскиот и грчкиот збор за *глава*, сепак има паралела во латинскиот, но во други анатомски термини, на пр. во зборот за *черепа*, *cranium*, којшто е подоцнежна заемка од грчкото *κράνιον* (< ПИЕ **k^herh₂-*) (Beekes 2010, 770) или во *cērēbrum* (De Vaan 2008, 109).

Грч. *κύστις*, лат. *vesica* и скт. *vastīh*

Термините поврзани со *мочниот меур* во грчкиот *κύστις*, латинскиот *vesica* и санскритот *vastīh* носат свој етимолошки товар, кој покажува истовремено дивергентен и конвергентен развој во рамките на индоевропската лексика. Уште во класичната грчка медицинска терминологија, *κύστις* означува *мочен меур*, *ветар што ги разбива облаците*, и најверојатно води потекло од праиндоевропскиот корен **k^heu-* 'шиштам,

⁵² Алексова (2020) *Историската фонетика во функција на латинската граматика (предавање)*, Филозофски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје. Достапно преку платформа Хермес: <https://hermes.org.mk> (пристапено на: 20 февруари 2025).

пиштам' (Beekes 2010, 809), што ја сврзува грчката форма со поимот за меур, којшто испушта звук.

Oxford Latin Dictionary (1968)⁵³ дава споредба на санскритската лексема *vastīh* со латинската *uēsīca*. Наведено е дека *ves* алтернира во ортографијата со *vess-*: *uess-* + *i* + *ca* (Celsus *De Medicina* V.28 12b5). За лексемата *vasti*, или понекогаш *basti*, речникот од санскрит на англиски дава две значења: мочен меур, оток или инјектирање вода во организмот; и место на престој, задржување, со корен во праиндоевропскиот **wes-* / **ues-* — *престој*. Ова укажува на метафоричка употреба на коренот во ајурведските медицински текстови (Monier-Williams et al. 1986, 932-933).

Етимолошкиот речник на Де Ван не се согласува со поврзувањето на латинскиот и санскритскиот збор. Тој дава прифатливо објаснување за фонетските промени во зборот. Дадена е и ортографијата во вулгарниот латински: *vēnsīca*, каде што *ēs-* → *ēns-*. Де Ван ја истакнува метафоричката употреба на зборот со значење *надуеност*, *да се надува*, која е поврзана, според Жак Андре (Jacques André 1984), со *испуштање лесен гас* и произлегува од глаголот *vīsīre* / *vīssīre* — *пувнува* (Vaap 2008, 669).

Иако формите не покажуваат директна фонолошка сличност и етимолошка сродност, тие ја споделуваат основната семантика: станува збор за орган кој складира течност, но во случајот со животните, тој наоѓа различни секундарни примени, меѓу другото и како инструмент што испушта пискав звук, кога се празни од воздух. Лексичките паралели не се случајни, туку резултат на културно-лингвистички процеси во кои метафорите играат централна улога во именувањето на телесните органи. Така, анатомските термини што денес се користат во клиничката пракса, носат во себе следови од фонетски, семантички и морфолошки процеси кои ги поврзуваат современите медицински концепти со нивната филолошка генеза.

Хомеровата епика во латинската медицинска терминологија

Во хомеровите епски дела забележливо е присуството на бројни лексеми кои реферираат на концепти поврзани со медицинската пракса. Нивните дијахронски промени, водат кон нови значења на поединечни лексеми или придонесуваат кон измена на нивната форма при преминот во латинскиот јазик. Грчкиот јазик, заедно со неговите формативни елементи, функционира како примарен медиум за трансфер на знаењето во

⁵³ Glare, P.G.W. (ed.) (1968). *Oxford Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford. Достапно на: <https://archive.org/details/aa.-vv.-oxford-latin-dictionary-1968> (Пристапено на: 7 февруари 2025).

медицината и игра доминантна улога во оформувањето на латинската медицинска терминологија.

Концептот на верба во божјата сила при лекувањето остава свој печат во лексичката структура на медицинската терминологија, каде што поимите ги носат имињата на божества - заштитници на човештвото. Таквата поврзаност меѓу религијата и лекувањето, карактеристична за источните цивилизации, е присутна и во Хелада. Таму, фигурата на лекарот - *ἰατρός* - претставува професионалец во медицинската пракса, но кај Хомер овие личности се појавуваат како херои, хирурзи, кои не користат билки во своите методи, туку практикуваат рачно интервенционистичко лекување.

Зборовите *ἰατρός* (лекар) и *ἰατρεία* (лекување) се интегрирани како основни компоненти при именувањето на гранките во медицинската дисциплина, пример: *психијатрија* и *педијатрија*. Во првиот случај, терминот произлегува од спојот на *Ψυχή* (ум) и *ἰατρεία* (лекување), што укажува на *лекување на умот*; во вториот, од *παῖς*, *παῖδός* (дете) и *ἰατρεία*, што упатува на *лекување на дете*. Нивните латински адаптации се *psychiatria* и *paediatrics*.

Истражувањата на Адрадос (Adrados 2005, 90–91)⁵⁴ се во согласност со аргументацијата на Кембел (Campbell 1898), надополнувајќи ја историската слика на еволуцијата на научниот вокабулар во грчкиот јазик. Во Хомеровата поезија се среќава лексемата *γένεσις* (*генеза, потекло*), како што е забележано во *Илијада* (XIV, 201)⁵⁵ ‘*Ὠκεανόν τε, θεῶν γένεσις*’, која според Адрадос (Adrados 2005, 164) послужила како модел за подоцнежна употреба кај Парменид, Аристофан и Платон при означувањето на потеклото на боговите. Хомер исто така го воведува терминот *φύσις* (*природа, физика*), кој се користи за означување на магичниот квалитет на растенијата.

Во продолжение следува систематизиран преглед на термини со потекло од *Илијада* и *Одисеја*, чија семантика еволуирала во современи медицински поими. Табелата ги прикажува нивните основни значења и термилошка употреба во современата медицина⁵⁶.

⁵⁴ Adrados (2005) *A History of the Greek Language: From Its Origins to the Present*. Translated by M.P. García-Bryce. Leiden–Boston: Brill, pp. 90–91.

⁵⁵ Homer, *Iliad* XIV, 201.

⁵⁶ Лексемите наведени во табелата се засведочени кај Хомер, *Hom. Il.* (Allen 1920), достапно преку *Perseus Digital Library* (Tufts University).

Табела 3: Термини со корени од Хомеровата епика и нивна современа употреба

Хомеров збор	Превод / значење	Современа употреба	Референца
φάρμακον	лек, отров, магија	фармација, фармацевт, фармакологија	Hom. II. IV 191; IV 218
ἰατρός, ἱητήρ	лекар	педијатар, психијатар	Hom. II. XI 514
αἷμα	крв	хематологија, анемија, хеморагија	Hom. II. IV 140
πόνος	болка, страдање	алгопонија, антипонални лекови	Hom. II. XXI 525
ὀδύνη	остра болка	одинија (медицински термин за болка)	Hom. II. XI 268
ψυχή	живот, животен здив (душа)	психа, психологија, психијатрија	Hom. II. XVI 856; Hom. II. I 3
χόλος	жолчка, гнев	холестерин, холестаза, холециститис	Hom. II. I 81; IX 565
στόμα	уста	стоматологија, стомак	Hom. II. XV 389
μέλας	црно, темно	меланом	Hom. II. XV 394

Во табелата може да се забележат неколку аспекти кај издвоените лексеми:

Двојноста на значењето: *χόλος* покажува како еден збор може да означува и материјална супстанција и психичка состојба.

Медицината и поезијата: кај Хомер лекарите се дел од херојската култура, а медицинските термини се интегрирани во епската нарација.

Наследството: овие зборови стануваат основа на научната терминологија, преку латинскиот и потоа преку европските јазици. Бикс (Beeks 2010, 1408) забележува трансформација за лексемата *στόμαχος*, *stomachus*, изведена од *στόμα* - *отвор, уста*, со значење кај Хомер *грло* (II.), *хранопровод* (Hr., Arist. et al.), *влез, отвор на мочниот меур или матката* (Hr.), *горен отвор на желудникот* (доцна употреба), *лутина, гнев* (Vett. Val. par. II-III).

Кембел (Campbell 1898, 14), многу слично, ја објаснува семантичката трансформација на изразот *τά φυσικά* кој првично го означувал лекот или растението со магични својства, а терминот *φυσικός*, пренесен во латинскиот како *physicus*, - *природен, што се однесува на природата*, подоцна се супстантивизира и започнува да се

употребува и во множина како *φυσικοί* (*physici*) — научници кои го проучуваат светот на природата и растенијата. Дури по неколку векови, зборот го менува своето значење и се користи исклучиво за професионалци во медицинската наука — *доктори по медицина*.⁵⁷

Адрадос (Adrados 2005, 161 - 166)⁵⁸ истакнува дека претсократовците од VI век пр. н. е. се основоположници на грчкиот научен вокабулар, кој ќе биде систематизиран во хеленистичкиот период од мислители како Сократ, Платон, Аристотел и Хипократ. Тие го развиваат вокабуларот не само за апстрактни поими (прв аспект), туку и за рационално поврзување на идеи во проза (втор аспект) и создавање систематизирани научни текстови (трет аспект). Значаен елемент кај овие мислители е стремежот кон единството помеѓу Човекот, Природата и Божјата сила - концепт присутен кај источната култура, што грчката наука се обидува да го раздели, но кој се огледува во траги од космичка филозофија.

Термини како *λόγος*, *μέτρον*, *δίκη*, *νόμος* (*збор*, *мерка*, *правда*, *закон*) се употребуваат најпрвин за човечки категории, а потоа добиваат метонимичко значење поврзано со универзалните закони на космосот — *разум*, *проценка*, *правда* и *ред*. Кај Хераклит, *λόγος* се однесува на организираниот закон на универзумот, но истовремено и на неговата еволуција, додека *νόμος* значи божји закон и закон на градот, индицирајќи на претсократовскиот принцип: „*како на небото, така и на земјата*“.

Филозофските концепти кај Емпедокле, како *Φιλότης* – *љубов* и *Νεῖκος* – *омраза*, преземени од *Илијада* и од *Одисеја*, се трансформираат во космички принципи што го регулираат движењето и рамнотежата на светот. Лексемата *κόσμος*, означувајќи *ред* или *декорација*, станува назив за *светот*, а *ἰχὼρ* – *божја крв* добива двојна семантичка траекторија: од етерична течност кај бесмртните, до *серум* кај Хипократ или *патолошка воденикава супстанција* во подоцнежните медицински трактати. Спротивставеноста кај префиксот 'ἀ-', употребен за формирање на лексички опозиции како во *ἄτομος*, *ἄτομον* — од 'ἀ-' *не* и *τέμνω* *сечам*, претставува темел на концептот на рамнотежа или еднаквост. Префиксот *ἀνα-* (како во *анатомија*) создава цел лексички систем кај Хипократ и неговите следбеници, кој останал во употреба до денес како стандард во медицинската терминологија — еден од најважните методи на зборообразување со афикси (Adrados 2005, 161-166).

⁵⁷ Во современиот англиски јазик се употребува лексемата *physicians* – *лекари*, *доктори*.

⁵⁸ Adrados (2005), 'The Creation of the Scientific Language', in: *A History of the Greek Language: From Its Origins to the Present*, trans. by M. P. García-Bryce, Brill, Leiden–Boston, pp. 161–166.

Развојот на научниот медицински јазик е тесно поврзан токму со појавата на овие системи на научна лексика, чии корени можат да се најдат кај Хомер, а кои подоцна се продолжени во римскиот период и преку латинскиот јазик влијаат врз сите современи европски јазици. Адрадос (Adrados 2005, 163) забележува и констатира дека претсократовскиот концепт го содржи оној архетипски почеток *ἀρχή* преку кој се поврзува источната филозофија со западната цивилизација. Токму кај овие мислители се јавува парадигмата на грчката лексика, која ја оформува основата на Теоријата на формите кај Платон, што понатаму е доразвиена и систематизирана од Аристотел, Хипократ и хеленистичките мислители, а која и денес е актуелна.

Заедничкиот развој на писменоста во рамки на италското јазично семејство

Имајќи го предвид досега образложеното и особено развојот на латинскиот во рамки на италското јазично семејство, во анализата на методите на зборообразување во латинската медицинска терминологија, неопходно е да се осветлат два значајни аспекта: развојот на именките и придавките во старолатинскиот јазик, и културно-лингвистичката интеракција меѓу народите на Апенинскиот Полуостров и грчките колонисти од 7 век пр. н. е. Овие аспекти се суштински за разбирање на мотивите зад формирањето на термините и за идентификација на лингвистичките механизми што ги обликувале.

Етрурскиот јазик, иако не припаѓа на индоевропското јазично семејство, одиграл клучна улога како медијатор во трансмисијата на писменоста од грчките колонисти кон индоевропското и автохтоното население на територијата на денешна Италија. Ономастичките докази укажуваат на интензивна лингвистичка интеракција, иако без постоење на единствен јазик на комуникација. Адаптацијата на грчки модели во архитектурата, уметноста и културните практики во Латиј, Етрурија и Кампанија во периодот од 7 до 5 век пр. н. е. сведочи за постоење на културна *koiné*, која е значајна за компаративната лингвистичка анализа и интерпретацијата на епиграфските споменици.

Заедничкиот развој на писменоста и ономастиката рефлектира сличности во културната заднина и религиозните верувања на античките заедници. Овие заедници, преку поликомуникација и духовна интеракција, го трасирале патот кон спознанието,

наследено од предците. Пример за ова е натписот на познатата *Duenos* вазна од 6 век пр. н. е. (CIL I² 4), чиј трет ред гласи (Clackson & Horrocks 2007, 29–30)⁵⁹:

DVENOSMEDFECEDENMANOMEINOM-DVENOINEMEDMALOSTATOD

duenos mēd fēced en mānōm einom duenōi nē mēd malos tatōd

bonus mē fēcit in manum in bonō, nē mē malus tatō

Последните 15 букви од натписот – *nemedmalostatod* – биле предмет на контроверзни интерпретации. Првичната анализа, без етимолошки пристап и без разгледување на културно-религиозната заднина, ја превела фразата како „да не ме постави лош човек“. Подоцнежната компаративна анализа со иранскиот и хетитскиот јазик, потврдува дека глаголската форма е императив со наставката *-to* од глагол, кој подоцна не е зачуван во латинскиот, а доаѓа од ПИЕ-корен **ta-* (*teh₂-*), ја дава интерпретацијата „да не ме украде лош човек“. Оваа формула била вообичаена за инскрипции на подвижни предмети, одразувајќи го религиозниот концепт на заштита и морална чистота. (Clackson & Horrocks 2007, 2)

Концептот на добро и зло, право и правда, се поврзува со грчкиот идеал за рамнотежа, кој е во корелација со источниот концепт за Јахве (YHVE) и римскиот Јупитер (ПИЕ *dyeu* + *pater*), како и со грчкиот Зевс (*Zeús*). Овие божества ја симболизираат идејата за морална правда, бесмртност преку добри дела и сеќавање, што е суштински дел од стоицизмот и филозофската мисла во класичната антика. Концептот *Memento mori*⁶⁰ (*Сети се дека си смртен*) повикува на морална одговорност и враќање кон природните закони.

Овие верувања наоѓаат рефлексија во медицинската терминологија преку семантички трансформации, каде што термини како *bene* и *male* го означуваат доброто и лошото во човековото тело. Метафората и метонимијата се лингвистички алатки преку кои овие концепти се вградени во термините.

Дополнителен доказ за религиозно-лингвистичката поврзаност е архаичната молитва забележана на една од Умбриските *Игувински плочи*⁶¹:

Латински: *te hoc porco riasculo* – Тебе, оваа свиња за помирување.

⁵⁹ Clackson, J. & Horrocks, G. (2007). 'Latin and Indo-European', in: *The Blackwell History of the Latin Language*. Blackwell Publishing, Malden, MA, pp. 29–30.

⁶⁰ Тертулијан, во *Апологетика*, овој концепт го изразува со реченицата: „Suggestitur enim ei a tergo: respice post te, hominem memento te“ (*Погледни зад себе, сети се дека си човек*), опишувајќи парада во чест на римски генерал, зад кој одел роб и го потсетувал на неговата смртност. Tertullianus, *Apologeticus* 33.20.

⁶¹ Clackson, J. & Horrocks, G. (2007), pp. 46.

Умбриски: *tiom esu bue peracrei pihacū* – Тебе, овој едногодишен бик за помирување.

Сличностите во формулацијата и ритуалната функција на овие текстови укажуваат на заедничка културна матрица, која се пренесува преку јазикот, религијата и писменоста. Оваа матрица е суштинска за разбирање на мотивите и методите во формирањето на латинската медицинска терминологија.

Преминот од културната матрица кон стандардизацијата на латинскиот јазик открива нова димензија на терминолошки развој, систематска адаптација на грчките медицински термини во рамките на латинската граматика и лексика.

Стандардизација на *Latīnitās*

— клучен фактор за медицинските грчки термини во ЛМТ

Поради фактот дека медицинската наука во Хелада била на повисоко ниво во времето кога Кикерон и неговите современици ги утврдувале правилата на она што денес се препознава како класичен латински јазик, во римските научни текстови сè почесто се појавува дискусија за морфо-синтаксичките карактеристики на техничките зборови и изрази. Овие дискусии водат кон суштинска врска со проблемот на „преведувањето“, односно трансферот и адаптацијата на грчкото знаење во рамките на латинската лингвистичка традиција.

Во процесот на стандардизација и формирање на елитниот класичен латински јазик *Latīnitās*⁶², пресудно влијание има средбата на римската елита со грчкиот интелектуален свет, како и условите на билингвизам кои се појавуваат во рамките на Римската Империја. Овој контакт не само што оставил длабоки траги врз културниот идентитет на Рим, туку и сериозно го насочил ставот на интелектуалната елита кон употребата на јазикот - не како обично средство на комуникација, туку како медиум за научен, филозофски и уметнички дискурс.

Иако латинскиот јазик како официјален и литературен систем развил ендогени граматички и лексички структури, менувањето на социолингвистичкиот контекст на неговата употреба, особено преку допирот со грчкиот *κοινε*, сè попознат на римската

⁶² *Latīnitās* или *sermo familiaris* (говор на добрите семејства), *sermo urbanus* (говор на градот), а во ретки случаи *sermo nobilis* (благороден говор). Покрај именката *Latīnitās*, се споменуваат и со прилогот латински (на (добар) латински, буквално „латински“) или *latīnius* (на подобар латински, буквално „полатински“), за чие втемелување најголема заслуга има Кикерон (Clackson 2011, 236-256).

аристократија благодарение на интеракцијата со грчки говорници, мислители и граматичари, влијаело на развојот на латинскиот на два фундаментални начини, истакнува Клаксон (Clackson 2011, 206-207):

1. *Збогатување на латинскиот лексикон*, преку систематско инкорпорирање на грчки лексеми, особено од техничката и научна терминологија - домен од директен интерес за темава;
2. *Дефинирање и кодифицирање на јазичните норми*, за што Кикерон и неговите современици вложили суштински напори.

Латинизацијата на медицинските грчки термини, поради комплексноста на синтаксата на грчките лексеми, претставувала предизвик во пренесувањето на концептите од медицинската наука кај римските автори. Во текстовите на Аул Корнелиј Целз (Celsus), Касиј Феликс (Cassius Felix) и Аврелијан (Caelius Aurelianus), честопати се јавува паралелно присуство на латинскиот и на грчкиот термин, проследено со коментари како „*quam Graeci vocant*“ „*коешто Грците го викаат*“, што упатува на фактот дека говорната заедница и научната публика биле попријателски настроени кон грчкиот научен лексикон отколку кон латинските адаптации.

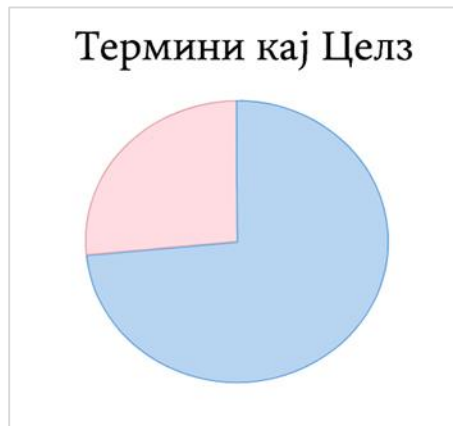
Лангслов (Langslow 1991), анализирајќи ги процесот на зборообразување и развојот на медицинскиот вокабулар кај Целз и кај Касиј Феликс, утврдува статистички релевантни дијахронски разлики во употребата на грчките термини кај латинските медицинари од I и од V век. Според него, кај Целз се гледаат првите систематизирани обиди за изградба на латинска медицинска терминологија што би кореспондирала со грчката научна традиција, додека кај Феликс - во делото *De medicina* е присутна интеграција на речиси сите методи на зборообразување кои се користат и во современата медицинска номенклатура.

Лангслов (Langslow, 1991) ги темели своите заклучоци врз споредбени статистички податоци и ги покажува следните резултати на современа употреба на термините кај Целз и кај Феликс:

- **Вкупно употребени термини со современа медицинска валидност:**
 - Целз (Celsus): 915
 - Касиј Феликс (Cassius Felix): 1.086
- **Грчки медицински термини без појаснување на латински:**
 - Целз (Celsus): 32

- o Феликс (Cassius Felix): 53
- **Грчки термини со напомена за грчко потекло и латински еквивалент:**
 - o Целз (Celsus): 21
 - o Феликс (Cassius Felix) : 0 — термините се интегрирани без објаснување, што упатува на нивната функционална инкорпорација.

Шематски приказ за употребата на грчки и латински термини (Langslow, 1991):

26 % (242) ■ - Грчки термини, 74 % (673) ■ - Латински термини.

45 % (483) ■ - Грчки термини, 55 % (603) ■ - Латински термини.

Во современата употреба на латинската медицинска терминологија, според квантитативната анализа на Лангслов, од вкупниот број активно прифатени грчки термини, кај Феликс се застапени 32,2 % (264 од 820), а кај Целз 9,8 % (73 од 744). Оваа распределба упатува на длабокиот историски и лексички ангажман на грчкиот јазик во формирањето на латинскиот медицински корпус.

Заклучок

Од досега изложеното, можеме да согледаме дека закономерностите од областа на дијахроната латинска фонетика, особено во рамките на морфолошките облици на латинските лексеми, овозможуваат објаснување за промените кај поединечни наследени термини во медицинската терминологија. Притоа, не смее да се занемарат влијанијата што произлегуваат од географското опкружување, како и од писмените традиции.

Врз основа на дијахроните анализи од страна на современите автори и истражувачи на латинскиот јазик и латинската медицинска терминологија, се потврдува дека втемелените грчки термини во латинската медицинска лексика денес се употребуваат поради повеќекратни фактори и влијанија кои го обликувале развојот на медицинскиот латински јазик.

Следејќи ја дијахроната линија на развој, станува јасно дека медицинската терминологија во традиционалниот латински јазик - она што денес се изучува во здравствената струка - се забележува уште кај авторите од V век. Според ставовите на филолозите и историчарите на медицинската терминологија, до средниот век не се појавуваат значајни структурни промени. Напротив, се користи веќе оформен лексички

фонд, кој понатаму се проширува со исти зборообразувачки методи или семантичка промена.

Следствено, овие откритија не остануваат само во доменот на латинскиот, туку отвораат простор за споредба со медицинските термини во македонскиот јазик и во другите јазици, особено преку механизмите на зборообразување и дијахроните поместувања.

Следниот визуелен приказ го илустрира дијахронискиот развој на латинската медицинска терминологија, како што е изложено во претходните сегменти.

- ПРАИНДОЕВРОПСКИ КОРЕНИ — почетокот на лексичката линија
- ГРЧКИ ВЛИЈАНИЈА (6–4 век пр. н. е.) — филозофски и поетски импулси
- СТАРОЛАТИНСКИ ЈАЗИК (ок. 200 пр. н. е.) — првите адаптации
- КОДИФИКАЦИЈА (1–5 век од н. е.) — медицинска термилошка интеграција

ПИЕ-наследство во латинската медицинска терминологија

Постојат лексеми во словенските јазици, во грчкиот и во латинскиот јазик коишто се речиси идентични или многу слични, па за правилно да се разбере оваа појава, потребно е да се нагласи дека ако се бараат лексички поклопувања со други индоевропски јазици, ќе се пронајдат траги во речиси секој балкански или европски јазик.⁶³ Сличностите со индоиранските јазици се резултат на заеднички лексички извор. Како што истакнува Кембел (Campbell 1898), изворот зад санскритот е „поголемиот базен“ од кој се развиле сите овие јазици. Иако во времето на објавување на книгата истражувањата за праиндоевропскиот јазик биле во рана фаза, Кембел укажува на постоењето на заеднички лексички контејнер, кој се однесува на истиот прајазик од кој произлегуваат јазиците во индоевропското јазично семејство.

За да се види комплексноста во развојот на секој јазик, во продолжение ќе ги разгледаме фонетските и етимолошките аспекти на некои наследени лексеми од ПИЕ во латинската медицинска терминологија (ЛМТ), преку конкретни примери во нивниот дијахрон развој.

Фонетски и етимолошки аспекти на латински медицински термини со ПИЕ-корени

Овој дел ги разгледува фонетските трансформации и етимолошкото потекло на основните латински термини во медицинската терминологија, со фокус на нивната врска со протоиндоевропскиот јазик.

Голем дел од основниот лексички фонд на латинскиот и на грчкиот јазик е наследен од протоиндоевропскиот јазик. Притоа, овие лексеми претрпеле значајни трансформации на фонетско и на морфолошко ниво, задржувајќи го нивното основно значење (Fortson 2010, 199-219⁶⁴; Beekes 2011, 146⁶⁵). Во продолжение е прикажана табела со лексеми во латинскиот јазик, кои потекнуваат од ПИЕ и се употребуваат во медицинската терминологија, заедно со нивните македонски еквиваленти и етимолошки корени.

⁶³ Исти лексеми, кои се задржале до ден денес.

⁶⁴ Fortson, B.W. IV (2011). 'The Historical Background to Latin within the Indo-European Language Family', in Clackson, J. (ed.) *A Companion to the Latin Language*. Wiley-Blackwell, Chichester, pp. 199-219.

⁶⁵ Beekes, R.S.P. (2011). *Comparative Indo-European Linguistics: An Introduction*, 2nd ed. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia, p. 146.

Табела 4: Латински термини со корени во ПИЕ-јазик ⁶⁶

Latīnitās (Nom., - Gen.)	ПИЕ-корен	Македонски
cerebrum, -ī	*k _{er} h ₂ -s-ro-	мозок
corpus, -oris	*k _{rp} -os-	тело
auris, -is	*h ₂ eus-	уво
oculus, -ī	*h ₃ ek ^w -(e)lo-	око
nāsus, -ī	*hneh ₂ -s-	нос
ōs, ōris	*h ₃ eh ₁ -os-	уста
dens, -tis	*h ₃ d-nt-	зуб
lingua, -ae	*d _ŋ ǵ ^h -uh ₂ -	јазик
cor, -dis	*k _{er} - /*k _{rd} -	срце
iecur, -oris	*yek ^w -r/n-	црн дроб
umerus, -ī ⁶⁷	*h ₂ om-es-	рамо
ulna, -ae	*heh ₃ l-en-	подлактица
palma, -ae	*plh ₂ -em-h ₂ -	дланка
coxa, -ae	*k _{ok} s-h ₂ -	колк
clūnis, -is ⁶⁸	*k _{lou} -ni-	бедро
genu, -ūs	*ǵen-u-	колело
pēs, pedis	*ped-/pod-/pd-	стапало
os, ossis	*h ₃ o/est-	коска
uncus, -ī	*h ₂ onk ^h -o-	нокт
mēns, mentis	*men-/mon-/mn-	ум

Фонетските промени што се забележуваат кај овие лексеми се резултат на развојот на вокалниот систем на ПИЕ, кај кратки вокали (e, o, a, i, u), и нивните долги

⁶⁶ Табелата е изработена врз основа на податоци од етимолошките речници на латинскиот и на грчкиот јазик: Beekes (2010), De Vaan (2008).

⁶⁷ Подоцна прифатен термин во ЛМТ кој ја означува коската на горниот дел на раката, надлактица (Oxford Latin Dictionary, 1968, p. 2114).

⁶⁸ Подоцна во ЛМТ овој анатомски термин е именуван како os sacrum и припаѓа на коскениот систем (Oxford Latin Dictionary, 1968, p. 358).

варијанти ($\bar{e}$, $\bar{o}$, $\bar{a}$), во индивидуалните јазици, односно латинскиот јазик. Ларингалите влијаеле врз бојата и должината на вокалите во наследените форми, при што h_2e преминувал во a , h_3e во o , а h_1e во e (Fortson 2010, 105–106.). Овие трансформации се видливи во латинскиот и во грчкиот, кои развиле различни вокални системи како резултат на самостојниот развој.

Дополнително, кратките вокали можеле да бидат добиени како резултат на развојот на сонантните назали и ликвиди, m , n , r , l во ПИЕ. Во латинскиот и во грчкиот, тие се развиле во различни самогласки, што може да се илустрира преку примери како $*k_{\text{ntom}}$ (cmo) → лат. *centum*, $k_{\text{rd-}}$ ($cp\text{ce}$) → лат. *cord-*, грч. *καρδία* (Beeks 2010, 644) и $m_{\text{ld-}}$ (mek) → лат. *mollis* (Clackson & Horrocks 2007)⁶⁹. Во македонскиот, согласката r добива статус на самогласка меѓу две согласки, а палаталот $*k$ најчесто преминува во s , како и во санскритот, што е карактеристично за сатем јазиците.

Дијахроната и синхроната анализа на прикажаните лексеми покажува не само фонетско-морфолошки промени, туку и семантичка стабилност, што овозможило нивна интеграција во медицинската терминологија.

Токму оваа стабилност овозможила овие термини да се интегрираат во медицинската терминологија, каде што не се третираат само како анатомски ознаки, туку како носители на животна функција. Таа перспектива е присутна уште кај античките автори, меѓу кои и Кикерон. Тој како и многу негови современици, ја согледувал поврзаноста меѓу срцето, мозокот и духот на човекот како дел од една меѓусебно зависна целина:

„Cērebrum, cor, pulmōnes iēcū: haec enim sunt domicilia vitae “ (Cicero, *De Natura Deorum* I.35.99.)⁷⁰ - „Мозокот, срцето, белите дробови, црниот дроб: ова се носителите на животот“.

Следствено на филозофските медитации на античките автори, а подоцна и на научните согледувања на медицинските истражувачи за животната важност на овие анатомски делови, во продолжение ќе биде образложен дијахроно-етимолошкиот развој на лексемите *срце*, *мозок* и *стапало*, методите на нивно формирање и семантичката содржина што ја носат, преку компаративна анализа со грчките и со санскритските лексеми.

⁶⁹ Clackson, J. & Horrocks, G. (2007). ‘Latin and Indo-European’, in *The Blackwell History of the Latin Language*. Blackwell Publishing, Malden, MA, p.11.

⁷⁰ Lewis & Short (1879) *A Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford. Цитирано преку: Logeion (2012–2025). Достапно на: [<https://lsj.gr/wiki/iecur>] (Пристапено на: 27 август 2025).

Дијахрона, семантичка и компаративна анализа на лексемата *cor, cordis* (срце)

Лексемата *cor, cordis* во латинскиот и *κῆρ, καρδία* во грчкиот јазик потекнуваат од протоиндоевропскиот корен **k̑ēr-* / **k̑rd-*, кој означувал *срж, центар* или *внатрешност* (Fortson 2010, 104; Fruyt 2011, 144-168⁷¹). Овој корен е основа за развој на термините што го означуваат срцето како анатомски орган, но и како метафизички и емоционален центар.

Фонетски, различната еволуција на сонантното *ṛ* довела до формирање на *cor* во латинскиот (со вокал *o*) и *καρδία* во грчкиот (со вокал *a*). Архаичната грчка форма *κῆρ* се користела во поетски контексти, додека *καρδία* станува доминантна во медицинската терминологија.

Во санскрит, паралелната лексема *hṛd-* означува *срце*, но Фрујт (Fruyt 2011, 146) ја истакнува и формата *śrad-* во изразот *śrad-dhā* (*да се има доверба во*), при што истакнува дека во индоевропската традиција, срцето не било само анатомска структура, туку и симбол на внатрешна сила, емоции и духовна стабилност (Fruyt 2005).⁷²

Во старолатинската употреба, лексемата *cor* се однесува на *внатрешност* или *утроба*.⁷³ Целз (Celsus) во *De Medicina*, пишува:

Cor vocatur locus in ventre, ubi alimenta concoquuntur. (Celsus, *De Medicina* IV.1) - „Срце се нарекува местото во стомакот каде што се вари храната.“

Во медицинските текстови од класичниот период, лексемата *cor* ја втемелува својата употреба во анатомијата, особено преку пренесените дела на Гален на латински (Galenus, *Medicorum Graecorum Opera* XIX).⁷⁴ Гален го дефинира срцето како орган што го регулира крвотокот. Денес, *cor* останува термин во анатомската терминологија што го означува органот срце.

⁷¹ Fruyt M. (2011). 'Latin vocabulary', in J. Clackson (ed.), *A Companion to the Latin Language*. Wiley-Blackwell, Chichester, pp. 144–168.

⁷² Fruyt, M. (2005). 'Grammaticalisation and Latin Historical Linguistics', in: Fortescue, Michael, Jensen, Eva S., Mogensen, Jens E. & Schøsler, Lene (eds.), *Proceedings of the 16th International Conference on Historical Linguistics, Copenhagen, 11–15 August 2003*. John Benjamins, Amsterdam.

⁷³ CELS. Med. 4, 1 || estomac. (Gaffiot, 1934).

⁷⁴ Galenus *Medicorum Graecorum Opera Quae Exstant* XIX, K.G. Kühn (ed.). Universitas Lipsiensis, Lipsiae, p. 603.

- "Cor est principium arteriarum, sedes spiritus vitalis, et fons vitae animalis."

- „Срцето е почетокот на артериите, седиште на виталниот дух и извор на животот на живото суштество.“

Паралелно, во класичниот латински, *cor* добива метафоричко значење. Кикерон го опишува како можно седиште на духот. Во *Tusculanae Disputationes* I.19, Кикерон пренесува различни антички ставови за седиштето на душата *animus*, вклучувајќи го и срцето *cor* како можеен локус: „*Alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi esse sedem et locum.*“⁷⁵ Иако не зазема сопствена позиција, неговата дискусија ја потврдува филозофската и медицинската дебата за телесната локација на духовниот принцип.⁷⁶

Во средновековниот латински и новолатинскиот јазик терминот продолжува да се користи во научна смисла и е основа за многу изведени термини со употреба во медицинската терминологија (*cordialis* - *срцево*, *Abl.sg. corde*, во фразата *ex corde*⁷⁷ - *од срцето*). Лексемата освен што ја продолжува семантичката употреба како анатомски термин, го продолжува и развојот на концептот како седиште на духот од класичниот период. Хил (Hill 2000)⁷⁸ во анализата на срцето како духовен центар, споменува средновековен трактат каде се потврдува употребата на лексемата: ‘*Ex corde sanguis per arterias effunditur, vitamque corporis sustentat. Haec est historia arteriarum, quae procedunt ex corde. Et haec venae sunt, quae pulsan. etenim principium processiois earum est a nigro grano, quod est intus in corde, in quo spiritus habitat.*’ – „*Од срцето, крвта се пренесува преку артериите, и го одржува животот на телото... нивниот почеток е во црно зрно, кое е во срцето, каде престојува духот.*“

Оваа употреба ја засилува идејата за срцето како витален и духовен центар, во согласност со схоластичката медицина и космолошката анатомија.

Во новолатинскиот и во современиот медицински контекст, грчката форма *кардија* се адаптира во латинскиот преку префиксот *cardio-*, кој се употребува во термини како *cardiologia* и *cardiopāthia*. Ова покажува континуирана еволуција на лексемата, од протоиндоевропски концепт на *внатрешност*, преку метафорична и анатомска употреба во антиката, до строго дефиниран медицински термин во модерната наука.

⁷⁵ Cicero, *Tusculanae Disputationes* I.19, via Perseus Digital Library.

⁷⁶ „Некои велат дека е во срцето, други пак дека душата престојува и се наоѓа во мозокот.“

⁷⁷ Фразата *ex corde* најчесто означува физички и витални акции на човековото тело, кои произлегуваат од срцето, како во примерот кој е наведен од Хил (Hill, 2000):

„Haec est historia arteriarum, quae procedunt **ex corde**. Et haec venae sunt, quae pulsan. etenim principium processiois earum est a nigro grano, quod est intus in corde, in quo spiritus habitat.“

„Ова е историјата на артериите кои доаѓаат **од срцето**. А ова се вените кои пулсираат. Затоа што нивниот почеток на патот е во црно зрно, кое е во срцето, каде престојува духот.“

⁷⁸ Hill (2000–2025) ‘The Grain and the Spirit in Mediaeval Anatomy’. JSTOR. Достапно на: [<https://www.jstor.org/stable/2856464>] (Пристапено на: 15 март 2025).

Дијахрона, семантичка и компаративна анализа на лексемата *cerebrum* (мозок)

Лексемата *cerebrum*, која денес се користи за означување на анатомскиот орган *мозок* во латинската медицинска терминологија, има сложен дијахронен развој што вклучува фонетски, морфолошки и семантички трансформации. Нејзината стабилизација во класичниот период и нејзиното наследување во современата научна лексика се резултат на повеќе историски јазични промени.

Едно од водечките етимолошки толкувања ја поврзува лексемата со праиндоевропската форма **kerh₂-s-ro-*, составена од **kerh₂-s-* глава, врв, рог и завршетокот *ro*, кој означува нешто конкретно (*Proto-Indo-European Lexicon*, 2013–2025). Во реконструираната форма **kerasro-*, буквалното значење би било *нештото во главата*. Со понатамошниот развој во рамките на латинскиот на *-sr-* во *-br-*, сп. *funus* и *funebis* (Weiss 2009, 163) е добиена формата како што е позната во класичниот латински јазик и во медицинската терминологија.

Старогрчкиот еквивалент *ἐκέφαλος* (буквално *во главата*) има појасна анатомска функција, особено кај Хипократ и кај Гален (*De Usu Partium* IX 8.6–8)⁷⁹, каде што се користи за означување на мозокот како орган, но и како седиште на психичките функции. Иако *ἐκέφαλος* е медицински термин, и тој понекогаш се поврзува со психички состојби, што ја потврдува семантичката врска меѓу анатомијата и когницијата. Лексемата е адаптирана во латинскиот како *encephalon*, термин кој понатаму учествува во сложени анатомски термини што ги означуваат деловите на мозокот *diencephalon*, *mesencephalon*.

Лексемата пред употребата кај Гален е засведочена во истражувањата на Ерасистрат. Фухс (Fuchs 1894)⁸⁰ во *De Erasistrato Capita selecta* ги опишува

⁷⁹ Galenus *De Usu Partium* IX 8.6–8.

Galenus, *De usu partium*, in: *Opera Omnia*, vol. IX, ed. K.G. Kühn, Cnobloch, Lipsiae, 1821, p. 15.

⁸⁰ *Aperiebat autem cum alia animalia mortua, tum haedos recentes a partu. In illis enim quaerebat de natura **cerebri** (ἐκέφαλος) eiusque arteriarum et venarum et nervorum, de natura oculorum, narium, aurium, linguae, partis inter pectus et umbilicum sitae (ἐπιγαστριον) eiusque arteriarum, cordis, cuius valvolas tricuspidem primus diligentissime descripsit, ventris, intestinorum, imprimis ieiuni, et in intestinum (ieiunum) exortus: in his lactium (μεισεντέριον) naturam perscrutabatur.*

- „Исто така ги отворал со други мртви животни, како и новороденчиња, штотуку донесени на свет. Бидејќи во нив ја истражувал природата на мозокот, неговите артерии, вени и нерви, ја истражувал природата на очите, ноздрите, ушите, јазикот, на делот сместен помеѓу градите и папокот (епигастричен регион, ἐπι- „над“, γαστήρ „стомак“), нивните артерии, понатаму природата на срцето, чиј тројно преграден залисток прв внимателно го опишал, природата на стомакот (утробата), цревата, посебно на гладен стомак, и излезот во танките црева (ieiunum); во нив (средниот дел на дигестивниот систем, гр. μεισεντέριον) внимателно ги испитувал природните сокови кои се лачат.“

истражувањата на Ерасистрат за природата на мозокот и неговата поврзаност со останатите витални делови во човековото тело.

Во медицинските латински текстови од класичниот период, како и голем број термини од анатомијата наследени од ПИЕ-јазик, се втемелува како специјализиран термин кој е општопознат во анатомската терминологија.

Во медицинската терминологија, *cerebrum* е основа за повеќе сложени термини, како *cerebralis* (мозочен), *cerebellum* (мал мозок)⁸¹ и *cerebrospinalis* (мозочно-‘рбетен), *cĕrĕbrōsus*, -a, -um (безумен, луд, страстен), изрази како *cĕrĕbrum putidum*⁸² (расипан, гнил мозок), кои ја задржуваат анатомската функција, но често се користат во контексти поврзани со когнитивни и невролошки нарушувања (Gaffiot 2016).⁸³ Ова покажува дека семантичката врска меѓу мозокот и разумот е длабоко вкоренета во научната и културната традиција.

Лексемата *cerebrum* претставува пример за сложен дијахронен развој, каде што фонетските, морфолошките и семантичките трансформации се преплетуваат со културни и научни концепти. Нејзината стабилизација во класичниот латински и нејзиното наследување во медицинската терминологија ја потврдуваат нејзината лексикографска и концептуална важност, но и семантичка стабилност.

Дијахрона, семантичка и компаративна анализа на лексемата *pes, pedis* (стапало)

Гледано дијахрониски, латинскиот термин *pes, pedis* (стапало) има долг етимолошки и морфолошки развој, чија еволуција започнува од праиндоевропскиот корен **ped-*, продолжува преку класичниот латински, и се рефлектира во романските и во многу современи јазици. Коренот **ped-* е присутен во низа зборови поврзани со *стапало* или *движење* во различни индоевропски јазици: во грчкиот се развил во *πούς*, во санскритот *pāt* (стапало или чекор)⁸⁴. Во латинскиот, *pes, pedis* се развила директно од коренот **ped-*, и се деклинира по третата деклинација, што е вообичаено за именки со вакво потекло.

Fuchs, R. (1894) ‘De Erasistrato capita selecta’, *Hermes: Zeitschrift für klassische Philologie*, 29, p. 174. Weidmannsche Buchhandlung, Berlin.

⁸¹ Priscianus, *Institutiones Grammaticae* III.10 36-39.

⁸² *cerebrum putidum* Hor. S. 2, 3, 75.

⁸³ Gaffiot (2016). *Dictionnaire Latin Français*. Цитирано преку: Logeion (2012–2025), <https://logeion.uchicago.edu> (посетено на: 20 јули 2024).

⁸⁴ Во македонскиот најблизок збор е *педа* или *пета* добиен со семантичка промена на основното значење. Во англискиот *foot*, од староанглискиот *fōt*, шпански *pie*, италијански *piede*, француски *piéd*.

И покрај заедничкото потекло и постоењето на сличен наследен вокабулар од прајазикот, постојат лексеми во латинскиот медицински речник од класичниот период кои се целосно преземени од грчкиот преку транслитерација. Како што е веќе покажано, ова се должи на фактот што медицинската наука во Грција, при допирот со Рим, веќе имала развиено методи за формирање нови термини за потребите на научната медицинска фела. Клиничката терминологија веќе содржела свои дефинирани термини, како што е примерот со *ποδάγρα*, кој ја содржи лексемата *под-* (*стапало*) и *-άγρα* од глаголот *ἀγρέω* - (*фати, зграби*). Овој термин е позајмен и транслитериран во латинскиот како *podagra*, со употреба за означување на патолошка состојба *болест на стапалото*. Гален ја дефинира оваа состојба како заболување кое се појавува кај или околу стапалата, предизвикува болка на зафатените нерви, која кај некои се јавува со жарење, кај други со студенило: „Podagra est affectus qui circa pedes oritur et dolorem movet affectis nervis idque aliis cum ardore allis cum algore...”⁸⁵ Galenus, *Medicorum Graecorum Opera*, XIX.8.265.

Лексемата *pes, pedis* подоцна станува основа за многу изведени зборови, како придавката *pedalis* (*на стапалото*), зооморфни метафори како *полип*, латинизирана како *polypus* од грчкиот *πολύπους*⁸⁶, кованици во новолатинскиот како *pedicura* (*pedis + cura*) – *педикир, грижа/нега на стапалата*.

Заклучок

Анализата на лексемите *cor, cerebrum* и *pes*, како дел од медицинскиот лексички корпус, укажува на континуитетот на коренот и значењето по нивното одвојување од праиндоевропскиот јазик. Преку овие примери се идентификуваат клучните процеси на зборообразување што го обликуваат латинскиот медицински речник низ вековите, од антиката до современата научна терминологија. Во нивната еволуција се препознаваат структурни механизми како деривација, фонолошко-морфолошки трансформации, семантички проширувања и заемки од грчкиот јазик. Овие процеси, кои ќе бидат предмет на подетална анализа во продолжение, се рефлектираат врз синтаксата и морфологијата на термините во современата медицинска латинска терминологија, каде

⁸⁵ „Подагра е заболување кое се појавува кај или околу стапалата, предизвикува болка на зафатените нерви, кај некои со жарење, кај други со студ.“

Дефиниција: „Болест на зглобовите и вените на нозете или на рацете.“ Слично: *костобол* (Дигитален речник на македонскиот јазик, (2000-2025).

⁸⁶ Буквално значење *многу стапала*, од *πολύ* - *многу* и *πους* - *стапала*.

историските слоеви на јазикот остануваат функционално активни и лексички продуктивни.

Методи на зборообразување во латинската медицинска терминологија

Како што беше покажано претходно латинскиот јазик не бил изолиран од историските, социјалните и културните влијанија кои го обликувале развојот на римската цивилизација. Овие фактори влијаеле врз неговиот синхрон и дијахрон развој, а со тоа и врз формирањето на медицинската терминологија.

Платоновите размислувања за потеклото на имињата водат кон заклучок дека именувањето на поимите следи парадигма која се темели на природата на нештата. Предметите, појавите и феномените од природата биле именувани од античките луѓе врз основа на нивната меѓусебна поврзаност и сличност, што го отвора просторот за концептите на метафора и метонимија во јазикот. Оттука, може да се констатира дека анатомските, физиолошките и патолошките карактеристики на човековото тело ја диктирале структурата и развојот на медицинската латинска терминологија, како и методите употребени при нејзиното формирање.

Латинската медицинска терминологија ги следи методите што ги применувале хеленските автори при именувањето на новите научни поими. Римските автори ги имитирале и адаптирале овие лексеми, пренесувајќи ја научната медицинска лексика систематизирана од Аристотел⁸⁷ (Campbell 1898, 33), Платон, Хипократ, Ерасистрат, Херофил и нивните следбеници. Секој од нив дал значаен придонес во именувањето на медицинските термини, а нивните методи на инвентивност се рефлектираат во латинската медицинска терминологија кај авторите од античкиот и од класичниот период.

Една од најсеопфатните класификации на методите на зборообразување во латинската медицинска терминологија во современиот контекст, е онаа предложена од Langslow (1991), која ги опфаќа следниве категории:

⁸⁷ Аристотел се смета за основач на компаративната анатомија и именувањето на првите делови на телото со лексеми што се среќаваат во денешната медицинска терминологија. Со сигурност може да се каже дека лексемата е негова креација во грчкиот *αόρτή* од глаголот *áειρω*- се издига, се крева (Campbell 1898).

Метод	Опис
1. Позајмени зборови од грчкиот Пр. <i>aorta</i> (αορτή)	
2. Употреба на сопствени именки	Пр. <i>venae Galeni</i> – по име на пронаоѓачот
3. Семантичко проширување	Пр. <i>benignus, malignus</i> – добиваат специјализирано значење
4. Кованици со афикси	Нови лексеми со деривациски и функционални морфеми
5. Фразални лексеми	Пр. <i>termini plurium verborum</i> – составени од повеќе зборови ⁸⁸
6. Латинско-грчки неологизми	Пр. <i>microscopium</i> (μικρός + σκοπέω), <i>bronchoscopium</i>
7. Кратенки и формули	Употребувани во рецептура и во терапевтски прописи

Сознанијата за употребуваните методи во зборообразувањето до кои дошол Лангслов се поклопуваат со сознанијата до кои дошле голем број на истражувачи на латинската терминологија. Разликата е во начинот на кои ги групирале лексемите, во зависност од аспектот на истражувањето и какви цели имале при истражувањето.

Во продолжение ќе се користи поделбата на методите во зборообразувањето согласно Лангслов, со прецизирања, појаснувања за аспектите и можните мотиви на античките луѓе при користење на споменатите методи на зборообразување и лингвистичка анализа, согласно класификацијата дадена во воведниот дел и објаснетата методологија на истражување.

Позајмени зборови во латинската медицинска терминологија (ЛМТ)

„*Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque medico neque iatroalipia egere.*“ — Celsus, *De Medicina* I.1.1

„Здрав човек, кој е во одлична психофизичка состојба, не треба да се води според никакви правила, ниту му е потребен лекар, ниту болничар.“ — Целз, *За медицината* I.1.1

Методот на позајмени зборови во латинскиот јазик, особено во медицинската терминологија, може да се проследи од VII век пр. н. е. Преку анализа на грчки заемки и нивната дијахрона интеграција во латинскиот, се откриваат клучни процеси на

⁸⁸ В. Димовска- Јањатова, С. Кочовска Стевовиќ, (2020), 153.

фонетска, морфолошка и семантичка трансформација. Пример за ова е лексемата *malos* од натписот на т.н. вазна *Duenos*⁸⁹, каде се гледа опозицијата *bene / male* — *добро / лошо*. Оваа бинарна рамка е основа за формирање на специјализирани термини во ЛМТ, како *benignus* и *malignus*, кои добиваат нова функционална вредност преку деривација и фонолошко-ортографски промени.

За да се разбере специјализираното значење на овие лексеми, потребно е да се тргне од нивното основно семантичко и фонетско значење во старолатинскиот. Прилозите *bene* и *male*, како основа за деривација, покажуваат значајни фонолошки промени. Коренот на *bene* потекнува од праиндоевропскиот корен **dew-* или **deu-*⁹⁰, со форми во старолатинскиот како: *duenos*, *buenos*, *bonus*. Во развојот на прилогот *bene*, се забележува премин од *du-* во *bu-* и потоа во *be-*, што е резултат на вокалната редукција и асимилација, типична за латинскиот во архаичната фаза. Овој прилог подоцна служи како префикс во апстрактни и технички термини, а со издолжување на вокалот во претпоследниот слог и замена на *-e-* со *-i-*, се добива придавката *benignus*, која означува *добронамерен* или *пријателски*.

Антонимот *male*, со корен *mal-*, има паралели во санскрит *mala* – *нечистотија* и старогрчки *μέλας* – *црно, темно*. Во латинскиот *malos* се развива преку фонолошка стабилизација на согласката *l* и вокалот *a*, а потоа преку деривација со продуктивната наставка *-gnus*, *-gna*, *-gnit* (позајмена од грчкиот корен *γνῶ-* – *gnó*, *да се знае, да се спознае*) е добиена кованицата *malignus*, со значење *злобен, перфиден*, а во медицински контекст – *злонамерен процес* или *ткиво*.

Овие фонолошки промени – премин од *du-* во *bu-* и *be-*, замена на *-e-* со *-i-* во деривација, стабилизација на *'mal-'* и адаптација на грчкиот суфикс *'-gnus'*, претставуваат суштински елементи во процесот на зборообразувањето во ЛМТ. Тие не само што ја рефлектираат еволуцијата на јазикот, туку и културната и научна трансмисија меѓу грчките и латинските автори.

Во класичната литература, прилогот *bēnē* се користи како засилувач на терминот *sanus*, како што е видливо кај Целз, *De Medicina* I.1.1: „*Sanus homo, qui et bene valet...*“, каде *bēnē* означува *перфектна здравствена состојба*. Од истиот прилог е добиена кованицата *benignus*, со значење *љубезен, пријателски*. Идиомска употреба на прилогот,

⁸⁹ Penny, J. (2011). 'Archaic and Old Latin', in J. Clackson (ed.), *A Companion to the Latin Language*. Wiley-Blackwell, Chichester, pp. 213–226.

⁹⁰ ПИЕ-потекло од *deu-* покажува длабока почит *dyeu-* *блеска, сјае*, ПИЕ-основата за именката Бог во латинскиот и во грчкиот; *du / dw / b:* *duenos > duonos > bonus*; *duis > bis*; *duellom > bellum*.

со значење за психичка состојба, се среќава кај Кикерон во фразален израз *homo bēnē sanus* - човек со одлично душевно (психичко) здравје (Gaffiot 1934)⁹¹, што укажува на семантичка трансформација од општа кон клиничка употреба. Во двата случаи се гледа дека авторите од класичниот период даваат употреба на терминот *sanus* за да ја означат психичката здравствена состојба, а *bēnē* има функција на засилувач на *sanus*, со значење на *перфектно, извонредно*, но и употреба во синтагмата *bēnē valet*, за означување на општата здравствена состојба. Оттука изведената придавка *benignus*, -a, -um, има значење на *пријателски, љубезен* во однос на некој или нешто. Антонимот на *bēnē*, *mālē* - *лош* е основа за формирање на придавките и зборовите кои носат значење на опозиција на формираните лексеми од *bēnē*. Согласно истиот извор *Dictionnaire Latin-Français*, (Gaffiot 1934), кој ја истакнува клиничката употреба на изразот *homo bēnē sanus* кај Кикерон, антонимот *mālē* во синтагмата *mālē sanus* (Gaffiot 1934), го има значењето на *‘неразумен човек, т.е. човек кој нема здрав разум или здрава душевна состојба’*.

Посебно значаен пример за грчка позајмица е терминот *melanōma*, кој потекнува од *μέλας* – *црно* и суфиксот *‘-ωμα (-ōma)’*, што означува патолошка состојба. Протоиталскиот и старолатинскиот имаат атестирано *malos*, оскискиот *mallom*, *mallud*⁹² (наспроти *duenēd*), чија етимологија може да се следи до 8-7 век пр. н. е. и може да се лоцира кај санскритот во лексемата *mala* со значење *нечистотија, гнасотија*. Лексемата *μέλας* (*mélas* со основно значење *црно, темно*) присутна во старогрчкиот, е основа за терминот *melanōma* во медицинскиот јазик со кој се означува тумор од црнообоени клетки. Во латинскиот *melanōma*, -atis n. се задржува како именка од среден род. Суфиксот *‘-ōma’* се адаптира преку издолжување на тематскиот вокал -o- пред -ma, што е типично за формирање на именки од глаголи со значење на процес или акција. Овие термини, преземени од грчкиот, ја задржуваат формата и родот, поради билингвизмот и повисокиот степен на научна систематизација кај грчките автори.

Јасно може да се заклучи дека терминот *melanōma* е производ на многувековна трансформација, чија семантика содржи темна конотација при означување на неприродна состојба. Без разлика дали процесот води кон полош исход *malignum* или останува локализиран *benignum*, овие термини се резултат на сложени лексички,

⁹¹ Gaffiot, Félix (1934). *Dictionnaire Latin-Français*. Hachette, Paris. Достапно преку Logeion: <https://logeion.uchicago.edu/sanus>.

⁹² *duenos* med feced en manom einom *duenoi* ne med *malos* tatod (види поглавје „Заеднички развој на писменоста и на методите во зборообразување“)

фонолошки и семантички трансформации, кои го дефинираат зборообразувањето во латинската медицинска терминологија.

Продуктивни грчки суфикси во клиничката терминологија

Во рамките на латинската медицинска терминологија, продуктивноста на грчките суфикси претставува суштински механизам на зборообразување, особено во клиничката лексика. Суфиксот ‘-ōma’ (грч. ‘-ωμα’) е еден од најрепрезентативните примери, кој генерира именки од среден род со значење на патолошки, прогресивни состојби. Именката *melanōma*, -atis n. е типичен пример, добиена од грчките зборови μέλας – црно и ‘-ωμα’ – развој, односно *тумор*, што укажува на патолошки раст со темна пигментација.

Овој суфикс е продуктивен и во други термини, како *sarcōma*, *carcinōma*, *encephalōma* и *lymphōma*, кои се класифицираат во третата деклинација и се добиени од грчки лексеми со идентичен морфолошки модел. На пример:

Именка	Значење	Потекло
<i>melanōma</i> , -atis n.	тумор на кожата	μέλας + -ωμα
<i>sarcōma</i> , -atis n.	тумор на сврзно ткиво	σάρξ + -ωμα
<i>carcinōma</i> , -atis n.	растечки тумор	καρκίνος + -ωμα
<i>encephalōma</i> , -atis n.	тумор на мозокот	ἐν + κεφαλή + -ωμα
<i>lymphōma</i> , -atis n.	тумор на лимфно ткиво	лат. <i>lympa</i> ⁹³ + грч. <i>νύμφη</i>
<i>basaliōma</i> , -atis n.	тумор на базални клетки	лат. <i>basis</i> + -ωμα
<i>epitheliōma</i> , -atis n.	тумор на епителот	ἐπι + θηλή + -ωμα

Како што истакнува Титијевска (Titiyevska et al. 2016, 47)⁹⁴, покрај ‘-ōma’, други продуктивни суфикси во клиничката терминологија се ‘-itis’, ‘-osis’, и ‘-ismus’, кои се користат за означување на воспалителни, невоспалителни и функционални патолошки состојби:

⁹³ * *lympa f* (лат.) - бистра вода, бистра река; мед. течност која се забележувала кај луѓе со отоци (Lewis & Short, 1879, via Perseus Digital Library).

⁹⁴ Titiyevska, T., Gordiyenko, O., Kulichenko, A. & Martianova, M. (2016). *Latin and fundamentals of medical terminology: Handbook for the 1st year English-speaking students of the medical faculties*. Zaporizhzhia State Medical University, Zaporizhzhia.

Суфикс	Потекло	Значење	Македонски еквивалент	Пример
-ōma, -atis n.	грчки	тумор	-ома	sarcōma
-ītis, -idis f.	грчки	воспаление	-итис	appendicītis
-osis, -is f.	грчки	невоспалителен процес	-оза	sclerosis
-ismus, -i m.	грчки	функционално нарушување	-изам	botulismus

Суфиксот ‘-ītis’ потекнува од грчкиот ‘-ίτις’, женски род на ‘-ίτης’, и се користи за формирање на именки кои означуваат воспалителни процеси. Основата за овие зборови може да биде грчка или латинска именка што означува дел од телото, на која се додава суфиксот ‘-ītis’. Примери:

1. *bronchus* + -ītis → *bronchītis*
2. *γαστήρ* (генитив: *γαστρ-ός*) + -ītis → *gastrītis*
3. *larynx* + -ītis → *laryngītis*
4. *meninx* (генитив: *meningis*) + -ītis → *meningītis*

Во овие примери се забележува употреба на генитивната форма како основа, што е во согласност со латинската морфолошка логика, но исто така покажува синкопа на вокалот *e*, карактеристична за формирање на придавки и именки од машки род во втората деklinација.

Суфиксот ‘-ismus’ (лат. -ismus, -i m.) потекнува од грчкиот ‘-ισμός’, формиран од глаголи на ‘-ίζω’ и наставката ‘-μός’, и се користи за означување на невоспалителни процеси или функционални нарушувања. Пример: *botulismus* - ботулизам.

Исто така, суфиксот ‘-osis’ (грч. -σις) се изведува од акциски глаголи, како *σκολίω* → *σκολίωσις*, *искривување*, и се користи за означување на невоспалителни состојби, како *sclerosis* - *стврдување*.

Лангслов (Langslow 2000, 22)⁹⁵ истакнува дека во медицинската латинска терминологија, особено во подоцнежните векови, се развива концептот на апсолутен синоним, како, кај *angiītis* = *vasculītis*, *воспаление на крвни садови* и *typhlītis* = *caecītis*, *воспаление на слепо црево (цекум)*, каде што различни лексеми со идентична структура

⁹⁵ Langslow (2000). *Medical Latin in the Roman Empire*. Oxford University Press, Oxford, p. 22.

и значење се користат без семантичка двосмисленост. Ова е спротивно на развојот на општиот вокабулар кај романските јазици, каде што дијахроната еволуција води кон семантички промени и варијации.

Во современата клиничка терминологија, истите грчки суфикси продолжуваат да се користат за формирање термини што означуваат патолошки процеси, често добиени од глаголи, именки, придавки со интерфикси како формативни елементи (t, c, o).

Во табелата подолу се прикажани најрепрезентативни примери со објаснување на потеклото и значењето:

Термин	Значење	Потекло
Sarcōmatosis	<i>процес на создавање тумор на месото</i>	sarx+ōma + –osis
Papillōmatosis	<i>процес на создавање брадавици</i>	papillōma + –osis
Acidosis	<i>кисела средина во телото</i>	acidus (лат.) + –osis
Varicosis	<i>задебелување на вените</i>	varix (лат.) + –osis
Mycosis	<i>габична инфекција</i>	μύκης (грч.) + –osis
Fibrosis	<i>задебелување на ткиво</i>	fibra (лат.) + –osis
Osteoarthrosis	<i>дегенерација на зглобови</i>	osteon + arthros + –osis
Osteoarthrītis	<i>воспаление на зглобови</i>	osteon + arthros + –ītis
Tuberculosis	<i>туморозен израсок</i>	tuber (лат.) + –culum + –osis
Thrombosis	<i>создавање грутки во крвта</i>	θρόμβος (грч.) + –osis

Овие примери ја потврдуваат континуираната употреба на грчките суфикси во современата медицинска терминологија, со јасна семантичка функција и морфолошка стабилност. Тие се дел од лексичките мрежи што го одразуваат развојот на медицинската наука од античкиот период до денес.

Продуктивна деривациска морфема -икος, -η, -ον / лат. -icus, -a, -um

Како завршен аспект на продуктивните морфеми од грчко потекло во латинската медицинска терминологија, се издвојува суфиксот ‘-икος, -η, -ον’, кој во латинскиот јазик се адаптира како ‘-icus, -a, -um’. Овој суфикс има функција при формирање придавки, но во клиничкиот контекст често се употребува и кај именки со значење што варира во зависност од синтаксичката позиција и контекстот.

Според Лангслов (Langslow 1991, 273), оваа морфема е функционално продуктивна и се користи за означување на:

1. Болест поврзана со одреден орган (*cardiacus, nephriticus*);
2. Пациент кој страда од таа болест (*colicus, pleureticus*);

3. Лекар или третман што се однесува на таа состојба (*diaphoreticus, hepatica passiō*).

Во латинскиот, овие придавки се употребуваат во состав на фрази со *passiō* - болка, страдање, каде што придавката во женски род (-a) означува болест на конкретниот орган. На пример, *cardiaca passiō* означува болест на срцето, додека *hepatica passiō* се однесува на заболување на црниот дроб.

Дополнително, некои од овие термини се трансформираат во именки што означуваат лице кое страда од одредена болест:

- *colicus* – лице со болка во дебелото црево;
- *hydropicus* – лице со задржување вода во организмот;
- *nephriticus* – лице со заболување на бубрезите;
- *pleureticus* – лице со воспаление на белодробната мембрана;
- *spleneticus* – лице со заболување на слезината.

Интересен пример е терминот *hypochondriacus* (грч. *ὑποχονδριακός*), кој е формиран од префиксот *ὑπο-*, под и *χόνδρος*, 'рскавица'. Првично, овој збор означувал меланхолично расположение поврзано со заболувања на црниот дроб и слезината, но во современата употреба добива психолошко значење – лице кое има претерана грижа за здравјето, т.е. *вообразен болен*.

Следната табела ги прикажува најрепрезентативните примери со објаснување на нивното потекло и употреба:

Термин	Значење	Потекло и употреба
<i>cardiacus / cardiaca passiō</i>	болест на срцето	καρδία + -ικός → лат. <i>cardiacus</i>
<i>hepaticus / hepatica passiō</i>	болест на црниот дроб	ἥπαρ + -ικός → лат. <i>hepaticus</i>
<i>colicus</i>	лице со болка во дебелото црево	лат. <i>colon</i> + -icus
<i>nephriticus</i>	лице со заболување на бубрезите	νεφρός + -ικός
<i>pleureticus</i>	лице со воспаление на плеврата	πλευρά + -ικός
<i>spleneticus</i>	лице со болест на слезината	σπλήν + -ικός
<i>diaphoreticus</i>	лек што предизвикува потење	διαφέρειν + -ικός
<i>hypochondriacus</i>	лице со хипохондрија	ὑπο + χόνδρος + -ικός

Овие термини ја илустрираат адаптацијата на грчкиот суфикс ‘-ικος’ во латинскиот како ‘-icus’, со широка употреба во клиничката терминологија. Нивната семантичка флексибилност – од придавка до именка – овозможува прецизно означување на состојби, пациенти и третмани, и ја потврдува продуктивноста на оваа морфема во дијахрониот развој на медицинскиот јазик.

Продуктивни грчки префикси во латинската медицинска терминологија

По разгледувањето на продуктивните грчки суфикси, природно следува анализа на префиксите - исто така суштински деривациски морфеми во формирањето на клиничката терминологија. Употребата на префикси е длабоко вкоренета во развојот на научниот и интелектуалниот јазик, почнувајќи од јонскиот дијалект на Хомер, преку атичкиот грчки на Платон и на Аристотел, до новолатинскиот јазик на медицинската литература (Langslow 2000, 273).

Овие префикси не функционираат изолирано, туку се комбинираат со корени и суфикси од грчко и од латинско потекло, формирајќи сложени термини со висока семантичка прецизност. На пример, *epicardium* (ἐπι- + καρδία + -ιον) означува надворешната обвивка на срцето, додека *endocardium* (ἐν- + καρδία + -ιον) ја означува неговата внатрешна обвивка. Исто така, *encephalōma* (ἐν- + κεφαλή + -ωμα) означува тумор во мозокот, а *epitheliōma* (ἐπι- + θηλή + -ωμα) означува тумор на епителот. Овие примери ја илустрираат функцијата на префиксите ‘ἐν-’ и ‘ἐπι-’, коишто се комбинираат со корени и со суфикси за да се изразат локација и патолошка состојба во еден единствен терминолошки систем.⁹⁶

Следната табела ги прикажува најчестите грчки префикси во ЛМТ, нивното значење и примери од клиничката терминологија:

Префикс	Значење	Пример	Објаснување
a-, an-	без	amnesia	губење на меморија
dys-	нешто непријатно	dyspnoea	тешкотии при дишење
eu-	нормален, добар	eupnoea	нормално дишење
ana-	нагоре, по, низ	anacrotia	пораст на притисок при систола
cata-	надолу	catacrotia	пад на притисок при дијастола

⁹⁶ Види табела „Именки со грчкиот суфикс -ōma во претходниот дел, каде што се прикажани термини како *encephalōma* и *epitheliōma*, кои демонстрираат синтетичка употреба на префикси, корени и суфикси во клиничката терминологија.

<i>poly-</i>	<i>многу</i>	<i>polydipsia</i>	прекумерна жед
<i>peri-</i>	<i>околу</i>	<i>pericardium</i>	обвивка околу срцето
<i>para-</i>	<i>кај, во близина, покрај</i>	<i>parametrium</i>	ткиво близу матката
<i>endo-, en-</i>	<i>внатре</i>	<i>endocardium</i>	внатрешност на срцето
<i>epi-</i>	<i>над, врз, околу</i>	<i>epicardium</i>	надворешна обвивка на срцето
<i>exo-, ecto-</i>	<i>надвор</i>	<i>exophthalmus</i>	изразена ококореност
<i>prae-</i>	<i>пред</i>	<i>praesenilis</i>	претсенилна состојба
<i>meta-</i>	<i>трансформација</i>	<i>metastasis</i>	пренос на болест
<i>hypo-</i>	<i>под, намалено</i>	<i>hypotonia</i>	намален мускулен тонус
<i>hyper-</i>	<i>над, зголемено</i>	<i>hypertonia</i>	зголемен мускулен тонус
<i>anti-</i>	<i>спротивно</i>	<i>antipestosum</i>	против чума
<i>dia-</i>	<i>низ, преку</i>	<i>diamētrum</i>	мерење на дијаметар
<i>sym-, syn-</i>	<i>заедно</i>	<i>symbiosis</i>	соживот на организми

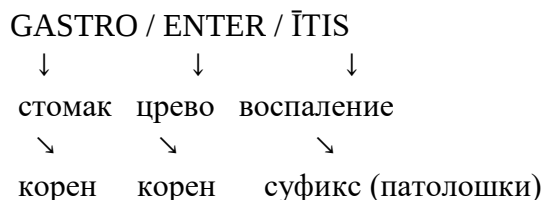
Овие префикси се дел од интегриран грчко-латински научен систем, каде што формативните елементи (префикси и суфикси) се комбинираат за да создадат термини со висока семантичка прецизност. Нивната употреба не е произволна, туку следи стандарди на морфолошка и семантичка конзистентност, што овозможува стабилност и транспарентност во медицинската комуникација.

Во контекст на ЛМТ, префиксите не само што го модифицираат значењето на основата, туку и го дефинираат типот на патолошки процес, неговата локација, интензитет или насока. На пример, *hypotonia* и *hypertonia* се термини со идентична основа *tonia*, но со спротивни значења, добиени преку префиксалната модификација.

Сложени термини и нивната морфемска архитектура

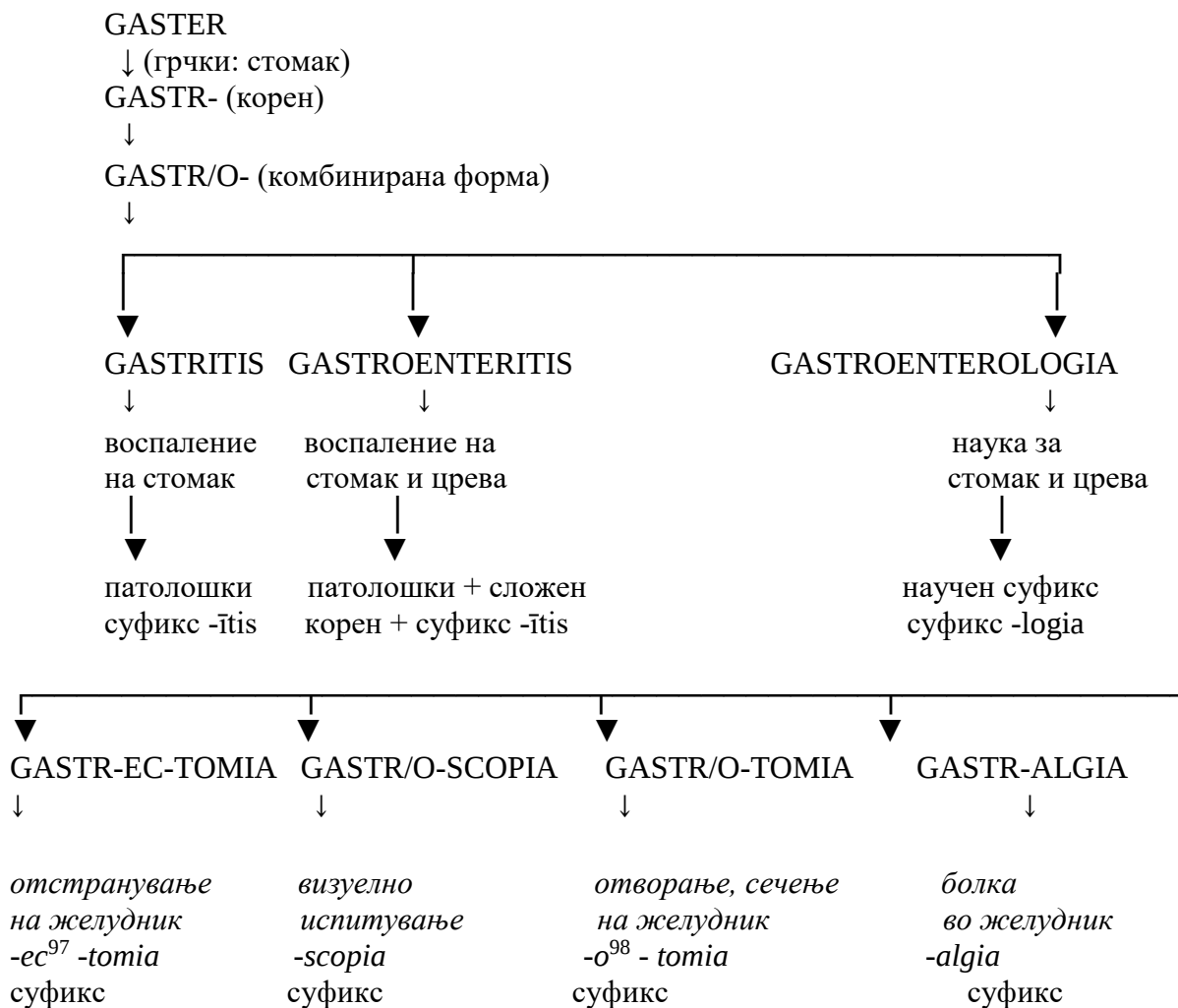
Од досега образложеното произлегува дека морфолошкото зборообразување кај медицинските термини во старогрчкиот јазик се одвивало врз основа на постоечка лексичка компонента, составена од парадигматски лексички единици. Овие единици влегуваат во состав на новосоздадените зборови како корени, на кои се приклучуваат префикси и суфикси со дополнително значење. Така се формираат лексички кластери потребни за искажување на концептите на медицинската научна заедница.

Типичен пример за вакво зборообразување е лексемата *gastroenteritis*, составена од два корени со значење: *gastro* (γαστήρ-), *стомак, утроба*; *enter*, (έντερ-) *црево*; и суфиксот ‘-itis’ (-ίτις), кој означува воспалителен процес. Комбинирано, терминот означува воспаление на стомачно-цревната регија.

Коренот *gastro* (γαστήρ-), како високопродуктивна морфемска единица, генерира серија термини формирани преку морфолошки процеси, кои вклучуваат комбинации од корени, префикси и суфикси.

Следниот дијаграм ги прикажува деривациските варијанти на коренот ‘*gastro*’ во ЛМТ.

⁹⁷ Префикс ‘ec-’ од старогрчки ‘ἐκ-’ што означува *надвор, отстранување или исклучување*. Се користи во термини што опишуваат хируршко отстранување или движење надвор од нешто.

⁹⁸ Интерфикс за полесен изговор и артикулирање на новосоздадената лексема.

Концептот на метафора и метонимија кај грчките термини во ЛМТ

Концептот на метафора и метонимија како средство за изразување сличности е длабоко вкоренет во грчките медицински термини, исто како и во латинската медицинска терминологија од класичниот период, без разлика дали денес се користат во состав на ЛМТ или не. Овој метод на именување е дел од инвентивниот пристап на Аристотел, Хипократ, Ерасистрат и Херофил при дефинирање на анатомско-физиолошките процеси и патологијата. Тој го отсликува когнитивниот карактер на лексемите, изразен преку метафора во латинската медицинска терминологија.

Метафоричната природа на грчките лексеми во медицинската терминологија е особено изразена во делата на Ерасистрат и Херофил, чии описи на анатомски структури и физиолошки процеси се засноваат на когнитивни и визуелни аналогии. Терминот *τραχεῖα*, *tracheia*, што значи *груба* или *нерамна*, е употребен за означување на дишниот орган поради неговата текстура (Krawczyk 2020)⁹⁹. Слично, *γαστήρ*, *gastēr* со значење *стомак*, функционира како метафора за сад, што ја отсликува неговата улога во складирање и обработка на храна. Лексемата *καρδιά*, *kardia*, односно *срце*, се користи не само за анатомска структура туку и како симболичен центар на животот, што подоцна се пренесува во термини како *cardiology* (Ferella, C. 2020). Дополнително, *συστολή*, *systolē*, што значи *собирање*, е метафоричен опис на срцевата контракција (Longrigg 1993)¹⁰⁰, додека *διάγνωσις*, *diagnōsis*, *разликување преку знаење* — ја отсликува когнитивната функција на медицинската проценка (UltimateLexicon.com, 2024)¹⁰¹. Овие примери потврдуваат дека метафората не е само јазичен украс, туку суштински механизам за концептуализација во античката и современата медицинска мисла.

Дијахрониот развој на лексемата *glaucōma* укажува на семантичка трансформација. Таа е засведочена кај Присцијан, кој ја бележи нејзината употреба кај Плаут како идиоматски израз со значење блиско до современиот „при очи слеп“.

⁹⁹ Ferella, C. (2020). 'Early Greek anatomical metaphors and the question of deliberateness.' In: Di Biase-Dyson, C. & Egg, M. (eds.), *Drawing Attention to Metaphor: Case Studies Across Time Periods, Cultures and Modalities*. John Benjamins, Amsterdam, pp. 129–158.

¹⁰⁰ Лонгриг го анализира терминот *συστολή* во контекст на хеленистичката анатомска школа, кај Херофил и Ерасистрат, кои го користеле за да ја опишат фазата на срцева контракција, со јасна етимолошка врска до *συστέλλω*, *systēlo* - *да се собира*. Longrigg (1993). *Greek Rational Medicine: Philosophy and Medicine from Alcmaeon to the Alexandrians*. Routledge, London, p. 108.

¹⁰¹ UltimateLexicon.com (2024). 'Diagnosis.' Достапно на: <https://ultimatelexicon.com/definitions/d/diagnosis/> (Пристапено на: 27 август 2025).

Присцијан (Priscianus *Institutiones Grammaticae* VI 2.7)¹⁰² го цитира Плаут (Plautus, *Miles Gloriosus*)¹⁰³: „Glaucōma ab oculis obiciemus, ut quod viderit, non viderit.“ Зад употребената метафора стои идејата да се постави „заматување“ пред очите на индивидуата, така што она што го гледа, всушност нема да го види — слично како кај болеста во медицински контекст. Присцијан го користи примерот за да илустрира лексичка заемка од грчкиот *γλαύκωμα* и нејзината семантичка адаптација во латинскиот драмски текст.

Истражувањето на етимологијата на оваа лексема, која денес е дел од клиничката терминологија, но била присутна и во класичниот период, покажува дека терминот *glaucōma* низ вековите ја менува својата улога за да ја означи болеста, што претставува семантичка промена (Laios et al. 2016).¹⁰⁴

Лексемата *glaucōma* припаѓа на групата термини формирани со суфиксот ‘-ōma’, кој означува прогресивна болест, аглутиниран на коренот *γλαυκ*. Корените на оваа лексема се присутни во Хомеровата поезија, старогрчката медицинска литература и религиозните текстови. Во старогрчката медицина, терминот *glaucōma* или *glaucosis*, се користел за означување на офталмолошка болест, слична на денешната катаракта. Сепак, кај Хомер (Homer, *Odyssey* 1.44), истиот термин има сосема различно значење. Придавката *glaucos*, *блескав*, *сино-зеленкаст*, *сивкаст* е етимолошка основа за именката *γλαῦξ*, (*glaux*), *був* и придавката *γλαυκῶπις*,¹⁰⁵ *glaukōpis* — *со сјајни очи на був* (Beeks 2010, 274 – 275) епитет со кој Хомер ја опишува божицата Атина, алудирајќи на нејзиниот остар вид, метафорично поврзан со бувот, симбол на визија и мудрост.

Подоцна, со развојот на научната мисла, Хипократ го заменува терминот *glaucōma* со *hypochyma* (или *hypochysis*) — кованица од *hypo* + *chyma* (под + течност), додека во латинскиот се користи *suffūsio* (*sub-* + *fundere*). Оваа промена произлегува од стремежот кон рационализација на медицинската терминологија, согласно теоријата за

¹⁰² Priscianus, *Prisciani Caesariensis Grammatici Opera, Libri XII–XIII*. Library of the University of Toronto, Toronto, 1901.

¹⁰³ Plautus, *Miles Gloriosus* II.1.70

¹⁰⁴ Laios, K., Moschos, M. & Androutsos, G. (2016). „Glaucoma and the Origins of Its Name“. *Journal of Glaucoma*, 25(5), стр. e507–e508.

¹⁰⁵ Homer *Odyssea* I 44; *Ilias* V 825.

τὸν δ’ ἡμεῖβειτ’ ἔπειτα θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη·

tòn d’ ēmeíbet’ épeita theà glaukōpis Athēnē;

„Тогаи **светлооката** Божица Атина му одговори“:

[Homer, Odyssey, Book 1, line 44](#)

[Homer, Iliad, Book 5, line 792](#)

четирите течности во телото (*sanguīs, cholēra, phlēgma, melancholīa*) — основа на античката патологија (*De quattuor humoribus in corpore humano*).

И покрај обидите да се надмине терминот *glaucōma* поради неговата поврзаност со суеверие, тој опстојува и денес. Во современата медицина, *glaucōma* означува неизлечива состојба при која кристалната леќа добива сјајно зелена или сина боја *glaucos* (*γλαυκός*) Ном. II. 34, додека *hypochyma* се користи за излечив феномен на коагулација на течности помеѓу леќата и васкуларниот слој на окото, *uveata*.¹⁰⁶ Најчесто употребуван термин денес за излечивиот феномен е *cataracta* — метафора за *водонад*.

Гален, во своите дела (*Medicorum Graecorum Opera* XIX.4.87–88), дефинира неколку лексеми со основа *γλαυκ*, вклучувајќи *γλοιαζειν, glauksin*, *полни со солзи, слузави, сјајни, и γλαυροί, водени и влажни*. Тој опишува како влагата перфидно и тајно се шири низ очите, слично на оние што преправајќи се дека спијат, климаат со главата — метафора која може да се преведе како „*спијат со едно отворено око*“ – “*connivētes versāre oculos et γλοιωδώς (лигави, влажни) per conniventiae similitudinem more eorum qui nūtante capite dormitam dicebant*“. Терминот *γλαυροί*, транслитериран во преводот на латински како *glamīrī* (гламири), придавка, е дефиниран како *aquosi et humidi* - *водени и влажни*.

Употребата на зооморфна метафора (Brazhuk 2017)¹⁰⁷ како во *cancer* според рак, *polypodiasis* (*polypus*, грч. *πολύπους* – *многу нозе*, како во *октопод* – *осум нозе*), *hipposis* според нилски коњ, *elephantiasis* според слон, било честа пракса кај античките Грци (Laios et al. 2016)¹⁰⁸, поттикната од верувањето дека животните имаат магична моќ да ги отстранат злите сили. Овој концепт, познат денес како *уроци*, потекнува од источните цивилизации и се пренесува на Егејската цивилизација и Етрурците, а е присутен и во современите народни верувања.¹⁰⁹

Примерот со терминот *glaucōma* покажува дека метафората и метонимијата играат суштинска улога кај заемките и трансформацијата на грчките лексеми во латинската медицинска терминологија. Нивната употреба не е само јазична, туку и

¹⁰⁶ Медицински термин: увеа, среден слој на окото, метафора од лексемата *uva, ae* – *гроздово зрно, грозје*.

¹⁰⁷ Brazhuk, Yuliia (2017). *The Sources of Metaphorization and Peculiarities of the Metaphorization Process in Medical Terminology*. Bogomolets National Medical University. Достапно на: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/The-sources-of-metaphorization-and-peculiarities-of-the-metaphorization-process-in-medical-terminology-Y.-Brazhuk.pdf> (Пристапено на: 28 август 2025).

¹⁰⁸ Laios K, Moschos M and Androutsos G (2016) ‘Glaucoma and the Origins of Its Name’, *Journal of Glaucoma*, 25(5), стр. e507–e508.

¹⁰⁹ Болеста именувана народно како *Магарешка кашлица* - се верува дека млеко од млада магарица лечи заболување на белите дробови.

концептуална, поврзана со културни и научни значења. Зборообразувањето преку овие механизми овозможува именување на патолошки состојби на начин што ги одразува когнитивните и историски слоеви на медицинската мисла.

Транслитерација на грчките термини

Во развојот на латинската медицинска терминологија, видовме дека грчкиот јазик имал суштинско влијание, особено преку термини што опишуваат анатомски структури, патолошки состојби и дијагностички концепти. Бидејќи латинскиот и грчкиот имаат различни фонолошки и графички системи, транслитерацијата — процесот на пренесување на грчките фонеме во латинска графика — станува неопходна алатка за адаптација. Овој процес не е едноставно механичко пренесување, туку вклучува фонетска, морфолошка и семантичка адаптација. Латинските автори, како Кикерон, се обидуваа да ги приспособат грчките зборови на латинската граматика, но во медицинскиот контекст, честопати се задржувале оригиналните грчки форми, особено кога се работи за термини со висока стручна прецизност (Clackson & Norricks 2007, 213–240).

Грчките консонанти се транслитерираат според нивната звучност. Така, /χ/ се пренесува како *ch* во термини како *χρυσάνθεμον* (*хризантема*), кој се адаптира во *chrȳsanthemum*, каде /φ/ се адаптира во *ph*, а /θ/ во *th*. Посложени гласовни групи, како /ρρ/, се адаптираат како *rrh*, што се гледа во *diarrhoea* и *menorrhagia* — термини кои ја задржуваат рапавоста на грчкиот изговор (Durling 1993).¹¹⁰ Вокалите и дифтонзите исто така се адаптираат, но со поголема варијабилност. На пример, *οι* се пренесува како *œ* во *oedema* и *αρροεα*, додека /αι/ се адаптира како *ae* во *paediatrics*. Овие форми не само што го задржуваат грчкиот изговор, туку и ја следат латинската ортоепија, особено во новолатинскиот период (Lewis & Short 1879).

Покрај фонетската адаптација, грчките зборови се вгнездуваат во латинскиот морфолошки систем. Така, зборот *ἐγκέφαλος* (*мозок*) се адаптира како *encephalon*, каде што грчкиот префикс *ἐν-* (*во*) се пренесува како *en-*, а коренот *κέφαλος* (*глава*) како *cephalon*. Овој модел се проширува во термини како *diencephalon* (*меѓумозок*) и *mesencephalon* (*среден мозок*), каде што грчките прилози *διά-* и *μέσος* се интегрираат во латинската структура (Durling 1993). Сличен процес се забележува кај термините од гастроентерологијата. Зборот *γαστρεντερολογία* (*наука за стомакот и цревата*) се

¹¹⁰ Durling, Richard J. (1993). *A Dictionary of Medical Terms in Galen*. Brill, Leiden.

адаптира како *gastroenterologia*, каде *γαστρο-* → *gastro-* и *εντερο-* → *entero* – *λογία* → *logia*. Корените *εντερο* (лат. *internus*) – *цревно*, буквалното значење на лексемата, наследена од ПИЕ е *внатре*,¹¹¹ и *γαστρο*, (лат. *viscera*¹¹²) – *стомак, утроба*, се присутни во термините *εντεροπάθεια*, *εντερ-αλγία*, *δυσ-εντερία* соодветно во латинскиот *enteropathia*, *enteralgia*, *disenteria*, *воспаление на внатрешноста на цревата, болка во цревото, тежина во цревата*, при што се задржува грчката семантика, но се применува латинска ортографија.

Разликите меѓу класичниот и традиционалниот изговор влијаат врз транслитерацијата. На пример, грчкиот збор *σκελετός*, *скелет* во класичниот латински се јавува како *scēlēton*, додека во новолатинскиот се адаптира како *skēlēton*, со изговор поблиску до современите романски јазици. Овие примери потврдуваат дека транслитерацијата на грчките лексеми во латинскиот јазик не е само технички процес, туку суштински дел од историската и научната еволуција на медицинската терминологија.

Деклинирање на именките од грчко потекло во медицинската латинска терминологија

Во процесот на транскрипција на грчките именки и придавки, значајни за медицинската латинска терминологија (ЛМТ), во латинската ортографија, дел од лексемите се успешно адаптирани согласно стандардизираните правила, прикажани во претходното поглавје. Овие адаптации подразбираат минимални промени на функционалните грчки морфеми, кои се трансформираат во латински и се деклинираат во зависност од наставката добиена во латинскиот јазик.

Од друга страна, именките кои се транслитерирани во латинскиот согласно изговорот на грчките функционални наставки, завршуваат на морфеми како *-ē*, *-es*, *-on*, *-ion*, *-eion*, *-os*, *-ros*, *-eios*, *-is*, *-eōs*, *-itis*, *-idis*, *-ma*, *-atis*, *-as* и *-adis*. Во зависност од морфолошките карактеристики, овие именки се класифицираат во една од трите латински деклинации, при што најголем дел од нив припаѓаат на третата, која е најразновидна и најобемна. Третата деклинација, како најфлексбилна граматичка категорија, овозможува интеграција на технички и научни термини, при што латинскиот

¹¹¹ Најверојатно го има добиено техничкото значење, со семантичка промена.

¹¹² Присутна како корен на партиципот *eviscerata*.

јазик демонстрира висока адаптивност и систематичност во обработката на странски лексички елементи (Dickey 2023).¹¹³

Грчки именки во прва деκлинација

Именките со завршеток -ῆ, како *phlegmone*, *acne*, *aloe* и *anemone*, се од женски род и се класифицирани во првата латинска деκлинација. Кај овие именки, промените при деκлинирањето се јавуваат само во еднина, каде што во номинатив, вокатив и аблатив наставката *a* се заменува со *e*, додека во генитив *ae* преминува во *es*, а во акузатив *m* се заменува со *n*. Во множина, функционалните морфеме ја задржуваат формата на латинските имиња од првата деκлинација. Именката *phlegmone*, која означува воспаление на клеточното ткиво, е добиена од коренот на грчкиот глагол φλέγω, со значење *гори* или *запалува*.¹¹⁴

Case	Singular	Plural
Nominative	phlegmone	phlegmonae
Genitive	phlegmones	phlegmonarum
Dative	phlegmonae	phlegmonis
Accusative	phlegmonen/m	phlegmonas
Vocative	phlegmone	phlegmonae
Ablative	phlegmone	phlegmonis

Во оваа група спаѓаат и именките: *acne*, најверојатно модификација од грчкиот збор ακμή, што означува *цут на младоста*; *aloe* и *anemone*, што означува *ветерно цвеќе*.

Неколките позајмени грчки именки кои во номинатив ја имаат функционалната морфема -es, како *pyrites* и *diabetes*, се од машки род и се употребуваат како збирни именки, деκлинирани исклучиво во еднина. Кај овие лексеми, освен разликата во номинативот, останатите функционални морфеме се идентични со оние кај латинските имиња од првата деκлинација. Именката *pyrites*¹¹⁵ (*оган од камен*) е кованица добиена од зборовите *πύρ* (*оган*) и *λίθος* (*камен*) (Liddell and Scott 1940; Campbell 1898), додека *diabetes*, -ae¹¹⁶ потекнува од старогрчката лексема *δῖαβήτης* (*течење или оној што поминува низ, тече низ*), добиена со префиксот *δῖα-* (*преку, низ*) аглутиниран на коренот

¹¹³ Dickey, E. (2023). *Latin Loanwords in Ancient Greek: A Lexicon and Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.

¹¹⁴ Табелите со деκлинираните именки се преземени и адаптирани од Кембел (Campbell, 1898), со цел да се прикаже деκлинирањето на медицинските термини во временска рамка пред XX век.

¹¹⁵ Liddell and Scott (1940) *A Greek-English Lexicon*. Clarendon Press, Oxford. entry: πυρίτης, достапно преку: Perseus Digital Library ((Пристапено на: 6 септември 2025)).

¹¹⁶ Во медицински контекст, се однесува на непрестајното течење на течности низ телото, што е еден од главните симптоми на дијабетес — прекумерна продукција на урина. Во новолатинскиот е додадено *mellitus* (*сладок*) - *diabetes mellitus*, за да се означи слаткиот вкус на урината кај заболените.

од глаголот βαίνω (да оди, да чекори), и се употребува за означување патолошки состојби во новолатинскиот медицински речник.

Casus	Singularis
Nominativus	pyrites
Genitivus	pyritae
Dativus	pyritae
Accusativus	pyritem/n
Vocativus	pyrite/a
Ablativus	pyrite/a

Грчки именки во втора деklinација

Во рамките на втората деklinација се вбројуваат именките од грчко потекло кои завршуваат на -os (машки род) и -on (среден род). Именките на -os се релативно ретки и се деklinираат само во еднина. Именките на -on, пак, се почести и широко прифатени во повеќе јазици. Примери за вакви лексеми се *phyton* (φυτόν – растение), *zoon* (ζῷον – животно), *pharmacōn* (φάρμακον), *dendron* (δένδρον – дрво) и *sporon* (σπόρον – спора, клетка). Овие именки често се употребуваат како корени во состав на кованици и се деklinираат по втората латинска деklinација кога се втор дел од сложени термини.

Именката *ganglion*, од грчкиот γάγγλιον, што означува абнормален бениген оток на обвивката на тетивата, се деklinира по втората деklinација како именките од среден род во латинскиот јазик кои завршуваат на -um. Функционалните морфеми што се додаваат на коренот на зборот се: во еднина -on, -i, -o, -on, -on, -o; а во множина -a, -orum, -is, -a, -is.

Casus	Singularis	Pluralis
Nominativus	ganglion	ganglia
Genitivus	ganglii	gangliōrum
Dativus	gangliō	gangliīs
Accusativus	ganglion	ganglia
Vocativus	ganglion	ganglia
Ablativus	gangliō	gangliīs

Грчки именки во трета деklinација

Најголем дел од позајмените грчки именки се деklinираат по третата латинска деklinација, која се одликува со голема разновидност во номинативните и во генитивните форми. Во оваа група спаѓаат именките од клиничката терминологија со завршетоци како:

-is, -eos (во латинскиот -is, -eos), во *catharsis, catarseos*;

-itis, -itidis, во *bronchitis, -itidis*;

-ma, -atis, во *carcinoma, -atis, oedema, -atis, asthma, -atis*

-er, -eris, во *ureter, -eris*.

-is, -is, во *dosis, -is, diagnosis, -is, anamnesis, -is*.

Именките на -sis, -seos → -is, -eos, како *catharsis, -eos* (κάθαρσις, -σεως), првично означуваат емоционално прочистување во морално-душевна смисла. Кембел (Campbell, 1898, 117) забележува дека овие именки во медицинските текстови се деклинираат само во еднина, бидејќи припаѓаат на збирни именки. Именката *catharsis*, како кованица од *καθά* (од себе) и *αἶρω* (отстранува), е дел од апстрактните поими систематизирани од Аристотел во Античка Грција. Во современата клиничка терминологија, таа означува чистење на дигестивниот систем, додека во психологијата го задржува основното значење. Како резултат на проширување на значењето, во новолатинскиот именката добива множинска форма на '-es' и се деклинира според правилата за третата деклинација.

Casus	Singularis
Nominativus	catharsis
Genitivus	catharseos
Dativus	catharsei
Accusativus	catharsin
Vocativus	catharsis
Ablativus	catharsi

Функционалните морфеми на именките од среден род на -ma, -atis, Кембел (Campbell 1898) ги илустрира преку примерот *enema, -atis*, што потекнува од грчкиот глагол *ἐνίημι* - да се внесе во, со синоними како *κλύσμι* - да се измие со течност и англискиот *clyster*.

Casus	Sg.	Pl.
Nominativus	enema	enemata
Genitivus	enematis	enematum
Dativus	enemati	enematibus
Accusativus	enema	enemata
Ablativus	enemate	enematibus
Vocativus	enema	enemata

Во оваа група спаѓаат и *oedema* - *оток* и *papillōma* - *папилом*, кои се деклинираат по третата латинска деклинација, како и именките:

Латински термин	Потекло	Genitivus	Значење
trauma	грч. τραῦμα	traumatis	повреда
carcinōma	грч. καρκίνωμα	carcinōmatis	рак
enema	грч. ἔνema	enematis	клизма
asthma	грч. ἄσθμα	asthmatis	астма
stigma	грч. στίγμα	stigmatis	белег

Именките со завршок *-ma*, *-matis* (*trauma*, *carcinōma*, *enema*) потекнуваат од грчкиот модел *-μα*, *-ματος*, кој во латинскиот се адаптира како *-matis*, задржувајќи ја етимолошката конзистентност.

Третата деклинација, како најфлексибилна граматичка категорија, овозможува интеграција на технички и научни термини. Наведените примери ја потврдуваат обемот и адаптивноста на третата латинска деклинација во интеграцијата на заемки (Dickey 2023).

Заклучок

Во латинската медицинска терминологија, грчките заемки се адаптираат преку систематски деривациски методи, најчесто со употреба на префикси и суфикси кои овозможуваат прецизно означување на анатомски, физиолошки и патолошки поими. Префиксите како *hypo-* (*ὑπο-*), *hyper-* (*ὑπέρ-*), *meta-* (*μετά-*), *dys-* (*δυσ-*) и суфиксите *-itis* (*-ίτις*), *-ōma* (*-ῶμα*), *-osis* (*-ωσις*), *-ismus* (*-ισμός*), *-icus* (*-ικός*), се транслитерирани и латинизирани за да се вклопат во морфолошката структура на латинскиот јазик.

Примерите како *bronchitis* - *βρογχίτις*, *sclerōsis* - *σκλήρωσις*, *pericardium* - *περικάρδιον* покажуваат како грчките корени и наставки се адаптираат преку транслитерација и аглутинација, при што се задржува семантичката јасност и научната прецизност. Примерите пак како *glaucoma* - *γλαύκωμα*, *diagnōsis* - *διάγνωσις*, го отсликуваат когнитивниот карактер на лексемите, изразен преку метафора и адаптиран во латинската медицинска терминологија. Овие термини го отсликуваат трансферот од класичниот грчки во латинскиот, а потоа во современите европски јазици, при што се зачувува основната структура и значењето на архетипскиот концепт од изворот.

Морфолошко зборообразување во латинската терминологија

Историскиот развој на грчкиот научен јазик, преку автори како Хомер, Сократ, Платон, Аристотел и Хипократ, оставил значајно лингвистичко влијание врз латинската медицинска терминологија. Преку процес на имитација и адаптација во класичниот латински, особено кај Кикерон и неговите следбеници, грчките заемки се инкорпорираани во латинскиот јазик со висок степен на систематизација (Clackson & Horrocks 2007, 183–228).¹¹⁷

Процесот на адаптација се реализирал во две главни фази:

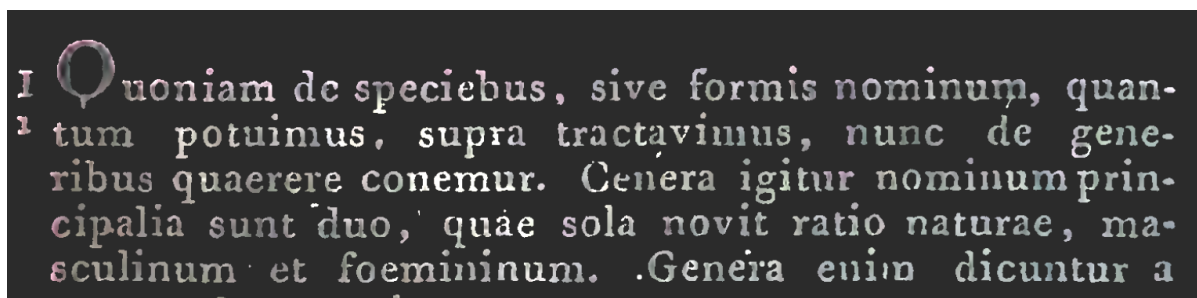
- Прво, преку семантичка специјализација на општата лексика и когнитивни метафори за анатомско-физиолошките поими;
- Второ, преку морфолошко изведување нови термини со употреба на префикси, суфикси и граматички трансформации.

Транслитерацијата на грчките термини во латинскиот се врши согласно фонетските и морфолошките правила на латинскиот јазик, при што заемките се вклопуваат во неговиот деклинациски систем. Овие процеси се документирани и систематски обработени во граматиките на Присцијан (V век), што сведочи за нивната значајност и трајност.

Како резултат, латинската медицинска терминологија денес претставува синтеза на грчкото научно наследство и латинската граматичка дисциплина — стабилна, прецизна и универзално применлива во современата медицина.

¹¹⁷ Clackson & Horrocks (2007), *The Blackwell History of the Latin Language*, Blackwell Publishing, Malden, MA, 2007, pp. 183–228.

Општи правила на зборообразување кај класите на зборови (именки и придавки) според Присцијан

“Quoniam de speciebus, sive formis nominum, quantum potuimus, supra tractavimus, nunc de generibus quaerere conemur. Genera igitur nominum principalia sunt duo, quae sola novit naturae, masculinum et foemininum.” — Priscianus, *Caesariensis Grammatici Opera* V.1.1

„Бидејќи погоре се занимававме со видовите или со формите на имињата, колку што можевме, сега ќе се обидеме да истражуваме за родовите. Значи, постојат два главни рода на имиња, кои природата ги познава — машкиот и женскиот род.” — Присцијан, книга V.1.1

Истражувајќи ги имињата во латинскиот јазик¹¹⁸ — именките и придавките, кои се од особено значење за лексичкото зборообразување во латинската медицинска терминологија, Присцијан лоцира недоследности во однос на родот кај именките и нивната ортографија во делата на старите автори. Поради овие недоследности, а со цел систематизирање на граматичкото знаење во трактати што ќе служат за подоцнежни изучувања, Присцијан во својата граматика, која ќе стане основен извор за изучување на латинскиот јазик до средновековието, ги класифицира имињата создадени од авторите во класичниот период и сумира¹¹⁹:

1. Имиња од машки род со седум различни завршетоци, и исто толку од женски род: -a, -o, -l, -n, -r, -s, -x.¹²⁰
2. За именките од грчко потекло, продуктивни завршетоци се -e (за женски род) и -um (за имиња преземени од грчката митологија).
3. Имињата од среден род завршуваат на дванаесет букви: -a, -e, -i, -u, -l, -m, -n, -r, -s, -c, -t, -d (на пр. *cornu* – рог, *caput* – глава).¹²¹

¹¹⁸ Имиња (*nomina*) или менливи зборови (*declinabilia*) во латинскиот јазик, во кои спаѓаат: именки, придавки, броеви, заменки и глаголи.

¹¹⁹ Priscianus *Caesariensis Grammatici Opera* V 1. 1-16

¹²⁰ Priscianus *Caesariensis Grammatici Opera* V.1.4

¹²¹ Priscianus, *Caesariensis Grammatici Opera* V.2.1

4. *Nomina communia* завршуваат на -a, -o, -l, -n (на пр. *homo, Avicena*).¹²²
5. Заеднички завршетоци за сите три рода се -i, -m, -r, -s, како во примерот *hic, haec, hoc frugi*. Родот кај општите именки се определува преку показна заменка (*hic, haec*), во зависност од природата на означениот предмет или лице (*hic sacerdos, haec sacerdos*). Кај средниот род (*neutrum vero*), кога гласот не упатува на машки или на женски род, сепак се користи показна заменка (*hoc*), како во *hoc regnum*.
6. Заеднички глас за сите три рода, вклучително и *nomina communia*, е ‘-a’.
7. Преземените грчки зборови, како *haec charta* (од грчкиот *χάρτης*, машки род) и *haec cataracta* (од *καταρράκτης*, машки род), го менуваат родот во латинскиот. Во вториот случај, употребата во медицинската терминологија претставува метонимија, бидејќи основното значење во старогрчкиот е *водопад, поплава*.

8. Промена на значењето на зборот според родот на именката е клучна граматичка одредница кај Присцијан, покрај квантитетот на вокалите, за семантичката суштина на текстот (*haec pirus, hoc pirum; haec mālus, hoc mālum*).¹²³

По набројувањето на типичните завршни букви кај латинските именки, Присцијан дополнително укажува на случаи каде родот не е строго граматички, туку семантички мотивиран:

“*Sunt alia, quae differantiae significationis causa mutant genera.*” „Постојат зборови кои го менуваат родот поради разликата во значењето.“ (Priscianus Caesariensis Grammatici Opera V 1.3)

Оваа забелешка отвора простор за понијансирано разбирање на граматичкиот род, особено кај зборови со повеќекратна употреба или значење. Како илустрација, Присцијан во *Institutiones Grammaticae* ги наведува следниве примери:

“Genera nominum quot sunt? **Quattuor**. Quae? **Masculinum**, ut hic magister, **femininum**, ut haec Musa, **neutrum**, ut hoc scamnum, **commune**, ut hic et haec sacerdos. est praeterea **trium generum**, quod **omne** dicitur, ut hic et haec et hoc felix; est **epicoenon**, id est **promiscuum**, ut passer aquila. “

„Колку родови има кај именките? Четири. Кои? Машки, како ‘овој учител’ (*hic magister*), женски, како ‘оваа муза’ (*haec Musa*), среден, како ‘оваа клупа’ (*hoc scamnum*), и заеднички, како ‘овој и оваа свеишеник’ (*hic et haec sacerdos*). Постојат и

¹²² *nomina communia* - именки кои имаат една форма за машки и женски род.

¹²³ *mālum* - зло или *mālum* - јаболко (Димовска-Јањатова В., Кочовска Стевовиќ С., 2020, стр. 22).

дополнителни категории: род од три рода (*отне*), како ‘овој, оваа и ова среќен’ (*hic et haec et hoc felix*), и епикоен род, односно мешан (*promiscuum*), како ‘врабец’ и ‘орел’ (*passer aquila*).“

Иако овие примери не се директно поврзани со медицинската терминологија, тие служат како јасна демонстрација на граматичката прецизност и разновидност во латинскиот јазик, што е суштинско за правилна интерпретација на термини во специјализирани области.

Овој аспект во развојот на именките и придавките, што Присцијан го лоцирал кај римските автори, веќе сме го забележале и кај Хипократ и неговите следбеници, каде се користи за формирање нови лексеми со специјализирано значење. Методот на промена на значењето на постоечки лексеми, од општи во технички медицински термини, преку деривациска имитација во латинскиот, е преземен од старогрчкиот, кај оние зборови што ја дозволуваат таа примена.¹²⁴

Завршната буква кај именките и придавките може да се третира како морфемски показател за род, но поради преклопување на повеќе букви кај различни родови, во латинскиот јазик како функционални морфеми се сметаат суфиксите. Тие ја определуваат функционалноста на именката или на придавката. Ова значи дека аглутинирањето на суфикси и префикси кон корените на зборовите претставува еден од методите на зборообразување, преку кои се означуваат родот, бројот и функцијата на лексемата — како во рамките на реченицата, така и во составот на еднозборни или повеќеборни термини во латинската медицинска терминологија.

Аглутинацијата како метод

Аглутинацијата е метод на зборообразување заснован на додавање морфеми кон коренот. Во рамките на латинската медицинска терминологија, овој процес се реализира преку употреба на функционални и деривациски морфеми, кои имаат суштинска функција во формирањето на нови лексички единици. Функционалните морфеми се додаваат како суфикси на корените од зборови кои потекнуваат од постоечкиот лексикон на латинскиот јазик. Тие вршат синтаксичка функција, овозможувајќи граматичка флексибилност на лексемите, и се сметаат за парадигматски елементи на менливите имиња.

¹²⁴ Кикерон и неговите современици во обид да ги пренесат грчките лексеми во латинскиот јазик, констатирале дека не секоја лексема е компатибилна да биде пренесена соодветно.

Од друга страна, деривациските морфеми носат самостојно лексичко значење и учествуваат во процесот на деривација, односно формирање на нови зборови со изменета семантика. Преку нив се овозможува лексичко збогатување на јазикот, во согласност со комуникативните потреби на говорната заедница. Префиксите, како самостојни функционални морфеми, се додаваат пред коренот на зборот и можат да бидат корен од друг збор, предлог, прилог или дури и една буква со значење, која функционира како формативен елемент.

Формативните морфеми, карактеристични за грчкиот и за латинскиот јазик, се интегрирани во структурата на зборот на почетна, средна или крајна позиција. Тие не само што придонесуваат за синтаксичката структура на зборот, туку играат значајна улога и во неговата семантичка дефиниција. Тие овозможуваат прецизно означување на медицински поими, што е од суштинско значење за научната комуникација.

Функционалните морфеми како суфикси во ЛМТ

Во рамките на ономазиолошката методологија во латинската медицинска терминологија, именките и придавките се разгледуваат како менливи лексички корени чија функција во реченицата се артикулира преку морфолошки модификации. Секоја лексема во овој пристап претставува основна морфолошка единица, на која ѝ се прикачуваат функционални морфеми – суфикси – кои го одредуваат падежот, родот и бројот и преку тоа ја структурираат синтаксичката улога на зборот.

Суфиксите, како носители на граматички категории, се распределени во пет деклинации за именки и три за придавки. При разгледувањето на зборообразувањето како ономазиолошки процес, коренот на лексемата добива наставка според припадноста на одредена деклинација, што овозможува прецизно маркирање на падежните завршетоци.

Следниот табеларен преглед, придружен со анализа, ги прикажува сите наставки — односно функционални морфеми — што се употребуваат во рамките на петте деклинации на именки во латинската медицинска терминологија (ЛМТ). Целта е да се илустрира улогата на функционалните морфеми во организирањето на морфолошката структура на терминот во современата употреба.

Секоја морфема што влегува во состав на лексемата е дадена во поширок контекст, преку нејзина употреба во повеќезборни термини, со фокус на номинатив и генитив како основни форми за термиолошка продукција кај латинските медицински термини.

Табеларен преглед и анализа на суфиксите – функционални морфеми кај латинските именки во ЛМТ

□ Табела со примери за латински деклинации (без третата)

Casus Падеж	Прва декл. (f.) (<i>costa</i>)	Втора декл. (m) (<i>digitus</i>)	Втора декл. (n) (<i>cerebrum</i>)	Четврта декл. (f.) (<i>manus</i>)	Петта декл. (f.) (<i>cariēs</i>)
Nom Sg.	cost-a	digit-us	cerebr-um	man-us	cari-ēs
Gen Sg.	cost-ae	digit-ī	cerebr-ī	man-ūs	cari-eī
Dat Sg.	cost-ae	digit-ō	cerebr-ō	manu-ī	cari-eī
Acc Sg.	cost-am	digit-um	cerebr-um	man-um	cari-em
Abl Sg.	cost-ā	digit-ō	cerebr-ō	man-ū	cari-ē
Voc Sg.	cost-a	digit-e	cerebr-um	man-us	cari-ēs
Nom Pl.	cost-ae	digit-ī	cerebr-a	man-ūs	cari-ēs
Gen Pl.	cost-ārum	digit-ōrum	cerebr-ōrum	man-uum	cari-ērum
Dat Pl.	cost-īs	digit-īs	cerebr-īs	man-ibus	cari-ēbus
Acc Pl.	cost-ās	digit-ōs	cerebr-a	man-ūs	cari-ēs
Abl Pl.	cost-īs	digit-īs	cerebr-īs	man-ibus	cari-ēbus
Voc Pl.	cost-ae	digit-ī	cerebr-a	man-ūs	cari-ēs

Dēclīnātiō Prīma – Прва деклинација

Именките од првата дѣклинација имаат суфикс *-a* во *Nom. Sg.*, што означува женски род и номинативна функција. Суфиксот *-ae* во *Gen. Sg.* е показател за припаѓање и често се користи во медицински термини за анатомски односи (*Frāctūra costae* – скршеница на ребро). Иако доминира женскиот род, постојат ретки исклучоци со машки род.

Анализа:

Суфиксот *-a* во *Nom. Sg.* е функционална морфема што ја маркира основната форма на именката.

Функционалната морфема *-ae* е показател за *Gen. Sg.* и *Dat. Sg.* и ја покажува синтаксичката релација, во термини како *Frāctūra costae* – скршеница на коската или *Dolor costae* – болка на коската.

Во *Pl.*, *-ae*, *-ārum*, *-īs* се индикатори за број и падеж, со јасна граматичка функција и функционална индикација.

Влегуваат во состав на термини со кои се изразува патолошка состојба, анатомски термин или анатомски однос како кај именката *'costa, -ae'*:

Tumor costae – тумор на ребро
Luxātiō costae – исчашување на ребро
Inflammātiō costae – воспаление на ребро
Ruptūra costae – кинење/руптура на ребро
Spasmus costae – грч на ребро
Frāctūrae costārum – скршеници на ребра

Dēclīnātiō Secunda – Втора деклинација

Оваа дēклѝнација содржи именки од машки и од среден род, со различни суфикси во *Nom. Sg.*: *-us*, и *-er*, за машки род, *-um* за среден род. Формираат термини што означуваат делови од телото, органи или патолошки состојби.

Анализа:

Функционалната морфема *-us* во *Nom. Sg.* означува машки род и основна форма.

‘-ī’ во *Gen. Sg.* е показател на функцијата на лексемата во повеќезборните термини како *Frāctūra digitī* – *скршеница на прст*, каде укажува на анатомскиот дел на состојбата изразен со терминот.

Термини во кои влегуваат во состав:

digitus, -ī – прст (m.)

Frāctūra digitī – скршеница на прст

Tumor digitī – тумор на прст

Digitus minimus – мал прст (анатомски термин)

musculus, -ī – мускул (m.)

Inflammātiō musculī – воспаление на мускул

Ruptūra musculī – кинење на мускул

Atrophia musculī – атрофија на мускул

Mūsculus biceps – двоглав мускул

Функционалната морфема *-er*. Кај именките кои завршуваат во *Nom. Sg.* на *-er* во останатите падежни форми карактеристична е синкопата на вокалот *-e-* пред *-r* кога се аглутинирани на корени кои завршуваат на консонант, вообичаено за адаптираните лексеми од грчко потекло, како кај *cancer, -ri*. Во термини како *Metastasis cancrī, Gen. Sg. -rī* е клучен за означување на припадност.

cancer, -ī – рак (m., грчко потекло)

Casus	Sg.	Pl.
Nom.	cancer	cancrī
Gen.	cancrī	cancrōrum
Dat.	cancrō	cancrīs
Acc.	cancrum	cancrōs
Voc.	cancer	cancrī
Abl.	cancrō	cancrīs

Voc. Sg. со –e е ретко употребуван во ЛМТ.

Функционалната морфема –um во Nom. Sg. со –i во Gen.Sg. укажува на среден род, чест во термини за органи, на пример *cerebrum*, –ī – мозок.

Во *Contūsiō cerebrī*, Gen. Sg. –ī ја покажува локацијата на повредата.

Pl. форми со –a, –ōrum се употребуваат во анатомски описи.

Примери за термини во чии состав влегува:

cerebrum, –ī – мозок (n.)

Contūsiō cerebrī – потрес на мозокот

Tumor cerebrī – тумор на мозокот

Atrophia cerebrī – атрофија на мозокот

Œdēma cerebrī – оток на мозокот

Infarctus cerebrī – мозочен инфаркт

Dēclīnātiō Quarta – Четврта деклинација

Функционалната морфема –us. Именките од четвртата дēклинација имаат суфикс –us во Nom. Sg., а –ūs во Gen. Sg.. Најчесто се од машки род како *exercitus* - излез, *natus* - раѓање кои означуваат движење или статус, освен неколку исклучоци во женски род како *manus* - рака, *porticus* - премин, *сводеста материја* како кај *porticus lateralis* и среден род *cornū* - рог, *genū* - колено. Женскиот род, како кај *manus* - рака, може да се каже дека е семантички мотивиран — раката се перципира како инструмент, продолжение на телото, често поврзана со дејство, грижа, или допир како кај *mater*, што во латинската концептуализација се поврзува со женски род (Corbeill 2015, 125)¹²⁵. Суфиксот –ūs е карактеристичен за оваа група и покажува долг вокал, што е резултат на историска контракција од –uis.

¹²⁵ Corbeill (2015) *Sexing the World: Grammatical Gender and Biological Sex in Ancient Rome*. Princeton University Press, Princeton, pp. 3-5.

Анализа:

Морфемата *-us* во *Nom. Sg.* означува основна форма, иако е во женски род.

Gen. Sg. -ūs се користи во термини како *Fractūra manūs* – скршеница на рака.

Dat. Pl. -ibus е стандардна форма, освен кај некои исклучоци (*artus* → *artūbus*).

Примери:

manus, -ūs – рака (f.):

Extēsiō manūs – истегнување на рака

Tumor manūs – тумор на рака

Parēsis manūs – слабост на рака

Функционалната морфема *-ū*. Среден род со функционална морфема *-ū* во *Nom. Sg.*, типичен за именки од среден род кои се класифицирани во оваа дефлекција како во примерот *cornū*, *-ūs* – рог (n.) *Pl.* форма *-ua* е карактеристична за среден род. Во ЛМТ, *cornū* се користи метафорично, како во *Cornū anatomicum* – анатомски рог (дел од мозокот).

cornū, -ūs – рог (n.)

Casus	Sg.	Pl.
Nom.	cornū	cornua
Gen.	cornūs	cornuum
Dat.	cornū	cornibus
Acc.	cornū	cornua
Voc.	cornū	cornua
Abl.	cornū	cornibus

Некои примери за термини во чиј состав влегува:

cornū, -ūs – рог (n.)

Cornū frontāle ventriculī – преден рог на комората

Cornū posterius – заден рог

Cornū medullae spīnālīs – рог на 'рбетниот мозок

Dēclīnātiō Quinta – Петта дефлекција

Именките од петтата дефлекција имаат суфикс *-ēs* во *Nom. Sg.* и *-eī* во *Gen. Sg.*. Сите се од женски род, и често се деривирани од глаголи, придавки или од други именки. Во ЛМТ, овие лексеми се употребуваат за означување апстрактни состојби, симптоми или патологии.

Анализа на **cariēs, -eī** – расипаност, кариес (f.):

- Суфиксот *-ēs* во *Nom. Sg.* означува апстрактна состојба.
- *Gen. Sg. -eī* се користи во термини како *Progressiō cariēī* – напредување на кариесот.
- Формите во плурал на *-ērum, -ēbus* се употребуваат во статистички или во епидемиолошки контексти.

Термини:

Cariēs dentium – кариес на заби

Cariēs profunda – длабок кариес

Cariēs ossium – кариес на коските

Cariēs radīcis – кариес на коренот

Dēclīnātiō Tertiā – Трета деклинација

Искуството покажува дека третата деклинација е најтешка за македонските родени говорители, кога станува збор за изучување на латинскиот како втор странски јазик. Ова се должи најверојатно на повеќе фактори, а еден од нив е можеби непостоење на прецизна класификација во учебниците за изучување на латинскиот јазик во средните училишта во државава.¹²⁶ Во оваа деклинација влегуваат именки од машки, женски и од среден род, чии суфикси, како функционални морфеми за номинатив и генитив, го определуваат родот на именката. Видовме дека истражувањата на Присцијан кај класичните автори довеле до заклучок дека аспектот род на некои лексеми бил дискутабилен. Дополнителен фактор е интегрирањето на многу научни и технички грчки адаптирани термини во третата деклинација, што значително ја зголемува многубројноста и разновидноста со суфикси од грчките транслитерирани медицински термини (Dickey, 2023).

Следната табела е приказ на сите функционални морфеми што се суфикси слепени на корените на именките во третата деклинација - консонантски основи, во сите три рода, дадени во номинатив и во генитив еднина. Класификацијата на овој начин дава најдобра прегледност на суфиксите што се користени во зборообразување на именките

¹²⁶ Види III деклинација (Димовска-Јањатова В., Кочовска Стевовиќ С. 2020, 64).

кои се среќаваат во ЛМТ, независно дали се позајмени лексеми или се образувани од глаголи, други именки или придавки¹²⁷.

Genus masculinum Суфикси за машки род	Genus femininum Суфикси за женски род	Genus neutrum Суфикси за среден род
-os (-oris) -or (-oris) -o (-onis, -inis) -er (-eris, -ris) -es (-etis, -edis, -dis) -ex (-icis)	-s/-as (-atis) -us (-utis, -udis) -is (-is, -idis) -x: -ax (-acis) -ux (-ucis) -ix (-icis) -n/-r + s (n/r + tis) -n/-l + x (n/l + gis) -do (-dinis) -go (-ginis) -io (-ionis)	-men (-minis) -us (-oris, -eris, -uris) -ur (-uris, -oris) -ma (-atis) -l (-lis) -e (-is) -c (-ctis) -ut (-utis) -ar (-aris)

Може да се заклучи дека третата деклинација претставува најобемната категорија на именки во латинската медицинска терминологија, со најголем број термини со активна употреба во анатомски, клинички и патолошки контексти. Опфаќа именки од машки, женски и од среден род, со консонантска и вокална основа, и покажува висока морфолошка разновидност преку употреба на различни суфикси како функционални морфеми.

Причините за обемноста, како што беше кажано претходно, се должат на повеќе фактори, кои може да се сумираат:

- Заемки од грчки: голем број термини се транслитерирани од грчки, особено во патологијата и фармакологијата.
- Деривација од именки, глаголи и придавки: многу термини се изведени од латински глаголи, што ја зголемува морфолошката разновидност.
- Флексибилност на родот: именките од третата деклинација можат да бидат од сите три рода, што бара внимателна граматичка анализа.

¹²⁷ Titiyevska T. et alii (2016), *Handbook for the 1st year English-Speaking Students of the Medical Faculties - Zaporizhzhia*.

Следниот табеларен преглед ги прикажува функционалните морфемии за именките од третата деклинација, класифицирани согласно родот и поткрепени со примери на лексеми кои се употребуваат во медицински контекст¹²⁸:

Genus masculinum

Genus masculinum	Пример	Значење
–os, –ōris	flōs, flōris	цвет (анат.)
–or, –ōris	tumo, tumōris	тумор
–o, –ōnis / –inis	pulm, pulmōnis	бел дроб
	tend, tendinis	тетива
–er, –eris / –ris	sphincter, sphīncteris	сфинктер
–es, –etis / –edis / –dis	pēs, pedis	стапало
–ex, –icis	vertex, verticis	врв, теме
–n/-l + x, –gis	pharynx, pharyngis	ждрело
–x, –cis	thorax, thoracis	граден кош
–n + s, –tis	dēns, dentis	заб
–go, –ginis	margō, marginis	раб
–iō, –iōnis	pugio, pugiōnis	нож
	rotātiō, rotātiōnis	ротација, движење на зглоб
	flexiō, flexiōnis	свиткување, анатомски процес
–is, –is	testis, testis	тестис

Genus femininum

Genus femininum	Пример (Nom. → Gen.)	Значење
–as → –ātis	extrēmītās → extrēmītātis	екстремитет
–us → –ūtis	salūs → salūtis	здравје
–is → –idis	epidermis → epidermidis	надворешен слој на кожа
–is → –inis	cuspis → cuspidinis	врв, шилест дел
–x → –a-cis / –u-cis / –i-cis	calix → calicis (calix flōris)	чаша (цветна чаша)
	mātrix → mātricis	матка, основа

¹²⁸ Во третата деклинација, постојат функционални морфемии кои не го определуваат граматичкиот род на именката, туку дозволуваат родова варијација согласно природата на означениот поим. Такви се морфемските трансформации како: –x → –cis (thorax → thoracis, машки; matrix → matricis, женски), –rs → –rtis (pars → partis, женски; ars → artis, машки), –ps → –pis (forceps → forcipis, женски), –s → –tis, –is → –is (testis → testis, машки; tussis → tussis, женски), –es → –edis / –dis (pes → pedis, машки; clādēs → cladis, пораз, женски), –iō → –iōnis (rotātiō → rotātiōnis, женски; pugiō → pugiōnis, машки). Родот кај овие форми не произлегува од флексијата, туку од семантичката природа — дали именката означува орган, структура, процес или инструмент. Присцијан во *Institutiones Grammaticae* укажува дека кај третата деклинација, родот на именката понекогаш е семантички мотивиран согласно природата на означениот предмет или поим, затоа истата функционална морфема може да се јави кај именки од машки и од женски род.

-r + s → -tis	pars → partis	дел
	mors → mortis	смрт
-p + s → -pis ¹²⁹	forceps → forcipis	клешти, хируршки инструмент
-is → -is	febris → febris	треска
	pelvis → pelvis	карлица
	tussis → tussis	кашлица
-iō → -iōnis	articulātiō → articulātiōnis	зглоб
	digestiō → digestiōnis	варење
	respirātiō → respirātiōnis	дишење

Genus neutrum

Genus neutrum	Пример	Значење
-men → -minis	forāmen → foramīnis	отвор
-us → -ōris / - eris	corpus → corporis	тело
	genus → generis	род, вид
-ma → -matis	carcinōma → carcinōmatis	карцином
-al → -ālis	animal → animālis	животно
-e → -is	rēte → rētis	мрежа
-ut → -itis	caput → capitis	глава
-ar → -āris	calcar → calcāris	потпирач, шилест израсток

Согласно приказот на функционални морфеми од сите три рода може да се заклучи дека третата деklinација во ЛМТ е најобемна и морфолошки најпродуктивна, со широк спектар на деривациски модели и родови. Нејзината комплексност бара систематска класификација и морфолошка свест кај изучувачите на латинскиот јазик во медицински контекст.

¹²⁹ Кај повеќе именки од третата деklinација со завршница на консонант + спирант /s/ во номинатив (*pars*, *forceps*, *dens*, *ars*, *febris*), се забележува стабилен морфолошки образец во кој генитивната форма се гради преку структурна трансформација во '-tis', '-pis', '-rtis'.

Генитивните конструкции во латинската медицинска терминологија

Улогата на генитивните конструкции и значењето на функционалните морфеми во систематската класификација на терминолошките фрази во медицинската наука, се илустрира преку примери на неколку термини од современата клиничка употреба и нивна лингвистичка анализа.

Терминолошки фрази со анализа

1. Frāctūra corporis femoris

- Превод: скршеница на телото на бедрената коска
- Анализа:
 - o Frāctūra – именка, *femininum*, Nom. Sg. (субјект)
 - o Corporis – *neutrum*, Gen. Sg. од *corpus*
 - o Femoris – *neutrum*, Gen. Sg. од *femur*
 - o Структура: субјект + генитивна форма од именка + генитивна форма од именка

2. Tumor regiōnis occipitālis

- Превод: тумор на тилниот предел
- Анализа:
 - o Tumor – *masculinum*, Nom. Sg.
 - o Regiōnis – *femininum*, Gen. Sg. од *regiō*
 - o Occipitālis – придавка, *femininum*, Gen. Sg., согласена со *regiōnis*
 - o Структура: субјект + генитивна форма од именка + придавка во генитив

3. Carcinōma pulmōnis dextrī

- Превод: карцином на десниот бел дроб
- Анализа:
 - o Carcinōma – *neutrum*, Nom. Sg.
 - o Pulmōnis – *masculinum*, Gen. Sg. од *pulmō*
 - o Dextrī – придавка, *masculinum*, Gen. Sg., согласена со *pulmōnis*
 - o Структура: субјект + генитивна форма од именка + придавка во генитив

4. Ruptūra foramīnis intervertebrālis

- Превод: пукање на интервертебралниот отвор
- Анализа:
 - o Ruptūra – *femininum*, Nom. Sg.
 - o Foramīnis – *neutrum*, Gen. Sg. од *forāmen*

- o Intervertebrālis – придавка, neutrum, Gen. Sg., согласена со *foramīnis*
- o Структура: субјект + генитивна форма од именка + сложена придавка во ген.

5. Inflammātiō articulātiōnis humerī

- Превод: воспаление на зглобот на рамото
- Анализа:
 - o Inflammātiō – femininum, Nom. Sg.
 - o Articulātiōnis – femininum, Gen. Sg. од *articulātiō*
 - o Humerī – masculinum, Gen. Sg. од *humerus*
 - o Структура: субјект + генитивна форма од именка + генитивна спецификација

Примерите ги илустрираат следниве синтаксички принципи:

- Како **генитивот** функционира за посесивност, својство и спецификација на субјектот и објектот во конструкциите,
- Како **придавките** се согласуваат по род, број и падеж,
- Како се конструира **терминолошката синтакса** во ЛМТ со висока прецизност.

Анализа на функционалните морфеми и нивната функција

Функционалните морфеми, во нивната основна номинативна и генитивна форма, не се само завршетоци што ја покажуваат граматичката функција во рамките на дадената лексема. Тие се носители на синтаксата на терминот и ги определуваат врските меѓу лексичките компоненти во повеќезборните термини. Централна и носечка улога во изразувањето на овие врски, кои во медицинската терминологија добиваат стабилна и функционална примена, заземаат функционалните морфеми на генитивните форми, изразени преку генитивни конструкции.

Овие релации не се произволни, туку произлегуваат од различната синтаксичка врска меѓу лексемите во термините, каде функционалните морфеми на генитивот и генитивната конструкција, во секој нејзин облик, наоѓаат своја примена. Тоа значи дека термините што се употребуваат во современата латинска терминологија се составени од функционалната морфема што ја покажува номинативната функција на главната именка - носител на терминот - и генитивните придавски форми на лексемите што следуваат, кои ја определуваат врската со носечката лексема или со останатите генитивни форми употребени во терминот.

На пример, во термилошката фраза *fractūra costae*, се воспоставува посвојна релација, изразена со функционалната морфема *-ae* во *costae*, каде генитивната морфема функционира како показател за припадност.

Во термилошката фраза *fractūra corporis femoris*, носечка лексема е номинативната форма *fractūra* – *скршеница*. Следната лексема *corporis* – *на телото* ја утврдува релацијата со делот од телото каде што се случува патолошката состојба, додека *femoris* – *на бедрената коска* ја специфицира анатомската локација. И двете генитивни форми *genitīvus explicatīvus*, служат за дефинирање и ограничување на значењето на носечката лексема.

Во *scabiēs contagiosa cutis* се забележува поинаква релација меѓу лексемите. Придавката *contagiosa*, која ја придружува номинативната форма *scabiēs*, ја определува со квалитативно својство *заразна* и е номинативна форма сложена со основната именка. Лексемата *cutis* ја покажува релацијата со органот на кој се однесува патолошката состојба, односно изразува генитив за поблиска определба (*genitīvus explicatīvus*), со кој се дефинира локацијата или објектот на состојбата.

Како што се гледа од термилошките фрази, релациите што ги градат функционалните морфемии не се само граматички категории, туку му додаваат и семантичка определба на терминот во неговата синтаксичка структура. Голем дел од лексемите што беа претходно деклинациски класифицирани се добиени со деривациски морфемии. Деривациските морфемии во зборообразувањето, како клучни елементи во збогатувањето на лексичкиот фонд со нови зборови од достапната лексичка компонента, ќе бидат разгледани во следниот дел.

Деривациски морфемии во зборообразувањето на ЛМТ

Во латинската медицинска терминологија, деривациските морфемии играат суштинска улога во процесот на зборообразување. За разлика од функционалните морфемии, кои служат за граматичка флексија и ја покажуваат функцијата на лексемата во склопот на термините, деривациските морфемии - префикси, интерфикси и суфикси - овозможуваат создавање нови лексеми преку проширување на семантичкото поле на основниот збор. Овие морфемии се аглутинираат на корените од именки, придавки или глаголи и резултираат со нови зборови, кои често имаат апстрактно, конкретно или описно значење. Во продолжение ќе биде разгледано формирањето на именки и

придавки со деривациски морфемии, кои се во современа употреба на медицинската терминологија.

Именки добиени со деривациски морфемии во латинскиот медицински термиолошки систем (ЛМТ)

Во латинската медицинска терминологија, именките се изведуваат главно од именки, глаголи и придавки, со додавање на деривациски морфемии кои ја модифицираат основата и придаваат ново граматичко и семантичко значење. Овие морфемии се од суштинско значење за формирање термини со прецизна научна функција.

1. Именки изведени од именки – деминутиви

Деминутивите во ЛМТ се формираат преку додавање на специфични суфикси на основната именка, со што се означува намалена форма, дел од нешто, или понекогаш метафоричка минијатуризација. Родот на новоформираната именка останува идентичен со родот на основниот збор.

Во табелата се дадени деривациските морфемии за образување на деминутивите за именките од машки, женски и среден род:

Машки род m.	Женски род f.	Среден род n.
· <i>cŭlus</i>	· <i>cŭla</i>	· <i>cŭlum</i>
· <i>ŭlus</i>	· <i>ŭla</i>	· <i>ŭlum</i>
· <i>ŏlus</i>	· <i>ŏla</i>	· <i>ŏlum</i>
· <i>ĕllus</i>	· <i>ĕlla</i>	· <i>ĕllum</i>

Именките од прва и од втора деклинација добиваат суфикси *-ŭlus*, *-ŭla*, *-ŭlum* соодветно на родот.

Примери:

- *lŏbus* (лобус) → *lŏbŭlus* (мал лобус)
- *ŏvum* (јажце) → *ŏvŭlum* (мало јажце)

Именките од трета, четврта и петта добиваат суфикси *-cŭlus*, *-a*, *-um* или интерфикс *-i + -culus*, *a*, *um*, кои понекогаш се комбинираат со фонолошки адаптации.

Примери:

- *auris* f. (уво) → *aurīcula* — надворешна ушна школка
- *ŏs* n. (коска) → *ŏssīculum* — мала коска
- *vēter* m. (стомак) → *vētrīculus* — стомаче

- *cōrpus* п. (тело) → *cōrpŭscŭlum* — телце

Деривациските морфеми *-ōlus*, *-ā*, *-ŭm* и *-ēllus*, *-ā*, *-ŭm* се употребуваат за формирање на деминутиви кај именки од сите деклинации. Во некои случаи постојат и специфичности, поради фонетска естетика или економија на изговор, се врши елизија на гласови. Така, кај именката *cōrona* наместо очекуваното *cōronēlla*, во деминутив се добива *cōrōlla* - обоениот дел на цветот.

Деривациските морфеми *-cŭlus*, *-ŭlus*, *-ōlus*, *-ellus* се сметаат за многу продуктивни суфикси во клиничката терминологија. Тие се среќаваат во клинички термини што означуваат мали анатомски структури како во *fōllicŭlus*, *vēsīcŭla*, патолошки состојби *pāpŭla*, *nōdŭlus* или фармаколошки форми *cāpsŭla*, *grānŭlum*. Во *Oxford Latin Dictionary*, (1968) сите овие форми јасно се прикажани со етимолошка врска од именките од кои произлегуваат и дефиниција во медицински контекст.

Деривациска именка	Изведена деминутивна форма	Значење
<i>follis</i> (вреќа, меур) ¹³⁰	<i>follicŭlus</i>	фоликул, мешунче
<i>vēsīca</i> (меур) ¹³¹	<i>vēsīcŭla</i>	мал меур, везикула
<i>pāpula</i> (потекло од <i>pāpa</i> , детска форма) ¹³²	<i>pāpŭla</i>	папула, мало воспаление
<i>nōdus</i> (јазол) ¹³³	<i>nōdŭlus</i>	мал јазол, нодул
<i>cāpsa</i> (кутија) ¹³⁴	<i>cāpsŭla</i>	капсула, мала обвивка
<i>grānum</i> (зрно) ¹³⁵	<i>grānŭlum</i>	гранула, мало зрно
<i>cerebrum</i> (мозок) ¹³⁶	<i>cērēbēllum</i>	мал мозок

Овие деривациски модели не само што ја прошируваат лексиката, туку овозможуваат прецизна класификација и функционална диференцијација во научниот јазик.

¹³⁰ *Oxford Latin Dictionary*, 1968, p. 779.

¹³¹ *ibidem*, p. 2075.

¹³² *ibidem*, 1968, p. 1342.

¹³³ *ibidem*, 1968, p. 1222.

¹³⁴ *ibidem*, 1968, p. 276.

¹³⁵ *ibidem*, 1968, p. 866.

¹³⁶ Оваа наставка за деминутив е засведочена од Присцијан во *De Diminutivis* кај *oculus* – *ocēllus* каде се забележува дуплирање на *l*, но кај лексемите *alveus* – *alveōlus*, *luteus* – *luteōlus*, *malleus* – *malleōlus*, *aureus* – *aureōlus*, морфемата *-ōlus* укажува на промена на фонетско – ортографско ниво, при што *-us* се менува во *ō* на што е додава *lus*, но нема дуплирање на *l*. Priscianus, *Institutiones Grammaticae* III.10 36-39; III.6, 13 39-40.

2. Именки изведени од придавки

Во време на стандардизација на класичниот латински јазик и проширување на лексиката на медицинскиот научен јазик, некои придавки добиваат специјализирана употреба во медицинската и во фармаколошката терминологија.

Таков пример е *acer* (*остар*) кој во медицински контекст се користи за означување на болка, вкус или реакција со интензивен карактер (*dolor acer* - *остра болка*). Исто така, *amarus*, (*горчлив*), се употребува за опис на вкусот на лекови или растенија, како што е *amarus sapor* (*горчлив вкус*), што е чест термин во фармакогнозија.

Од корените на овие апстрактни придавки се изведени именки кои означуваат исто така апстрактни поими и главно припаѓаат на третата деklinација. Најчести деривациски морфеми за образување на овие именки се *-ētās*, *-ītās*, *-tūs*, *-tūdō* (Campbell 1898).

Примери на деривација:

- *Lēvis*, лесен → *lēvitās*, леснотија, олеснување
- *Grāvis*, тежок → *grāvitās*, тежина на симптом, сериозност
- *Ācētus*, кисел → *ācētās*, киселост, киселина
- *Āltus*, висок → *ālitūdō*, висина
- *Īuvenis*, млад → *īuventūs*, младина
- *Ācer*, остар → *ācerbitās*, острина
- *Āmarus*, горчлив → *āmaritūdō*, горчина

Во медицинската терминологија, овие термини често се употребуваат за опис на симптоми, фармаколошки својства или дијагностички категории.

Како продуктивна деривациска морфема кај посткласичните лексеми е суфиксот *-ītās*. *Obēsītās*, *morbiditās*, *sensibilitās* се примери на неокласични медицински лексеми формирани со латинскиот суфикс *-itās* од придавките *obēsus*, *morbidus* и *sēnsibilis*. Означуваат состојби на *прекумерна тежина*, *зачестеност на болести*, *чувствителност*. Понатаму такви примери се: *infērtilitās* – *неспособност за зачнување*, *incontīnēntitās* – *неспособност за контрола, воздржување*, *sterilitās* – *стерилност*, *virilitās* – *машка полова способност*, *fatalitās* – *смртоносна*, *instabilitās* – *нестабилност*, *mobilitās* – *подвижност*.

3. Именки изведени од глаголи

Овие именки се изведени од корените на глаголи, при што деривациските морфеми се аглутинираат на различни граматички форми на глаголот: на коренот, супинот или партиципот. Најчести суфикси се *-ōr*, *-tōr*, *-mēn*, *-mentūm*, *-tīa*, *-ūra*, *-iēs*. Во следните примери се прикажува методот на деривација преку додавање на овие морфеми, при што се добиваат именки со значење на вршител, објект, инструмент, резултат или апстрактен квалитет. Добиените именки влегуваат најчесто во третата или во петтата деклинација.

1. Суфиксот *-ōr*, *-ōris* кај некои глаголи се додава на супинската форма на глаголот, со значење на вршител на дејството изразено преку глаголот, како во примерот: *deprīmo* → *depressum* (супин) → *depressor*, *оној што притиска* или на коренот на глаголот како во примерот *tumor* од *tumēre* - *отекува*.
2. Суфиксот *-mēn*, *-mīnis* означува резултат од дејството на глаголот од кој е изведена именката: *fluō* → *flūmen*, *она што тече*.
3. Суфиксот *-mentūm*, *-ī* додава нијанса на значење на резултат од некое дејство или пасивен инструмент на дејството означено со глаголот: *līgō* – *врзува* → *līgāmentum*, *она што поврзува, сврзник*.
4. Суфиксот *-tīa*, *-ae* се додава на основата на глаголот во партиципот на активниот презент или на глаголски придавки, со цел да се изрази квалитетот што произлегува од основното значење на глаголот, па оттаму го добиле името *nomina qualitatis*: *sapīēns* – *оној што знае* → *sapientīa*, *мудрост, разумност, знаење*.
5. Суфиксот *-ūra* се додава на супинската форма на глаголот и го означува резултатот од дејството: *fīndō* – *разделува* → *fīssum* (супин) → *fīssūra*, *пукнатина, рана на телото поделена на две, расекотина*.
6. Суфиксот *-iēs* е продуктивна деривациска морфема која се додава на глаголски основи за образување именки од петтата деклинација. Пример: *cāreō* – *недостасува* → *cariēs*, *распаѓање на ткиво*.

Во продолжение следува расчленување на неколку именки добиени преку продуктивниот деривациски суфикс *-iēs*, изведени од глаголски основи, како што е *cariēs*. Примерите ја илустрираат продуктивната врска меѓу деривациската морфема *-iēs* и нејзината граматичка класификација во петтата деклинација — именки од женски род што завршуваат на функционалната морфема *-iēs*, *-ēī*.

Деривациски модел на термини од петтата деклинација

Деривирачка лексема	Термин (со должина)	Термин со повеќе зборови
<i>careō</i> недостасува	<i>cariēs, -ēī</i>	<i>Cariēs profunda dentium</i> – длабок кариес на забите
<i>faciō</i> прави	<i>faciēs, -ēī</i>	<i>Faciēs laterālis crāniī</i> – странична површина на черепот
<i>calvus</i> ќелав	<i>calvitiēs, -ēī</i>	<i>Calvitiēs frontālis regiōnis</i> – ќелавост на предниот дел
<i>macer</i> слаб	<i>maciēs, -ēī</i>	<i>Maciēs musculōrum extrēmītātum</i> – слабост на мускулите на екстремитетите
<i>rabiō</i> беснее	<i>rabiēs, -ēī</i>	<i>Rabiēs infectiōsa canīna</i> – заразно беснило кај кучиња
<i>scabō</i> чеша, гребе	<i>scabiēs, -ēī</i>	<i>Scabiēs contāgiōsa cutis</i> – заразна краста на кожата
PIE <i>seh₁-</i> /ἰχόρ ¹³⁷	<i>saniēs, -ēī</i> ¹³⁸	<i>Saniēs pūrulenta ex vulnere</i> – гнојна смрдлива материја од рана

Овие именки изведени од глаголи со додавање на продуктивната деривациска морфема *-iēs*, што се менуваат по петтата деклинација, означуваат патолошки состојби, анатомски површини или дијагностички состојби, а кај нив формата и родот се строго граматички кодифицирани.

Заклучок: Трите категории на деривирани именки — изведени од придавки, глаголи и други именки — се основни механизми преку кои се именуваат поими во медицинската терминологија со помош на латинскиот јазик. Иако овие деривациски модели во зборообразувањето се формирани во класичниот период, нивната продуктивност се одразува во современата употреба преку систематско именување на симптоми, состојби и структури.

¹³⁷ Нејасна етимологија. *Saniēs* се појавува кај Ernout & Meillet со претпазлива поврзаност со ПИЕ-корен *seh₁-* да тече, без директна деривација (Ernout & Meillet, 2001, p. 597). Во TLL, *saniēs* е терминолошки потврдена преку историски примери (Cic., Plin., Cels.), со значење *патолошка течност од рана*, но без реконструирано морфемско потекло (Thesaurus Linguae Latinae, TLL IX.1, 337–339). Во Oxford Latin Dictionary *saniēs* се дефинира како *fetid, watery discharge from a wound or ulcer; ichor - смрдлива, водена течност која истекува од рана*, при што *ichor* се користи терминолошки, не митолошки — како патолошка течност аналогна на гној (Oxford Latin Dictionary, 1968, p. 1626). Celsus, во *De Medicina* V.28 3a1 (*in his saniēs esse videtur*), го користи како опис на симптом на кожни плускавици и се јавува како термин за течност присутна во нив, што укажува на сериозност или инфекција.

¹³⁸ *Liquor ex vulneribus aut ulceribus profluens, saepe foetidus, serosus vel cum sanguine mixtus* (TLL IX.1, 337–339.)

„Течност што истекува од рани или чиреви, често смрдлива, серозна или измешана со крв.“

Придавки добиени со деривациски морфемии во латинскиот медицински терминологи систем

Во латинската медицинска терминологија, придавките се изведуваат главно од именки и од глаголи, преку деривациски морфемии кои ја модифицираат основата и придаваат ново граматичко значење, без да го менуваат семантичкиот идентитет на терминот.

1. Придавки изведени од именки (деноминативи)

Овие придавки се формираат со додавање на деривациски морфемии на именски корен, при што се добиваат придавки со различни попрецизни семантички нијанси. Морфемите како *-eus*, *-īnus*, *-ālis*, *-ārius*, *-ōrius*, *-ōsus*, *-ātus*, *-icus* и други, служат за означување на припадност, сличност, обилие, активна функција или состав, без да го менуваат семантичкиот идентитет на основата.

1. *-eus*, *-a*, *-um* означува материја од која нешто е направено:

a. *aurum* → *aureus* (златен), *aureus staphylococcus* (златен стафилокок)
термин во микробиологијата.

2. *-īnus*, *-a*, *-um* означува сличност или припадност:

a. *adamās* (дијамант) → *adamantīnus* (како дијамант), *adamantine enamel* –
термин во стоматологијата за најтврдата супстанција во забите.

3. *-ālis*, *-e* / *-āris*, *-e* означуваат припадност или својство:

a. *foetus* → *foetālis* (фетален)

b. *ala* → *ālāris* (крилен)

4. *'-ārius*, *-a*, *-um*': означува функционална припадност.

a. *salīva* → *salīvārius* – плунковен, *glandula salivaria* – латински назив за
плунковна жлезда.

5. *'-ōrius*, *-a*, *-um*': означува активна функција или релација.

a. *vēsica* → *vēscatōrius* – предизвикувач на плускавци

b. *respiratio* → *respratōria*, *-ōrius*, *-ōrium* – респираторна, -ен, -но

6. *'-ōsus*, *-a*, *-um*': означува обилие или заситеност.

a. *nervus* → *nervōsus* – нервен

b. *fibra* → *fibrōsus* – влакнест

c. *mucus* → *mucōsus* – слузав

- d. *erythema* → *erythematōsus* – со црвенило
7. '-ātus, -a, -um': означува дека нештото го содржи или го има во својот состав.
- a. *vertebra* → *vertebrātus* – со 'рбет
- b. *cornū* → *cornūtus* – има рогови
- c. *venēnum* → *venēnātus* – има отрови
8. '-icus, -a, -um':
- a. *pulmō* → *pulmōnicus* – белодробен

2. Придавки изведени од глаголи

Придавките изведени од глаголи се формираат со додавање на деривациски морфеми на глаголниот корен, при што се добиваат придавки коишто означуваат различни релативни, материјални или способносни функции, без да го менуваат семантичкиот идентитет на основата. Должината на слоговите кај овие придавки зависи од присуството на вокална контракција, при што морфемите со долги слогови (на пр. -ātus, -ītus) укажуваат на стабилна морфолошка структура.

- bundus, -a, -um означува состојба или процес:
 - morior* → *moribundus* – во состојба на умирање
- idus, -a, -um / -uus, -a, -um означуваат активна способност:
 - valeō* → *validus* (силен, здрав)
- ilis, -e / -bilis, -e означуваат можност во пасивно значење или способност да се трпи некое глаголно дејство:
 - retrahō* → *retrāctilis* (што може да се повлече). На пр.: *retractile testis* - медицински термин за *тестис што се повлекува во ингвиналниот канал*.
- ātus, -ētus, -ītus завршетоци за партицип на перфектот:
 - perforō* → *perforātus* (продупчен)
 - partiō* → *partītus* (поделен)

Пример: *septum perforātum* – анатомски термин за *продупчена носна преграда*.

- ns: завршеток за партицип на презентот, обично означува некој или нешто што прави нешто, врши некое дејство:
 - repō* → *repens* (лазечки)

Пример: *herba repens* – ботанички термин за *растенија со ползечко стебло*.

3. Должина на слоговите кај добиените придавки

Во медицинската латинска терминологија, должината на слоговите игра важна улога во прозодиската структура.

Според Содомора (Pavlo Sodomora, PhD, 2015, 6)¹³⁹, морфемите секогаш се долги¹, бидејќи две самогласки се спојуваат во една при деривација на придавката, при што првиот вокал се продолжува во новодобиената лексема¹⁴⁰. Оваа прозодиска појава е јасно илустрирана преку примери како *costālis*, *digitātus*, *palatīnus*, *squamōsus* и *dilutūs*, каде контракцијата на вокалите резултира со продолжен слог и со стабилна морфолошка структура.

Морфема	Лексема	Превод
-āl-	<i>costālis</i>	коскен
-ār-	<i>ulnāris</i>	рамен
-āt-	<i>digitātus</i>	прстен
-īn-	<i>palatīnus</i>	непцен
-ōs-	<i>squamōsus</i>	крлушен
-ūt-	<i>dilutūs</i>	дестилиран

Морфемите во склоп на суфиксите секогаш се кратки, бидејќи нема контракција на вокали при деривација на придавката:

Морфема	Лексема	Превод
-bīl-	<i>sanabīlis</i>	излечив
-īc-	<i>lymphatīcus</i>	флегматичен

¹³⁹ Sodomora (2015). *In via est in medicina via sine lingua Latina: Methodical recommendations for the Latin language and medical terminology for the 1st and 2nd semesters*. Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv, p. 6.

¹⁴⁰ *costa* + *-alis* = *costaalis*, **costālis* (**a+a=ā*). Иста ситуација е и кај изведените именки, добиени со процес на контракција на вокалите при афиксација.

Деривациски морфемии кај Целз и кај Феликс

Лангслоу (Langslow 1991, 47) ги класифицира лексемите според деривациска морфемска структура, односно суфиксација, која ја идентификува како главен механизам за формирање технички термини во медицинскиот латински. Во продолжение се прикажани дел од деривациските продуктивни морфемии значајни во зборообразувањето во латинската медицинска терминологија:

1. Суфикси што ја следат општата рамка на формирање на апстрактни именки од глаголки основи: *-tio / -sio, -ionis*. f. се додаваат на партиципската основа на глаголот. Овие се многу продуктивни наставки, особено во доцниот латински.

Анатомија: *Conceptiō* – зачнување, *generātiō* – раѓање, *sūdātiō* – потење, *concoctiō* – варење, *purgātiō* – прочистување, *trānsfūsiō* – трансфузија, *masticātiō* – џвакање, *respīrātiō* – дишење, *spīrātiō* – здив, *exclūsiō* – исклучување, *operātiō* – хируршка интервенција.

Патологија: *Anhelātiō* – забрзано дишење, *destillātiō* – капење, истекување течност, *fatīgātiō* – исцрпеност, замор, *intentio* – напнатост, напрегање, *mōtiō* – движење, *suppūrātiō* – гнојна секреција, *defectiō* – слабеење, колапс, *abortiō* – прекин на бременост, *inflātiō* – надуеност, оток, *digestiō* – варење, *icxātiō* – раздражување, воспаление.

2. Суфикс *-tus / -sus, -us*, употребен кај апстрактни машки именки формирани од глаголки основи:

Audītus – слух, *gustus* – вкус, *sēnsus* – сетило, *vīsus* – вид, *tactus* – допир, *odorātus* – мирис, *spīritus* – здив, дух, *pulsus* – пулс, удари на срцето, *coitus* – полов однос, *conceptus* – зачат плод, *vomitus* – повраќање, *sputus* (денес *sputum*) – плунка, искашлување.

3. Суфиксот *-or, -oris* е присутен кај девербативни апстрактни и конкретни именки од машки род, кои се користат за опис на состојби и симптоми кај пациенти, именувани како *signa, notae* – знаци, белези:

ārdor – жар, горење; *hōrrior* – трепет, страв; *lēuor* – леснотија, олеснување; *līquor* – течност, телесна течност; *tērror* – ужас, силен страв; *tīmor* – страв, вознемиреност; *trēmor* – тресење, држење; *tūmor* – оток, тумор; *dōlor* – болка; *cālor* – топлина, воспалителна температура; *cōlor* – боја, промена на боја; *ōdor* – мирис; *pāllor* – бледило; *īaror* – испарување, пареа; *līquor* (повторно) – течност, особено цереброспинална.

4. Суфиксот *-tura / -sura, -ura, -ae* (f.) го среќаваме во примери како:

sūtūra – шев, хируршко соединување; *commissūra* – спој, анатомска врска; *figūra* – облик, форма; *iūctūra* – зглоб, анатомско соединување; *statūra* – раст, телесна висина; *nātūra* – природа, телесна или психичка конституција; *capillātūra* – влакнеста обвивка, присуство на влакна; *fractūra* – скриеница, фрактура (+конкретна именка); *scissūra* – цепнатина, анатомска пукнатина (конкретна именка); *nātūra* – природа (апстрактно), во контекст на машки полов орган – природна функција, конституција; *ligātūra* – врзување, лигатура.¹⁴¹

5. -tas, -atis (f.) се среќава кај апстрактни именки формирани од придавки што означуваат некакво својство:

fācultas – способност, функција; *nervōsitās* – нервоза, раздразливост; *sāxietās* – присуство на камења (на пр. во бубрези); *sānitās* – здравје; *deformītās* – неправилност, искривеност, деформација; *infīrmītās* – слабост, немоќ; *salūbrītās* – здравствена состојба, благотворност; *debilitās* – слабеење, ослабеност; *imbecillītās* – немоќ, ментална или физичка слабост; *nūdītās* – голотија, отсуство на обвивка; *pūbertās* – пубертет, биолошка зрелост; *insensibilitās* – нечувствителност, губење на сетилност; *quālitās* – својство, карактеристика; *quāntitās* – количина, обем.

6. Употреба на партицип на презент активен како именка:

patiēns – оној што страда, пациент, *laborāns* – оној што има симптом, страда од нешто, *cūrāns* – оној што се лекува, прима терапија (наспроти *medicus*) најчесто употребуван во случаите да се направи разлика во семантичкото значење со веќе постоечки термин за некаква болест или состојба на пациентот (*aestiāns* – оној што гори, има треска, *sibāns* – оној што лежи, неподвижен, *dentientēs* – оние на кои им растат заби (деца) *iasēns* – оној што лежи, во постела, *insaniēntēs* – оние што покажуваат знаци на лудило) или да се укаже на терапевтските ефекти од лек (*adūrentia* – лекови што горат, каутеризирачки, *calfacientia* – лекови што загреваат, *comprimēntia* – лекови што притискаат, намалуваат, *erodēntia* – лекови што нагризуваат, раствораат);

7. Од суфиксите -ies, -iei, со -ities; -itia (f.):

Суфиксот -ies формира женски апстрактни именки од глаголи (*scabiēs* - чешање, чеша, од глаголот *scabēre* - се чеша), конкретни или апстрактни именки од придавки, а -ities, -itia се ползува за формирање женски апстрактни именки од придавки, означувајќи својство. А суфиксот -itia останал продуктивна наставка во посткласичниот латински

¹⁴¹ Некои именки се хомоними.

stūltītīa (од *stultus* - глупав) – глупост, неразумност, *ātmāritīēs* (од *ātmārus* - горчлив) - горчини.

Примери: *cāriēs* означува расипување, најчесто на забите; *māciēs* е телесна истоштеност или слабост; *pernīciēs* значи разорно дејство или штетност, често во патоген контекст; *sāpīēs* е гнојна, серозна течност што истекува од рана; *scābiēs* се однесува на краста, паразитска кожна инфекција. Од друга страна, *dūrītīēs* и *dūrītīa* означуваат тврдост — првата како апстрактна состојба, втората често во анатомски опис, на пр. ригидност на ткиво или орган.

8. Деривациските морфеми -*edo* (-*ido*), -*inis* и -*tudo*, -*inis* (f.).

Примери *grāuēdō* што означува тежина или гравитација во телото (на пр. чувство на притисок); *nīgrēdō* е потемнување, црнење на ткиво или кожа; *āsprītūdō* означува грубост или нерамност, често во текстура или површина; *hābītūdō* е телесна или психичка конституција, навика или состојба.

9. -*ago*, -*igo*, -*ugo*, -*inis* (f.), како во:

Примери: *cārtilāgō* – ‘рскавица, сврзно ткиво со еластична структура; *pōrrīgō* е кожна болест со лупење, често кај деца; *prūrīgō* означува чешање со појава на папули; *āurīgō* е жолтеникав пигмент или боја на кожата; *īmpētīgō* е површинска гнојна инфекција, најчесто кај деца; *lētīgō* означува темно пигментирани точки на кожата, слични на пеги; *vītīgō* е дерматолошка состојба со губење на пигмент, појава на бели дамки.

10. Именки формирани со деривациските морфеми за деминутив -*cūlus*, -*cūla*, -*cūlum*, (-*ūlus*, -*ōlus* -*ellus*), се преведуваат како обични именки, бидејќи носат анатомска деликатност или морфолошка класификација:

Примери: *cārbūnculus* е гнојна воспалителна промена на кожата (карбункул); *fēbrīcūla* означува лесна треска, субфебрилна состојба; *tūbērcūlum* е мал израсток или нодула, често во белодробен контекст; *fībūla* е мала коска, латерална коска на потколеницата; *pūstūla* е гнојна плика на кожата; *mācūla* означува пигментно или патолошко петно; *pāpūla* е мал кожен израсток, без гној; *ārtīcūlus* е зглоб или анатомска врска; *āurīcūla* е ушна школка; *tēstīcūlus* е тестис, машки полов орган; *cāpillūs* означува влакно или коса; *iūgūlūm* е врат или југуларна регија; *māxīlla* е горна вилица; *mūscūlus* е мускул; *īēntrīcūlus* е желудник или комора (на пр. мозочна); *āla* е крило или латерален израсток; *cōllūm* е врат, анатомски дел; *mālae* се образи; *mēdūlla* е срцевина, често на коска или мозок; *ōcūlūs* е око; *scāpūla* е лопатка; *tālūs* е скочна коска; *āngūlūs* е агол, анатомски или геометриски; *sqūāmīlla* е мала лушпа, дерматолошки термин; *pūpūla* е

зеница, понекогаш и мало девојче во поетски контекст; *föllīcūlus* е мал кожен или железен мешун; *gūla* е грло; *pāla* е непце.

11. Деривациските морфемии за образување придавки *-torius / -sorius, -ia, -ium* како во:

audītōria (*cauerna* шуплина) - слушна комора, *respīrātōrium* (*membrum* - дел) означува орган за дишење, *eiēctōrius* е излучувачки, *iniēctōrius* е инјекциски, *sessōrius* се однесува на седење, *masticātōrius* е за цвакање, *sternūtātōrius* означува кивање, *confōrtātōrius* е зајакнувачки, *excāllātōrius* и *mōllītōrius* се омекнувачки, а *strictōrius* означува стегање или притискање.

12. *-osus, -a, -um* е деривациска морфема за придавки, употребувана за пренесување на грчките суфикси *-όεις, -ήεις, -ώδης*:

Примери: *carnōsus* е месест, *cancērōsus* означува канцерозен, *squāmōsa* е лушпеста, *calculōsi* се со камења, *uertiginōsi* страдаат од вртоглавица, *morbōsus* е болен, а *ueterinōsus* означува летаргичен или со хронична слабост.

13. Грчкиот суфикс *-ικός, -η -ον* > латински *-icus, -a, -um* е деривациска морфема за придавки и именки, опишува болест, пациенти заразени од некоја болест, лекови и третман.

Примери: *cardiācus* – срцев, како во *cardiāca* (*passio*) – срцева болест, *podāgrīci* – кои страдаат од подагра, *artēriāca* – се однесува на артерија, *diāphōrētīcus* – дијафоретичен или оној кој предизвикува потење, *lūmbrīcus* – црв, а *uerrīca* – брадавица.

Прегледот на деривациските морфемии кај Целз и кај Феликс, преземен од Лангслов (Langslow 1991), покажува дека суфиксацијата претставува еден од основните механизми за формирање на медицински термини во латинскиот јазик. Продуктивните модели, лексикализираните деривати и граматичките трансформации преку партиципи и придавки овозможуваат прецизна морфолошка класификација на анатомски, патолошки и терапевтски поими. Овој систем не само што ја отсликува структурата на медицинскиот латински, туку и го потврдува историскиот континуитет на термилолошката логика, задржана во современата анатомија и клиничка пракса.

Интерфикси

Кај изведените термини се јавуваат модификации во структурата на зборот, предизвикани од фонолошко-морфолошки адаптации. Значајни во оваа смисла се интерфиксите *-i-, -o-*, кои служат како звучен мост меѓу основата и деривациските морфемии. Овие адаптации се особено изразени кај основи што завршуваат на „r“, „l“ или

самогласка, при што интерфиксите *-i-* и *-o-* овозможуваат звучна врска. Ова се илустрира со *ventrīculus*, каде *-i-* служи како звучен премин меѓу *venter* и суфиксот *-culus*, и *dolorōsus*, каде *-o-* го поврзува *dolor* со *-ōsus*. Во овие случаи, интерфиксот нема семантичка функција, туку ја одржува прозодиската и морфолошка структура на зборот. Примерите со интерфикси се ретки во класичната латинска деривација. Сепак, тие се појавуваат во посткласичната и медицинската латинска лексика, особено кај сложени термини со две основи.

Латински префикси во медицинската терминологија

Латинските префикси во синтаксата на лексемите (именки и придавки) што се дел од медицинската терминологија најчесто се предлози и редни броеви. Тие играат суштинска улога во формирањето на значењето на медицинските термини, особено кај еднозборните термини со латинско потекло.

Најчестите латински предлози што функционираат како префикси во составот на латинските медицински еднозборни термини се прикажани во продолжение.

Предлози како префикси

Во медицинската терминологија, латинските предлози често се користат како префикси за да се изразат просторни (на пр. *āb-* *оддалечување*), временски (на пр. *post-* *после*) и функционални (на пр. *prō-* *за, кон*) односи. Тие го модифицираат значењето на основната лексема, овозможувајќи поголема прецизност во дијагностичката и терапевтската комуникација (Sodomora 2015).¹⁴²

Префикс	Значење	Примери (латински)	Значење на македонски
<i>āb-, ābs-</i>	<i>од,</i> <i>оддалечување</i>	<i>abdōmen, abōrtus,</i> <i>abscessūs</i>	<i>стомак, прекин на бременост,</i> <i>чир</i>
<i>ād-</i>	<i>кон,</i> <i>приближување</i>	<i>adipōsitās, affectiō,</i> <i>appēndix</i>	<i>наталожување на масти,</i> <i>состојба, слепо црево</i>
<i>ēx-</i>	<i>надвор,</i> <i>извлечено</i>	<i>extractiō, exacerbatīō,</i> <i>exītus</i>	<i>екстракција, влошување, исход</i>
<i>cōm-</i>	<i>со, заедно</i>	<i>complicātiō,</i> <i>collapsūs, complexus</i>	<i>компликација, колапс, комплекс</i>
<i>īn-</i>	<i>во, внатре</i>	<i>inflammātiō,</i> <i>infarctus, insultus</i>	<i>воспаление, инфаркт, мозочен</i> <i>удар</i>

¹⁴² Sodomora P. (2015). стр. 6.

<i>infrā-</i>	<i>под</i>	<i>infrāorbitalis</i>	<i>подочен</i>
<i>inter-</i>	<i>меѓу</i>	<i>intercostālis</i>	<i>меѓуребрен</i>
<i>intrā-</i>	<i>внатре</i>	<i>intrāmusculāris</i>	<i>внатремускулен</i>
<i>post-</i>	<i>после</i>	<i>postpartum</i>	<i>по породување</i>
<i>prae-</i>	<i>пред</i>	<i>praenātus</i>	<i>предвременно роден</i>
<i>prō-</i>	<i>за, кон</i>	<i>prolapsus</i>	<i>пролапс</i>
<i>retrō-</i>	<i>назад</i>	<i>retrōgradus</i>	<i>ретрограден</i>
<i>rē-</i>	<i>повторно</i>	<i>resectiō, reflexūs</i>	<i>ресекција, рефлекс</i>
<i>sīne-</i>	<i>без</i>	<i>singultiō</i> ¹⁴³	<i>икање</i>
<i>sūb-</i>	<i>под</i>	<i>subcutāneus</i>	<i>поткожен</i>
<i>trāns-</i>	<i>низ</i>	<i>transfūsiō</i>	<i>трансфузија</i>

Фонетска асимилација на префиксот *ād-*

Во латинската медицинска терминологија, префиксот *ād-* (кон, до) подлежи на фонетска асимилација, при што неговата форма се менува во зависност од почетната согласка на следниот збор. Оваа варијација овозможува полесен изговор и морфолошка усогласеност.

Варијација	Примери (латински)	Значење на македонски
<i>af-</i> (пред <i>f</i>)	<i>affectiō, afferēns</i>	<i>состојба, заболување; доведен</i>
<i>ap-</i> (пред <i>p</i>)	<i>appendix, applicātiō</i>	<i>додаток, орган; примена</i>
<i>at-</i> (пред <i>t</i>)	<i>attentiō, attractiō</i>	<i>внимание; привлекување</i>

Фонетска асимилација на префиксот *cōm-*

Идентично како префиксот *ād-*, префиксот *cōm-* (со, заедно) подлежи на фонетска асимилација, при што неговата форма се менува во зависност од почетната согласка на следниот збор. Оваа варијација овозможува полесен изговор и морфолошка усогласеност.

Варијација	Примери (латински)	Значење на македонски
<i>con-</i>	<i>coniunctiō</i>	<i>спојување</i>
<i>cor-</i>	<i>corruptiō</i>	<i>расипување</i>
<i>co-</i>	<i>cooperātiō</i>	<i>соработка</i>

¹⁴³ Коренот на лексемата е во релација со глаголот *gluttire* - *голта*, од кој е добиен коренот **gul-* / **glu-*, онотопејска формација на формата на именката *gula*- *грло* (Vaap 2008).

Нумерички и квантитативни латински префикси

Латинските префикси кои означуваат бројност и количина играат важна улога во прецизното именување на анатомски структури (*biceps* – *двоглав*), физиолошки процеси (*semimortuus* – *полумртов*) (Sodomora 2015), фармацевтската рецептура, фитотерапијата и дозирање на лековите. Тие овозможуваат кратко и јасно изразување на квантитативни односи во медицинскиот јазик.

Префикс	Значење	Примери (латински)	Значење на македонски
<i>uni-</i>	<i>едно</i>	<i>unilaterālis</i>	<i>едностран</i>
<i>bi-</i> (<i>bis-</i>)	<i>две</i>	<i>biceps</i>	<i>двоглав (мускул)</i>
<i>tri-</i>	<i>три</i>	<i>triceps</i>	<i>троглав (мускул)</i>
<i>quadr-</i>	<i>четири</i>	<i>quadriceps</i>	<i>четириглав (мускул)</i>
<i>semi-</i>	<i>половина</i>	<i>semimortuus</i>	<i>полумртов</i>

Латинските префикси во медицинската терминологија претставуваат значајни морфолошки елементи кои го модифицираат значењето на основната лексема, без да ја нарушат нејзината граматичка структура. Тие најчесто се предлози или броеви, преку кои се изразуваат просторни, временски, квантитативни и функционални односи. Префиксите како *in-*, *sub-*, *trans-* или *re-* не само што го прошируваат семантичкиот опсег на терминот, туку и овозможуваат прецизна дијагностичка и терапевтска комуникација во медицинската пракса.

Како варијабилни предлози, префиксите *ad-* и *com-* подлежат на фонетска асимилација во зависност од почетната буква на следната лексема, при што се менува консонантот пред вториот дел од сложенката за полесен изговор и морфолошка усогласеност.

Овие форми се потврдени во класичната латинска граматика и се чести во медицинската терминологија. На пример:

- *affectiō respirātōria*¹⁴⁴ се користи за означување на респираторна инфекција (OpenTran, 2010-2025).
- *appendectomy* е хируршко отстранување на слепото црево (appendix).

¹⁴⁴ OpenTran. (2010-2025) *Respiratoria – synonyms, audite, definitio, exempla*. Достапно на: <https://opentran.net/la/dictionary/respiratoria.html> (Пристапено на: 31 август 2025).

- *attentiō deficīt disorder* (ADD) е невролошки термин познат во современата медицина како АДХД ((Faraone et al. 2024).¹⁴⁵

Фонетските варијации се резултат на латинската тенденција за асимилација, со цел полесен изговор и морфолошка усогласеност. Акцентирањето на долги и кратки самогласки (на пр. *extractiō, adipōsitās, inflammātiō*) е од суштинско значење за правилна изговорна и граматичка анализа, особено кај термини од третата и петтата латинска деklinација (Taylor 2017)¹⁴⁶.

Формирање на компаративните форми со значење на позитив

Во медицинската терминологија, често се среќаваат изрази како *vena cava superior* и *vena cava inferior* – *горна шуплива вена* и *долна шуплива вена*. Иако придавките *superior* и *inferior* се граматички компаративи, во овие контексти тие функционираат со значење на позитив, односно не постои соодветна форма за позитив во класичниот латински јазик.

Познато е дека одредени латински придавки немаат позитивна форма, а нивната компаративна форма се употребува како основна. Ова го отвора прашањето за нивното потекло и причината за отсуството на позитивна форма. Присцијан (Priscianus, *Caesariensis Grammatici Opera* III.1.1) дава објаснување дека овие компаративни форми се раѓаат од именки, глаголи, партиципи, прилози или предлози: „*Ni comparativi nascuntur ex nominibus, verbis, participiis, adverbis vel praepositionibus.*“ Тој наведува примери за компаративи кои произлегуваат од глаголи (*detero, deteris – deterior*) или од прилози и предлози (*extra – exterior, intra – interior, ultra – ulterior, citra – citerior, supra – superior, infra – inferior, post – posterior*).

Во врска со примерите кои ги наведува, Присцијан истакнува дека добиените компаративни форми од прилози и предлози добиваат значење на позитив во контексти со утврден сооднос на поимите во рамки на одреден познат систем.

За овие компаративи, создадени од други видови на имиња, но и прилози и предлози, прецизира дека го имаат значењето на *quam ille, qui ultra est* - *од оној кој е*

¹⁴⁵ Нервно растројство познато како Attention-deficit/hyperactivity disorder или ADHD.

Faraone, Stephen V., Bellgrove, Mark A., Brikell, Ingunn et alii. (2024). 'Attention-deficit/hyperactivity disorder'. *Nature Reviews Disease Primers*, 10,11. Достапно на: <https://doi.org/10.1038/s41572-024-00495-0>. (Пристапено на: 24 август 2025)

¹⁴⁶ Taylor (2017). 'About Medical Words and Their Origins. In: *The Amazing Language of Medicine*. Springer.

подалеку и *quam ille, qui intus est* - од оној кој е повнатре. Значењето овие компаративи го добиваат како позитиви, кога веќе има утврден сооднос на веќе осозната научна вистина за природата на означените лица, појави, предмети. Во медицинскиот дискурс, значењето на компаративот како позитив произлегува од веќе воспоставената научна релација меѓу означените анатомски структури. Така, *vena cava superior* и *vena cava inferior* се дефинираат во однос на срцето – централниот орган во циркулаторниот систем – и нивната позиција во телото.

Употребата на компаратив со значење на позитив се забележува и кај прилозите што изразуваат опозиција на придавката што ја придружуваат, како во *minus bonus* (номалку добар) за *malus* (лош), но и кај изрази како *minus stultus* (номалку глупав) за *prudentior* (попаменет), каде што се користи негативна форма за да се изрази суптилна разлика во степенот на својство.

Како што компаративните форми добиваат ново значење преку контекстуална употреба, така и општолексичките зборови претрпуваат семантичка трансформација во рамки на специјализираните дискурси, особено во медицинската литература, што ќе биде предмет на следната анализа.

Семантичка трансформација на зборови од општата лексика во медицинска терминологија

Методот на семантичка промена на основното значење на зборот е присутен уште кај грчките автори, особено со развојот на научните дисциплини и медицинската мисла во Стара Грција. Истата стратегија се применува и кај римските автори на медицински текстови, каде општопознати лексеми добиваат специјализирано значење во рамки на конкретна научна област. Такви примери се лексемите *malum*, *morbus* и *uītiūm* кај Целз, како и *aegritudo* и *passiō* кај Касиј Феликс.

Пред да ги разгледаме овие примери, важно е да се потсетиме на современите критериуми според кои еден збор се класифицира како технички термин. Според Лангслов (Langslow 1991), во *The Formation and Development of Latin Medical Vocabulary: A. Cornelius Celsus and Cassius Felix*¹⁴⁷, технички термин се дефинира според следниве параметри: (1) не е познат на целата јазична заедница, (2) припаѓа на одредена специјалност, и (3) неговата употреба е втемелена во таа дисциплина. Се поставува

¹⁴⁷ Каде го цитира Хелер (Heller 1981).

прашањето дали овие современи критериуми можат да се применат на зборовите што во антиката добиле медицинско значење преку семантичка трансформација.

Лексемата *malum* го добива значењето на психофизичка состојба преку семантичко проширување од придавката *malus*, -a, -um (лош, -a, -o) и именката *malum* (зло). Како општ термин за означување на болест, *malum*,¹⁴⁸ се разликува од *morbis* и *uitium*, кои се градациски хипоними на *malum*, и заедно го сочинуваат терминологичкиот систем за означување на болести. Кај Целз, *morbis* означува состојба со низа симптоми, како што е опишано во *De Medicina* IV.2.2: “*pestifer morbus: cuius notae sunt horror calidus, nervorum resolutio, oculorum caligo, mentis alienatio, vomitus, sic ut vox supprimatur, vel sanguinis ex naribus cursus, sic ut corpus frigescat, anima deficiat.*” („опасна болест кај која се забележува температурна треска, зголемен нервен импулс, заматен вид, губење на свест, повраќање, со губење на гласот, или течење крв од ноздрите, како последица на што телото се лади, животните знаци се намалуваат.“)

Uitium, пак, означува поконкретна и локализирана болест, зафатеност на одреден дел од телото. Кај Целз се забележува систематизација на термините и нивна прецизна диференцијација, додека кај Касиј Феликс, неколку века подоцна, таа систематизација е занемарена. Термините *aegritudo*¹⁴⁹ и *passiō* се користат речиси синонимно, со значење болест, телесна болка, како што е наведено во *Dictionnaire Latin-Français* (Gaffiot 1934), каде *aegritudo* се дефинира како состојба на болест, физичко страдање (*état de maladie, souffrance physique*), а *passiō* како страдање, болест, нарушување (*souffrance, maladie, affection*).

Passiō, како термин, потекнува од вулгарниот латински и е дел од народниот вокабулар што постепено навлегува во медицинската терминологија како последица на трендот за навлегување на вулгаризми во пишаниот латински, тренд што се забележува кај Феликс. Етимолошки, *passiō* е превод на грчкиот збор *πάθος* (силно чувство, страст), од кој произлегува старогрчката лексема *πάθεια*, прилагодена во латинскиот како *-pāthia*¹⁵⁰ со суфиксот *-eiā* како наставка за именки од прва деклинација во женски род. Оваа лексема е многу продуктивна во формирање на голем број термини во латинската клиничка медицинска терминологија, кои се користат и денес, и служи како

¹⁴⁸ Слично на денешниот израз „ми е лошо“, за да се опише состојба на организмот.

¹⁴⁹ Кикерон лексемата *aegritudo* ја користи да означи силно чувство на тага, како последица на некое зло. *Senio et aegritudine confectus* (Изморен од старост и тага). *Cic. Tusc. 3, 27* (Gaffiot 1934).

¹⁵⁰ Именката *pathia* подоцна во склоп на клиничката терминологија има промена во ортографијата *patia*, како што е случајот со многу лексеми.

атрибут на именки од анатомијата, давајќи значење на заболување на органот што го придружува.

Иако етимолошките заемки како *passiō* покажуваат спонтано навлегување на вулгаризми, а систематското создавање кованици претставува посложен процес кој бара посебна анализа во контекст на класичните автори.

Кованиците како метод во зборообразувањето во латинската медицинска терминологија

Методот на кованици подразбира спојување на два или три корена на лексеми во новосоздаден збор, кој носи значење што произлегува од составните делови. Овој метод е особено чест во периодот од II век пр. н. е., кога започнува развојот на научниот јазик и апстрактните термини, систематизирани од Аристотел, Платон и Сократ. Кованиците кај Хипократ, Ерасистрат, Руфиј, при именување на анатомски, физиолошки и терапевтски појави и процеси, подоцна се прифатени и адаптирани од римските автори и нивните следбеници.

Именката *pāthia* (*passiō*) е репрезентативен пример на лексема што влегува во состав на многу клинички термини, како што покажува следната табела:

Грчки термин	Латински термин	Значење на македонски
καρδιοπάθεια	cardiopāthia	срцева болест
νευροπάθεια	nevropāthia	нервно заболување
νεφροπάθεια	nefropāthia	бубрежна болест
ὀστεοπάθεια	osteopāthia	болест на коските
πνευμονοπάθεια	pneumonopāthia	заболување на бели дробови
σπονδυλοπάθεια	spondylopāthia	болест на 'рбетот
φρενοπάθεια	frenopāthia	лудило
ψυχοπάθεια	psychopāthia	психопатија
ἀγγειοπάθεια	angiopāthia	болест на крвните садови
ἀδενοπάθεια	adenopāthia	болест на лимфните јазли
ἀρτηριοπάθεια	artiriopāthia	болест на артериите

Грчки термин	Латински термин	Значење на македонски
δερματοπάθεια	dermatopāthia	болест на кожата
δισκοπάθεια	diskopāthia	болест на прилените
ἐγκεφαλοπάθεια	encephalopāthia	болест на мозокот
ἐνζυμοπάθεια	enzymopāthia	лоша функција на ензимите
ἐντεροπάθεια	enteropāthia	болест на цревата
ήπατοπάθεια	ipatorpāthia	болест на црниот дроб

Примерите наведени во табелата ја илустрираат продуктивноста на кованиците во медицинскиот речник, каде што *pāthia* се комбинира со други корени што означуваат органи, функции или системи. Секоја од овие кованици е составена од два лексички елемента со самостојно значење, што заедно формираат технички термин со висока семантичка прецизност. Овој модел на зборообразување не се заснова на деривација, туку на синтетичко спојување, при што значењето произлегува од логичката врска меѓу составните делови. Така, *cardiopāthia* означува *болест на срцето*, *encephalopāthia* е *болест на мозокот*, а *enteropāthia* означува *болест на цревата*. Ваквите термини покажуваат дека медицинската терминологија во антиката се развива преку интерлингвистичка комбинација, при што грчките корени се адаптираат во латинскиот систем, создавајќи универзален и функционален речник. Овој процес е дел од пошироката тенденција на научниот јазик да стреми кон јасност, систематичност и непротивречност, особено во клиничкиот контекст.

Освен продуктивната употреба на грчкиот корен *-pāthia* во создавање клинички термини, се забележува и значајна група на кованици кои потекнуваат од старолатинскиот и се адаптирани во медицинскиот вокабулар. Слично на грчките примери, латинските кованици покажуваат морфолошка разновидност, комбинирајќи именки, глаголи, предлози и наставки со семантичка функција, што овозможува создавање на термини со висока прецизност и функционалност.

На пример, *sanguisūga* (буквално: *крв* + *цица*) не е само лексички опис на пијавицата, туку и термин со терапевтска импликација, со оглед на нејзината употреба во античката медицина за извлекување крв. Како што истакнува Фрујт (Fruyt 2011), ваквите зборови претставуваат семантичка транспозиција од општата лексика во

технички контекст, при што нивната морфолошка структура овозможува функционализација во медицинскиот речник.

Слично, *dentifricium* (од *dens* заб + *fricare* тријам) не е само опишен збор, туку и технички термин за средство за чистење заби. Неговата структура е аналогна на грчкиот *odonto-trimma*, што укажува на паралелна еволуција на терминологијата во двата јазика (Fruyt, 2011, 240).

Во групата на кованици од предлог и именка, *supercilium* (*над* + *трепка*) означува веѓа, додека *praecordia* (*пред* + *срце*) се однесува на предниот дел од трупот, со анатомска и клиничка функција. *Occipitium* (*зад* + *глава*) го означува тилот, и се користи во опис на повреди или симптоми поврзани со тој дел од телото. Понатаму лексемата *dicephalos*, грчка кованица со значење *со две глави* кај Касиј Феликс се среќава *bicapita* *двоглав* со значење *инфекција на увулата* во патологијата. Во оваа семантичка низа спаѓаат *auriscalpium* (со значење *сонда за уво*), *dentiscalpium* (*инструмент, чепкалка за заби*). Фрујт (Fruyt 2011, 243–245) ги класифицира овие термини како дел од основниот лексикон со висока морфолошка транспарентност, што овозможува нивна лесна адаптација во научен контекст.

Sanguisuga и веќе споменатата *dentifricium*, се кованици од именка и глагол кои го следат методот на пренесување на составните делови на лексемата од старогрчкиот јазик во време на создавање на научната терминологија на Платон и се доказ за употреба на методот дијахроно во медицинскиот технички јазик.

Овие термини, иако потекнуваат од старолатинскиот, се задржани и функционализирани во медицинскиот речник преку нивната семантичка прецизност. Нивната употреба кај автори како Целз и Плаут сведочи за континуитетот на лексичката традиција, при што општите зборови се трансформираат во технички термини преку контекстуална спецификација.¹⁵¹

Разгледувајќи ги термините кај античките и класичните автори, може да се заклучи дека, и покрај разновидните методи на зборообразување присутни во современата медицинска терминологија, современите модели за класификација на технички термини, како оној на Хелер (Langslow 1991, 19), иако нудат корисна рамка, не ја опфаќаат целосно комплексноста на терминолошкиот развој во антиката. Особено точка 1 се покажува како проблематична, поради честата употреба на семантичка

¹⁵¹ Fruyt (2010). 'The Fundamental Latin Vocabulary', in: *A Companion to the Latin Language*, James Clackson (ed.), Wiley-Blackwell, Oxford, pp. 235–252.

трансформација на зборови од општата лексика во научен контекст, како што е евидентирано кај Лангслов (1991).

Кованици кај Целз: адаптација и описност во медицинскиот речник

Кај Целз се среќаваат кованици од предлог и именка како во *supercilium* (*веѓа*), *praecordia* (*дел од предниот дел на човеков труп, пред срцето*) и *occipitium* (*заден дел на глава*), како термини од анатомијата. Овие три лексеми се среќаваат и кај Плаут, (Lewis and Short 1987)¹⁵² и може да бидат сметани како примери наследени од старолатинскиот, а кои се дел и од медицинскиот вокабулар во класичниот период и подоцна. Тие се дел од термините кои го следат методот ‘предлог+именка’, односно *super+cilium* (*над трепките*), *prae+cordia* (*пред срцето*), *ob+caput* (*кон главата, задниот дел на главата*).

Кај Целз кованиците не се само средство за именување, туку и за семантичко прецизирање на симптоми и анатомски региони. Неговата употреба на латински термини покажува тенденција кон создавање нови зборови преку спојување на корени, наместо директно позајмување од грчкиот.

Целз го користи *occipitium* (*задниот дел на главата*) за да ги опише симптомите што се однесуваат на акутна болест, која Грците ја нарекуваат *κεφαλαίαν* (*главоболка*): ‘In capite autem interdum acutus et pestifer morbus est, quem **κεφαλαίαν** Graeci vocant.’ (‘Понатаму, постои акутна и опасна болест на главата која Грците ја нарекуваат *κεφαλαίαν*’). Понатаму, Целз во *De Medicina* IV.2.2¹⁵³, го користи терминот *occipitium* за да го означи тилот, како дел од главата каде што исто така може да се појави силна болка: ‘Praeter haec dolor intolerabilis, maxime circa tempora vel **occipitium**.’ (‘Дополнително, се појавува неподнослива болка, најмногу близу слепоочниците или **во тилот**.’).

Слична стратегија се забележува кај терминот *hydrocephalus*, кој Целз, во *De Medicina*, IV.2.4, не го употребува директно, туку го објаснува преку описна фраза:

¹⁵² Плаут: “in occipitio quoque habet oculos, pessima”, - *Таа дури има очи на тилот, најлоша*,... Plaut. Aul. 1, 1, 25 (64). Цитирано посредно според: Lewis and Short (1987) *A Latin Dictionary*. Достапно на: (<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=occipitium>) (Пристапено на: 20 февруари 2023).

¹⁵³ Глава 2 се однесува на главоболката *κεφαλαίαν* и *ὕδροκεφαλον* (*хидроцефалија*), состојба каде што течноста се собира под кожата на тилот, предизвикувајќи оток. Овој опис е дел од дијагностичката класификација на главоболки кај Целз, каде што се прави разлика меѓу акутни, хронични и отечени состојби.

“Praeter haec etiamnum invenitur genus, quod potest longum esse; ubiumor cutem **inflat**¹⁵⁴, eaque intumescit et prementi digito cedit: ὑδροκέφαλον Graeci appellant.”

*‘Покрај овие, уште се среќава еден вид (главоболка), кој може да биде долготраен; каде што течноста ја **отекува** кожата, и таа отекува и отстапува под притисок на прст: Грците ја нарекуваат хидроцефалус.’*

Во истата книга на Целз се гледа методот на создавање кованици во именување на болестите, но и начинот на зборообразувањето применет од страна на авторите во Римската Империја. При пренесувањето на терминологијата во латинскиот, Целз го подразбира и методот на опис, како кај Касиј Феликс, во случаите кога нема соодветен начин за да ја долови семантичката страна на терминот. Од друга страна, иако подоцнежните автори како што видовме претходно го користат терминот, односно придавката *хроничен*, -а, -о, што денес ја означува продолжената состојба на одредена состојба или болест, кај Целз се среќава и ја претпочита латинската придавка *longus* за означување на хронична состојба, како во ‘*quod potest longum esse*’¹⁵⁵, како еквивалент на *chronicus*. Ова покажува дека во раната фаза на медицинскиот латински, описните конструкции често го заменуваат техничкиот термин, особено кога тој е грчки по потекло. Наместо да го позајми зборот, Целз го парафразира преку кованица и синтаксичка структура.

Употребата на латински еквиваленти при опис на болеста, кај Целз, а подоцна и кај Касиј Феликс, се напушта за сметка на грчкиот термин. Лангслов согласно статистички метод заклучува дека оваа појава е поприсутна кај подоцнежните автори. За разлика од нив, кај авторите во раната Римска Империја, во кои спаѓа и Целз, се гледаат почести обиди за употреба на латински измислени и прилагодени термини, што се должи на заложбата на Кикерон за збогатување на латинскиот вокабулар и влијанието што тој го извршил врз неговите блиски следбеници.

¹⁵⁴ In + flare = inflare, добиена кованица со предлог и глагол.

¹⁵⁵ Оваа фраза се однесува на истата состојба — хидроцефалија — и означува дека болеста може да биде долготрајна *chronicus*, *longum* и да трае цел живот, но не е секогаш опасна. Целз ја вметнува во категоријата на главоболки кои не се акутни, но можат да траат долго и да бараат специфичен третман, зависно од причината (топлина, студ, вино итн.) Celsus *De Medicina* IV.2.3.

Метафората и метонимијата како семантички механизми во латинската медицинска терминологија

Претходно стана збор за метафората и метонимијата како концепти присутни во грчките заемки во латинскиот медицински корпус, при што ги наведовме лексемите кои, поради повеќе фактори во развојот на латинската терминологија, природно се инкорпорирале во латинскиот дискурс на медицинската професија.

Не е ни малку лесно да се зборува за збооробразувањето на латинскиот медицински речник и да се постави јасна граница меѓу него и грчкиот лексикон. И покрај бројните грчки заемки што директно навлегле во медицинскиот дискурс, значителен дел од латинските термини се прилагодиле преку пренесување на концептите на метафора и метонимија како когнитивни механизми од различни јазични култури.

Латинската медицинска терминологија не е само дескриптивен систем за означување на телесни структури и патолошки состојби, туку и семиотички простор каде што метафората и метонимијата функционираат како когнитивни и културни механизми (Lakoff and Johnson 1980). Од Херофил и Хипократ, преку Целз и Феликс, до современите езотерични автори, медицинските термини се трансформираат преку етимолошки, морфолошки и концептуални процеси, при што телото се претставува како микрокосмос. Деловите на телото имаат функција, движење или сила и се именуват согласно сличноста со растенија, животни, трудоцентрични симболи. Истовремено, христијанската теологија, преку метафората *Christus Medicus*, ја преобликува медицинската лексика во сотиролошки дискурс, каде што лекувањето е акт на спасение.

Метафоричка когниција во медицинската терминологија

Филозофските медитации за телото како микрокосмос нашле своја рефлексija во формирањето на латинските медицински термини, каде што поединечни органи и физиолошки структури се именувани врз основа на нивната сличност со растенија (*amygdala* – бадем, *folia cerebelli* – листови на малиот мозок, *thalamus* – цветна пупка), животни (*hippocampus* – морско коњче, *cauda equina* – коњски опаш) или со веќе познати предмети и појави од секојдневниот живот, како што се земјоделски алатки (*falx cerebri* – сеча на мозокот, *iugulum* – јарем, плуг) (Britt 1928),¹⁵⁶ кои претставуваат трудоцентрични метафори што го опишуваат телото преку неговата функционалност,

¹⁵⁶ Britt, M. ed. (1928), *A Dictionary of the Psalter: Containing the Vocabulary of the Psalms, Hymns, Canticles and Miscellaneous Prayers of the Breviary Psalter*. Benziger Brothers, New York.

поделба и механичка структура. Овие метафорички именувања не се произволни, туку произлегуваат од културната и когнитивна рамка на античкиот свет, каде што препознавањето преку аналогии било основен механизам за концептуализација и систематизација на телесното. Така, медицинскиот јазик не само што го одразува визуелниот и функционален аспект на органите, туку и го вградува телото во поширокиот семиотички и космолошки контекст, каде што секој дел добива значење преку својата сличност со природни, митолошки и технолошки домени.

Концептуалната сличност со животинскиот свет, метафорично е инкорпорирана во латинската терминологија за да се опишат телесни структури или болести преку визуелна или функционална сличност. *Crista galli*, на пример, етимолошки означува *петелски гребен* и се однесува на вертикалната испакнатина на решеткастиот дел од черепот, чија форма потсетува на гребенот на петелот — остар, централен и симетричен. Овој термин не само што ја опишува анатомската форма, туку и внесува елемент на живост и препознатливост преку животинска метафора. Слично, *vermis cerebelli* (*мозочен црв*) го добива името поради издолжената, сегментирана форма на средишниот дел од малиот мозок, кој потсетува на тело на црв. Ова именување ја нагласува морфолошката сличност, но и ја олеснува визуелната ориентација во анатомскиот простор. Во патологијата, терминот *lupus erythematosus*, каде *lupus* значи *волк* — има поинаква етимолошка заднина. Името потекнува од историските описи на кожните лезии кај болеста, кои личеле на каснувања од волк или на рани што го „гризаат“ лицето, особено во пределот на носот и образите (Cazanave 1851). Оваа метафора не е само визуелна на што упатува *erythematosus* (*со црвенило*), туку и носи емоционален и културен набој, бидејќи волкот традиционално се поврзува со агресија, опасност и деструкција. Преку овие примери се гледа како животинските имиња и форми се вградени во медицинскиот јазик, не само како описни средства, туку и како културни референци што го збогатуваат разбирањето на телото и болеста.

Трудоцентричните метафори во анатомската терминологија често произлегуваат од предмети и алатки поврзани со земјоделскиот и работниот свет, чии форми и функции се пренесени врз телесни структури. Таков пример е *falx cerebri*, каде што терминот *falx* означува *срп* (Trotter 1918)¹⁵⁷, алатка за жнеење жито и се користи за да се опише тенка, закривена структура од тврда мозочна обвивка *dura mater* што навлегува меѓу двете

¹⁵⁷ Trotter (1918), ‘The terminology of anatomy’, *The Classical Weekly*, 11(17), pp. 131–134, достапно на: <https://www.jstor.org/stable/4387604> (Пристапено на: 14 декември 2024).

мозочни хемисфери. Именувањето не е произволно, туку се заснова на визуелната сличност со српот и на функционалната аналогија: како што српот сече и разделува, така и *falx cerebri* ја дели левата и десната страна на мозокот. Слична логика се применува кај терминот *iugulum* (Lyons 2024; Britt 1928)¹⁵⁸, кој е поврзан со *iugum* (*јарем* или *плуг*) — и се однесува на пределот на вратот каде што се спојуваат важни крвни садови. Ова именување ја одразува идејата за спој, тежина и контролна точка, слично на функцијата на јаремот во управувањето со движењето на животното или плугот во обработката на земјата. Во двата случаи, телесните структури се опишани преку алатки што имаат јасна функција во трудот, што ја нагласува концептуалната рамка во која телото се разбира како когнитивно моделиран механизам, а медицинскиот јазик како систем на аналогии со светот на физичкиот напор и производството.

Продолжувајќи ја дискусијата за метафоричко-метонимскиот механизам во латинската медицинска лексика, овој дел се фокусира на термините поврзани со анатомските структури на мозокот и нивните физиолошки функции. Многу од овие термини првично се употребени во описен, поетски или симболички контекст, а подоцна се институционализирани во медицинската терминологија. Следува дијахрона анализа на избрани делови од нервниот систем, при што се разгледува нивното именување и функционална интерпретација кај Херофил и Гален, како и современата филозофско-метафоричка перспектива кај Тротер. Кај Тротер, термините се концептуализираат преку симболички слики на *мајка*, *шатор*, *срп*, *перница*, кои се поврзуваат со психички и духовни функции (Trotter 1918).

Табелата е изработена врз основа на синтеза од три академски извори (Acar et al. 2004; Turliuc et al. 2016; Trotter 1918), со цел да се прикаже етимолошкиот и метафорички развој на анатомските термини низ историски и концептуални перспективи.

¹⁵⁸ *Iugulum* е деминутив од латинскиот збор *iugum*, што значи *јарем* или *околувратна рамка*. *Iugulum* означува *грло* или *врат* — токму оној дел од телото каде што, кај добитокот, се поставува јаремот. Терминот *iugular* е приставка што се однесува на *iugulum*, па така *vena iugularis* е *вена на јаремната зона* — односно на вратот (Lyons 2024). Ова објаснување, потврдува дека именувањето е директно поврзано со земјоделската алатка *јарем*, која симболизира спој, тежина и контролна точка — што ја прави метафората трудоцентрична и функционално заснована.

Табела 5. Дијахрона анализа на анатомски термини и нивната етимолошка и историска интерпретација¹⁵⁹

Термин	Грчки еквивалент	Етимологија и симболика	Историски контекст
<i>Calamus</i>	κάλαμος	Трска – перо за пишување (<i>calamus scriptorius</i>)	Кај Гален означува дел од мозочниот труп; Тротер го поврзува со пишување и симболика (Trotter 1918).
<i>Hippocampus</i>	ἵππόκαμπος	Морски коњ – ἵππος (коњ) + κάμπος (морско суштество)	Гален го опишува како дел од лимбичкиот систем; Тротер го поврзува со меморија и емоции (Trotter 1918).
<i>Tentorium cerebelli</i>	σκηνή της παρεγκεφαλίδας	Шатор – <i>dura mater</i> што го одделува <i>cerebrum</i> од <i>cerebellum</i>	Гален го опишува како заштитна структура; Тротер го гледа како архитектонски елемент (Trotter 1918).
<i>Cerebellum</i>	παρεγκεφαλίδα	Мал мозок – деминутив од <i>cerebrum</i>	Херофил го разликува од <i>cerebrum</i> ; Гален го поврзува со моторна контрола (Acar et al. 2004).
<i>Cerebrum</i>	εγκέφαλος	Мозок – од ПИЕ-корен <i>ker</i> – глава	Херофил го именува како главен мозок; Гален го дели на делови; Тротер го поврзува со разум (Trotter 1918).
<i>Falx cerebri</i>	δρέπανο του εγκεφάλου	<i>Cpn</i> – поради формата	Дел од <i>dura mater</i> ; Тротер го гледа како симбол на поделба (Trotter 1918).
<i>Pulvinar</i>	προσκεφάλαιο	Перница – дел од <i>thalamus</i>	Гален го опишува како задна структура на таламусот; Тротер го поврзува со визуелна и аудитивна интеграција (Trotter 1918).
<i>Pia mater</i>	ευσεβής μήτηρ	Нежна мајка – највнатрешна менингеална обвивка	Херофил ја опишува како дел од менингите; Гален ја нарекува „нежна“ поради нејзината блискост до мозокот (Acar et al. 2004).
<i>Dura mater</i>	σκληρή μήτηρ	Цврста мајка – превод од арапски <i>um al-dimāgh as-sāfiqa</i> (<i>um al-dimāgh as-sāfiqa</i>)	Гален ја опишува како заштитна обвивка; Тротер ја гледа како симбол на родителска заштита (Trotter 1918).
<i>Corpora quadrigemina</i>	τετράδυμα σώματα	Четири тела – две <i>superior</i> и две <i>inferior colliculi</i>	Гален ги опишува како рефлексни центри; Тротер ги поврзува со визуелни и аудитивни реакции (Trotter 1918).
<i>Crista galli</i>	λοφίο του πετεινού	Петелски гребен – дел од <i>ethmoid</i> коската	Точка за прикачување на <i>falx cerebri</i> ; Тротер го гледа како

¹⁵⁹ Адаптирано и синтетизирано според: Acar et al. (2004), Trotter (1918), Turliuc et al. (2016) Acar, F., Naderi, S., Guvencer, M., Türe, U. and Arda, M.N. (2004) ‘Herophilus of Chalcedon: a pioneer in neuroscience’, *World Neurosurgery*. Turliuc, D., Costea, C.F., Dumitrescu, G.F., Cucu, A., Carauleanu, A., Buzduga, C. and Turliuc, S. (2015) ‘The protoparents of the cerebral ventricles’, *Romanian Journal of Artistic Creativity*, 3(3), pp. 137–142.

Термин	Грчки еквивалент	Етимологија и симболика	Историски контекст
			симбол на вертикалност и духовност (Trotter 1918).
<i>Thalamus</i>	θάλαμος	<i>Внатрешина одаја; подоцна цветна пупка</i>	Херофил го опишува како сензорна комора; именуван од Гален; Тротер го поврзува со интеграција на сетилата (Turliuc et al. 2016).

Анализата потврдува дека латинската медицинска терминологија е длабоко втемелена во метафоричката когниција, каде телесните структури се именуваат преку аналогии со предмети, животни и алатки од секојдневниот свет.

Метафорички структури кај Целз

Сличноста на природата и природните појави и споредбата на природата со човековото тело, како и влијанието на околината врз здравјето на луѓето, забележана кај теоријата на течностите на Хипократ, како концепт на зборообразување и именување со метафора, со развојот на рационалното во медицинската струка се забележува не само кај неговите следбеници во медицинската струка, туку и со употреба на овие термини и усогласеност во прозната литература која нема научна конотација. Темата за болестите, психички и физички, зазема централно место во грчките и во римските трагедии. Анализите на терминологијата за болестите, симптомите, етимологијата покажала сличности на термините користени во грчките трагедии и во Хипократовите трактати кои биле пишувани во приближно исто време и подоцна имале големо влијание во формирањето на латинската медицинска терминологија. Многу познат пример е трагедијата *Oedipus Tyrannos* на Сенека (се разбира, под влијание на истоимената трагедија на Софокле¹⁶⁰), во која може да се забележат сличности со некои од термините употребени кај Целз. Сенека, како и грчките филозофи на стоицизмот, бил „опседнат со болестите“ и дихотомијата на физичко/менталното здравје.

Гојет (Goyette 2015), во трудот *Roman Tragedy and Medicine: Language and Imagery of Illness in Seneca and Celsus*, дава компаративна анализа на употребата на терминот *pestis, pestilentia* (чума) кај Сенека и кај Целз. Рефлексиите на античките автори за човековото тело како микрокосмос се согледуваат во паралелната употреба на лексемата *pestis, pestilentia* кај двајцата автори.

¹⁶⁰ Софокле, *Драми – Ојдип тиранин, Антигона, Електра, Филоктет*, препев од старогрчки Љубинка Басотова со Даница Чадиловска, Скопје, 2014.

Од една страна, Сенека ја претставува чумата *pestis* како највисока форма на етичка и духовна болест *morbus* заразна состојба што шири непријатна атмосфера и ги зафаќа сите подеднакво. Преку ваквата персонификација, тој ја прикажува човечката алчност, присутна во општеството, како заразна болест и епидемија (*pestis*) што ги зафаќа сите, носи смрт, без разлика на возраст, пол или социјална припадност.

Сенека ја опишува корумпираноста и алчноста на личностите како чума на духот, а не на телото, „*Non est pestis corporis, sed pestis animi*“ и вели:¹⁶¹

Nec ulla pars **immunis** exitio vacat,
sed omnis aetas pariter et sexus ruit,
iuvenesque senibus iungit et gnatis patres
funesta **pestis**... (Sen. Oed. 52-56, според Goyette, Michael P., 2015, p. 45)

Не постои област што е **имуна** и не е зафатена од чумата,
секој човек, стар и млад, женско и машко,
од најмал до најголем се засегнати од **смртоносната чума**.

Од друга страна, Целз го користи терминот *pestis* како клинички поим за епидемија, заразна чума што го напаѓа телото и брзо се шири меѓу луѓето. Кај Целз *pestis* е телесна, заразна и видлива, а кај Сенека — невидлива, но подеднакво смртоносна.

Во овој контраст може да се препознае метафората на премин: од апстрактниот, етичко-филозофски поим кај Сенека, кон конкретниот медицински термин кај Целз, кој се однесува на смртоносна телесна болест.

Кај Сенека, во *Едип*, терминологијата за природата јасно ја покажува поврзаноста на човекот со светот што го опкружува, преку компаративниот метод на споредување на човековото тело со природните појави и поими. Овие сличности, преку метафора и метонимија, се втемелуваат во научниот медицински јазик. Од современа психолошка перспектива, може да се каже дека Сенека дијагностицира состојба што бара лекување преку разум, доблест и самоконтрола.

Физиолошкиот процес на дишењето се компарира со дувањето на ветровите. Кај Сенека е употребена лексемата *spirare* со значење *дува*: „non Zephyri leves spirant“ — „Не дуваат (дишат) лесните Зефирски ветрови“¹⁶² (Seneca, Oedipus 36-40)¹⁶³. Дувањето на

¹⁶¹ Овој облик на персонификација за изразување на аномалиите во општеството преку медицински термини и денес се среќава во правниот речник.

¹⁶² Зефирски или северни ветрови.

¹⁶³ „Non aura gelido lenis afflatu fovet anheles flammis corda, non Zephyri leves spirant, sed ignes auget aestiferi canis Titan...” - „Не ги освежува срцата, кои се гушат во пламен, ниедна лесна, студена струја на воздухот; не дуваат лесните Зефирски ветрови, туку Титан го засилува огнот на жешкиот кучешки свезден знак.“ Seneca, Oedipus 36-40.

северниот ветер се поистоветува со процесот на човечко дишење, при што се нагласува физиолошката поврзаност меѓу дишењето и работата на срцето.

Кај Целз, истиот глагол се јавува како медицински термин за симптом на отежнато дишење: “Omne in difficultate spirandi consistit” „Сè се сведува на тежкотија при дишењето“ (Celsus, *De Medicina* IV 8)¹⁶⁴.

Отежнатото дишење кај двата автори е претставено преку *anhelare* (*се гуши*) и *anhelatio*, *-ionis* (*тешко дишење*), како опис на криза — телесна, душевна или космичка — каде задушувањето станува симбол на граница. Кај Сенека, во стихот: “*anhela flammis corda*” (*срцата кои се гушат во пламен*) (Seneca, *Oedipus* 36–40), терминот се користи за да опише душевна агонија или емоционална вознемиреност.¹⁶⁵ Од друга страна, кај Целз, *anhelatio* се јавува како конкретен дијагностички знак во описот на симптомите на астма — граница меѓу здравје и болест, нормално и патолошко: “Cum vehementior est, ut spirare aeger sine sono et anhelatione non possit, ἄσθμα.” — „Кога е посилен, така што болниот не може да дише без звук и задушување, тоа е астма.“ (Celsus, *De Medicina* IV 8).

Покрај употребата на психички метафори, Целз ги дефинира симптомите на воспаление преку термини засновани на визуелна и сензорна метафора: црвенилото *rubor*, отокот *tumor*, топлината *calor* и болката *dolor* (Celsus, *De Medicina* III, 21).

Сите примери укажуваат на употреба на јазична метафора преку аналогија со познати природни појави и предмети. Овие метафори не служат само за опис, туку функционираат како когнитивни модели за концептуализација на телото, во согласност со теоретската рамка на Лакоф и Џонсен (Lakoff and Johnson 1980). Преку нив, телото се артикулира како микрокосмос — систем на значења што кореспондира со природата како макрокосмос. Така, медицинскиот јазик не само што го претставува телото како биолошка реалност, туку и како културно и семиотички структуриран простор, во кој функцијата и формата се преплетени со пошироки природни и космолошки обрасци.

¹⁶⁴ “Omne in difficultate spirandi consistit; sed haec dum modica est neque ex toto strangulat δύσπνοια appellatur; cum vehementior est, ut spirare aeger sine sono et anhelatione non possit, ἄσθμα: at cum accessit id quoque, quod aegre nisi recta cervice spiritus trahitur, ὀρθόπνοια.”- „Сè се сведува на тежкотија при дишењето; но кога таа е умерена и не задушува целосно, се нарекува *dyspnoea*; кога е посилен, така што болниот не може да дише без звук и задушување, тоа е астма; а кога се додава и тоа што воздухот може да се вдише само со исправен врат, тогаш е *orthopnoea*.“ Celsus *De Medicina* IV 8.

¹⁶⁵ Во литературата, поезијата и реториката *anhelare*, *anhelatio*, *-ionis* се користел за апстрактни поими, да опише напор при физичка активност, емоционална вознемиреност како душевна агонија.

Филозофско-религиски метафори кај Августин: основа на медицинско-психолошката терминологија

Во својата дисертација *The First Dispensation of Christ is Medicinal* Рид (Reid 2008), го анализира присуството на медицинската метафора *Christus Medicus* и метонимскиот трансфер на термините во делата на Свети Августин, каде Христос е претставен како лекар — не само на телото, туку пред сè на душата. Рид го образложува концептот на единство на душата, телото и Христос, истакнувајќи дека Августин здравјето на физичкото тело го гледа единствено во симбиоза со душевното здравје преку *Christus medicus*.

Кај Августин се гледаат зачетоците на метонимска употреба на латинските термини кои ги спојуваат религиозните и психолошките концепти, кои подоцна наоѓаат рефлексија во терминологијата на психологијата и психотерапевтската медицинска лексика. Августин користи термини од ранохристијанската филозофија за да ја изрази комплексноста на човечката внатрешност, емоции и духовни борби.

Филозофско-христијанските размислувања на Августин за *Christus medicus*, кој првенствено доаѓа за здравје и спасение на телото “*Christus venit prima salvare, postea iudicare*”,¹⁶⁶ преку *внатрешна трансформација - metanoia*, го формира корпусот на лексеми кои подоцна се користат во современата психотерапија. *Душата - anima* е седиште на мисли, чувства и *волја - voluntas*, но истовремено и поле на борба меѓу доблеста и страста. *Совеста - conscientia* кај него не е само морален глас, туку и инструмент на саморефлексија, преку кој личноста се соочува со сопствените *гревови - peccatum* и *гордост - superbia*, кои често водат кон отуѓување и внатрешна *болка - dolor*. *Стравот - timor*, оној од божествениот суд, се појавува како форма на егзистенцијална анксиозност, додека *тагата - tristitia* и *желбата - concupiscentia* ја отсликуваат длабоката човечка ранливост.

Во овој контекст, Христос се јавува како *medicus interior* (*внатрешен лекар*) кој не само што ги лекува духовните *рани - vulnus*, туку и го води човекот кон преобразба преку *metanoia*, што Августин не ја разбира како обично покајание, туку како суштинска промена на свеста. Оваа преобразба подразбира *ослободување - liberatio* од внатрешните окови, враќање кон духовна целост *sanitās*, и воспоставување на внатрешен *мир - pax*. *Исповедта - confessio* кај Августин е чин на длабока интроспекција кој води кон

¹⁶⁶ „Христос дојде прво да спаси, потоа да суди.“

покајание, а *љубовта, милоста* - *cāritās* не е само доблест, туку лековита сила што ја обновува душата.

Термините *salvus* (*здрав, спасен*) и *salvare* (*да спаси, да исцели*) за прв пат се појавуваат и добиваат значење на духовно исцелување под влијание на христијанството. За разлика од претходниот термин *sānitās*, кој се однесува на телесна целост, *salvus* ја изразува идејата за целосна исцеленост — и телесна и духовна — што Христос ја носи како *лекар на душите, medicus animarum* (*Christus medicus*, Reid 2008).

Психолошката димензија на овие термини е очигледна: тие го отсликуваат спектарот на човечки *емоции* - *affectus*, *страсти* - *passiones*, *сеќавања* - *memoria* и *стремежи* кон *мудрост* - *sapientia*, кои денес се препознаваат како основни категории во психотерапијата. *Грижата* - *cura* и *исцелувањето* - *curatio* не се само божествени дарови, туку и модели за терапевтска практика, каде што Христовото присуство на земјата, се разбира како жив пример за духовна и психолошка регенерација.

Современи гледишта: Латинската терминологија во психоанализата и медицинската психологија

Латинските термини кои произлегуваат од ранохристијанската мисла не само што ја обликувале духовната антропологија, туку и се инкорпорирани во психоанализата како технички поими со дијагностичка и терапевтска функција. Терминот *libido*, кој кај Августин може да се поврзе со *concupiscentia* односно *со желба за знаење*, кај Фројд добива значење на психичка енергија поврзана со сексуалниот нагон, додека кај Јунг се проширува како универзален мотивирачки принцип (Sharp 1991).¹⁶⁷

Концептот на *confessio* - *исповед*, кој кај Августин претставува духовна интроспекција и покајание, во психотерапијата се јавува како катарзичен чин на вербализација на потиснати содржини, преку кој пациентот се ослободува од психички товар. Оваа трансформација од теолошки ритуал во психолошка техника сведочи за длабоката врска меѓу духовната и психичката практика.

Во психоанализата на Фројд, термините *id*, *ego* и *superego* (*моа, јас, над-јас*) ја опишуваат структурата на психата, при што *ego* делува како посредник меѓу нагонот и *моралната инстанца* (*superego*) (Freud 1923; Sharp 1991). Фројд исто така ги користи термините *neurosis* и *psychosis* — латински поими кои во медицината означуваат

¹⁶⁷ Sharp (1991), 'A Primer of Terms & Concepts', *Jung Lexicon*, достапно на: www.psychceu.com/jung/sharplexicon.html (Посетено на 14 август 2025).

нарушувања, но кај него добиваат специфична психоаналитичка дефиниција: *neurosis* како резултат на потиснати конфликти, а *psychosis* како прекин со реалноста (Freud, 1923).¹⁶⁸

Sharp (1991), во лексиконот *A Primer of Terms & Concepts*, аргументира дека кај Јунг¹⁶⁹, латинските термини добиваат поширока архетипска и духовна димензија. *Anima* и *animus* се архетипи на женскиот и машкиот принцип во несвесното, *persona* означува *маска на егото*, односно социјалната улога што личноста ја игра во општеството, често во спротивност со внатрешната природа, *coniunctio* го опишува процесот на *интеграција на спротивностите* во психата, додека конфликтот го опишува со *coincidentia oppositorum* (*судир или допир на спротивностите*). Термините *memoria*, *affectus* и *passiones* се користат за да се опишат емоционални и архетипски состојби, при што *memoria* не е само сеќавање, туку и носител на несвесни содржини, а *affectus* и *passiones* се поврзани со динамиката на чувствата и нивната психолошка обработка. Ова терминолошко наследство покажува дека психоанализата и медицинската психологија не се развиле во изолација, туку во дијалог со духовната и филозофската традиција, при што латинските термини од класичниот период остануваат основа за концептуализација на човековата внатрешност.

Заклучок

Во процесот на формирање на медицинскиот лексикон во латинскиот јазик, метафората и метонимијата, се покажаа како суштински механизми за семантичка трансформација. Тие овозможуваат артикулација на нови термини преку трансфер на значење од познати, секојдневни домени кон технички, анатомски и психолошки поими. Преку анализата на антички извори и современа употреба на термините, се открива како овие лингвистички стратегии не само што го објаснуваат телото, болеста и психичките феномени, туку и го поврзуваат медицинскиот јазик со културниот, поетскиот и со религиозно-филозофскиот дискурс.

¹⁶⁸ Freud (1923). 'Neurosis and Psychosis', in: *The Ego and the Id*, достапно на: www.lutecium.org/ftp/Freud/pdf/1924_neurosis_and_psychosis.pdf (Посетено на: 14 август 2025).

¹⁶⁹ *The Collected Works of C.G. Jung*. 20 vols. Bollingen Series XX, translated by R.F.C. Hull, H. Read, M. Fordham, G. Adler, and Wm. McGuire (eds.). Princeton University Press, Princeton, 1953-1979.

Фармацевтска терминологија

Зборообразувањето во фармацијата и во фармакогнозијата

Фармацевтската терминологија подразбира именување на лековитите билки, дроги, фармацевтски препарати и хемиски соединенија што се употребуваат за терапевтски цели. Термините обично се образуваат како повеќезборни изрази (*Termini plurium verbōrum*) и се базираат на грчки и на латински корени, следејќи дијахронска јазична логика која се протега од антиката до современата фармацевтска индустрија.

Во фармакологијата, термин кој е сложенка од *φάρμακον* (*phármakon*) и *λόγος* (*logos*) - наука за лековите и фармакогнозијата, *φάρμακον* (*phármakon*) и *γνῶσις* (*gnōsis*) - знаење за лековите, денес се користи изменета номенклатура на лековите што се користат во медицински цели, но методот на именувањето, преку кованици со метонимија и морфолошко зборообразување, ја следи парадигмата од класичниот период.

Историски основи: Латинските термини и ботаничката номенклатура

Во античката и средновековната медицина, имињата на билките го вклучувале името на пронаоѓачот, географското потекло или името на божеството за кое се верувало дека ја поседува лековитата моќ. Фоген (Fögen 2011, 453)¹⁷⁰, во поглавјето *Latin as a Technical and Scientific Language*, цитирајќи го Плиниј (*Naturalis Historia* XXV 29 - 90) ја подвлекува логиката на именување на билките:

- според имиња на индивидуи (25.29: *Paeonia* – од Паин, го задржува името на докторот на боговите од Тројанската војна; 25.32: *Heracleon* – се верувало дека го открил Херкул; 25.62: *Mithridatia* – наводно именувана по Митридат)¹⁷¹,
- според припадност на заедници (25.82: *Scythice*; 25.84: *Vettonica*; 25.85: *Cantabrica*),
- според имиња на животни (25.89–90: *Chelidonia* од грч. *χελιδόνι* – ластовица; 25.92: *Elaphoboscon* – од *ελαφοβοσκον* – елен; *Ursa* – мечка, како што е *Uvae ursi folium*),

¹⁷⁰ Fögen (2011). 'Latin as a Technical and Scientific Language', in: Clackson, J. (ed.), *A Companion to the Latin Language*. Wiley-Blackwell, Chichester, p. 453.

¹⁷¹ (25.29: *Paeonia* ... nomenque auctoris retinet; 25.32: *Heracleon* uocant et ab Hercule inuentum tradunt; 25.62: ipsi *Mithridati* Crateuas adscripsit unam, *Mithridatiam* uocatam)

- според визуелна и сензорна перцепција (*angustifolia*- теснолисна, *purpurea*- црвена, *acris*- горчлив).

Растенијата во антиката и средниот век биле именувани според латинската биноминална номенклатура (на пр. *Atropa belladonna* – смртоносна нокна сенка; *Digitalis purpurea* – црвен напрсток; *Silybum marianum* – млечен трн; *Salix alba* – бела врба; *Papaver somniferum* – афион; *Corylus*¹⁷² *avellana* – леска).

Некои ботанички имиња, како *Cissus acris*, *Vitis acris* или *Cissus grandifolia* (денес познато како *Cayratia acris*), покажуваат еволуција од нивното првично споменување (околу III век пр. н. е.) до денес, најчесто поради нови научни сознанија или прекласификација според родовата припадност. Иако етимологијата потекнува од грчки, во класичната латинска традиција името содржи информации за сензорните својства – вкус и мирис. Придавката во генитив (*acris* – *горчлив*) означува карактеристика, додека во модерната номенклатура се нагласува анатомскиот дел од растението со медицинска примена – *grandifolia* (*големи листови*), проследен со термини како: *radix* (*корен*), *folium* (*лист*), *herba* (*трева*), *semen* (*семе*), *cortex* (*срцевина*), *flos* (*цвет*), *rhizōma* (од грч. *ρίζωμα* – *основа која создава корен*¹⁷³), како во *Menthae piperitae folium*, *Menthae crispae folium*.

Во античката и класичната медицина, лековите и растителните препарати биле именувани со латинско биноминално име (*Atropa belladonna*, *Digitalis purpurea*), придружени со латински описни фрази што го означуваат начинот на подготовка (*infusum*, *decoctum*, *extractum siccum*, *extractum fluidum*)¹⁷⁴ или формата на производот (*tinctura*, *pulvis*)¹⁷⁵. Примери¹⁷⁶: *Infusum foliorum sennae* - *Инфузија од листови на сена (мајчин лист)* (Петрова 2022)¹⁷⁷, *Decoctum radices glycyrrhizae* – *Изварок од корен на глицириза (сладок корен)*, *Tinctura valerianae* - *Тинктура од валеријана*, *Extractum fluidum echinaceae* – *Течен екстракт од ехинацеа*¹⁷⁸.

¹⁷² Од грчката лексема *κόρυς* – *шлем, кацига*, во латинскиот лексемата има значење *лешник*, добиено со метафора поради сличноста на плодот со заштитен шлем.

¹⁷³ -ωμα, наставка за именки добиени од глагол (види стр. 37 и 38).

¹⁷⁴ *Инфузија* - подготовка како чај, варење, добиено со сушење, добиено со течен раствор.

¹⁷⁵ *Добиено на база на алкохол, прашок.*

¹⁷⁶ Примерите во оваа секција се употребени исклучиво за демонстрација на граматичката и термиолошката структура на латинските описни фрази, и не претставуваат официјални фармаколошки термини според Ph. Eur. или HMPC (Committee on Herbal Medicinal Products).

¹⁷⁷ Петрова (2022). „Мајчин лист, Сена, Касија (*Cassia acutifolia*, *Senna alexandrina*)“. *Медицинска енциклопедија – Ботаника*, достапно на: <https://medpedia.framar.bg> (Пристапено на: 3 август 2025).

¹⁷⁸ Името потекнува од грчкиот збор *echinos* што значи *еж*, поради изгледот на цветот.

Современа фармацевтска терминологија во ботаниката и во фитотерапијата

Во современата хербална медицина употребата на латинските биноминални ботанички имиња согласно системот на класификација *per genus et species* на Линеј (Carl Linnaeus), продолжува да има важна улога за научна точност и регулаторни цели. (Кулеванова 2021)¹⁷⁹. Хербалните производи се означуваат со нивните ботанички латински имиња и со комерцијални имиња за да се прилагодат на професионалната и потрошувачката популација.

Биноминалната номенклатура во ботаниката е стандардизиран систем на именување кој обезбедува единствена и универзална комуникација меѓу научниците за секој растителен вид, воспоставен од Линеј во 1753 година и строго регулиран од Меѓународниот кодекс за ботаничка номенклатура (ICBN)¹⁸⁰. Овој систем се базира на два клучни елемента: родот (genus), кое име секогаш се запишува со голема буква и ја означува групата на сродни видови, и видот (species), кој се пишува со мала буква и го прецизира конкретниот вид во рамки на родот, како што е карактеристично во примерот *Atropa belladonna*, при што *Atropa* е род, а *belladonna* е име на видот. Двата збора, составувајќи го целосниот назив на видот, мора да бидат латинизирани и пишувани закосено (курзив), или подвлечени при ракописно запишување, со тоа што лексичката и граматичката структура се приспособуваат на латинскиот јазик, без оглед на нивното оригинално потекло. Иднината и стабилноста на имињата се осигуруваат преку приоритетот на објавување според принципите на ICBN (BSMRAU, 2016). Родовото име (на пр. *Betula*, *Brassica*, *Papaver*, *Mentha*) секогаш е именка во номинатив, а видовите, претставени како епитети, градираат според пет главни граматички модели (Pyslar, Netrebchuk & Morar 2019)¹⁸¹:

- Именка во номинатив + именка во номинатив, како во *Atropa belladonna* – смртоносна ноќна сенка, *Echinacea purpurea* – црвена ехинацеа.
- Именка во номинатив + именка во генитив, како во *Primula veris* - пролетна иглика.
- Именка во номинатив + неменлива именка, *Panax ginseng* – женишен.

¹⁷⁹ Кулеванова (2021). *Основи на фитотерапијата*. Универзитет „Св Кирил и Методиј“ – Фармацевтски факултет, Скопје.

¹⁸⁰ BSMRAU (2016). *International Code of Botanical Nomenclature (ICBN)*. Достапно на: <https://dhcrop.bsmrau.net/wp-content/uploads/2016/01/ICBN.pdf> (Пристапено на: 8 август 2025).

¹⁸¹ Pyslar, Netrebchuk & Morar (2019), *Professional Latin for Pharmacists*. Odessa National Medical University, Department of Foreign Languages, Odessa.

- Именка во номинатив + именка со атрибут, *Capsella bursa-pastoris* – овчарска торбичка.
- Именка во номинатив + придавка, *Mentha piperita* – нане, пеперминт.

Ботаничките имиња на фамилии системски се изведуваат од најкарактеристичниот или најпознатиот род во таа фамилија, додавајќи ја стандардизираната наставка *-aceae* според ICBN/ICN. Типични фамилии се: *Solanaceae* (од *Solanum*), *Rosaceae* (од *Rosa*), *Brassicaceae* (од *Brassica*), *Apiaceae* (од *Apium*), *Lamiaceae* (од *Lamium*) итн. Овој термиолошки облик е резултат на формалниот процес на латинизација, што резултира со имиња отсекогаш во женски род, множина, каде името на *'-aceae'* се третира како придавка што означува „оние кои припаѓаат на родот“, давајќи прецизна таксономска идентификација на фамилијата во хиерархискиот систем на биолошка класификација. Суфиксот за семејство *'-aceae'* обезбедува економичност, без употреба на одредница како „семејството на“. Овие фамилијарни имиња се уникатно кодифицирани со ICBN/ICN и не може да бидат двосмислени или дуплирани. Имињата на некои од фамилиите се: *Solanaceae* (семејството на компир, домати, бибери, тутун), *Rosaceae* (рози, јагоди, јаболи, бадеми), *Fabaceae* (грав, грашок, леќа), *Asteraceae* (невен, сончоглед), по што нивната примена и препознатливост е глобална и независна од локалните јазични варијации (BSMRAU 2016).

Mentha (нане, пеперминт)

За појаснување на методологијата на зборообразување во фармакогнозијата и процесот на именување на билките и дрогите, ќе го разгледаме примерот на именување на родот *Mentha* (нане) од фамилијата *Lamiaceae*, чие име, според некои извори, произлегува од топоним, односно географска одредница во јужниот дел на денешна Италија (European Medicines Agency 2005)¹⁸². Овој род има повеќе видови *piperita* – луто, *spicata* – соцветие во форма на клас¹⁸³, *crispate* – кадраво.

Кога од еден род се добиваат повеќе фармацевтски дроги, современата номенклатура користи тростепено именување — вклучувајќи го името на фамилијата, родот и делот од растението што се употребува. Така, *Mentha piperita* (луто нане),

¹⁸² European Medicines Agency (2005). 'Valerianae radix – herbal medicinal product'. <https://www.ema.europa.eu/en/medicines/herbal/valerianae-radix> (Пристапено на: 30 ноември 2023).

¹⁸³ *Mentha spicata* – Диво нане. Кузманоска (2019). *Petit dictionnaire des noms de plantes*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет, Скопје. Достапно на: https://www.ukim.edu.mk/e-izdaniya/FLF/Mal_rechnik_na_nazivi_na_rasteniya.pdf (Пристапено на: 14 август 2025).

Mentha crispa (кадраво нане) добиваат дополнување со зборот *folium* (лист), формирајќи термини како:

- *Menthae piperitae folium* – лист од црно нане
- *Menthae crispae folium* – лист од кадраво нане

Во примерот на слика 2., фамилијата и родот се изразени во генитив, додека придавката *siccum* (сув) се

однесува на делот од растението што е обработен. Именувањето дополнително ја вклучува и технолошката операција на екстракција, како што е примерот *extractum siccum*¹⁸⁴ — термин што означува „екстракт добиен од сув лист“ (*extrahō + siccum*).

Античко наследство во именување на современите термини во фармацијата

Би било некомплетно, согласно тезата поставена во овој труд, да се тврди дека методологијата на зборообразување се темели на парадигми воспоставени во античка Грција и Рим, доколку тврдењето не се поткрепи дополнително со примери за именувањето на фармацевтските продукти и диететски суплементи во современата фармацевтска индустрија. Широко употребуваните додатоци за исхрана од родот *Echinacea* го демонстрираат присуството на античкото наследство во современата фармацевтска номенклатура.

Како што веќе беше спомнато, името на родот *Echinacea* потекнува од грчкиот збор *echinos* што значи *еж* поради сличноста на цветот на билката со боцките на еж. Овој род има повеќе видови (Health Canada 2018)¹⁸⁵. *Echinacea purpurea* - Црвена ехинацеа, *Echinacea angustifolia* - Теснолисна ехинацеа и *Echinacea pallida* - Бледа ехинацеа, според Health Canada (2018), се трите најчесто употребувани видови од родот на ехинацеата за различни видови фитотерапевтски и диететски производи. Анализата

¹⁸⁴ Слика 2: амбалажа од таблети на кои е наведен составот на препаратот 1. *Valerianae extractum siccum*, 2. *Menthae piperitae folii extractum siccum*, 3. *Melissae folii extractum siccum*. (Pharmstyle, world wide shop, 2020).

¹⁸⁵ Health Canada (2018). 'Echinacea monograph'. *Natural Health Products Directorate*. Достапно на: <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/drugs-health-products/natural-non-prescription.html> (Пристапено на: 3 август 2025).

на термините на оваа широко употребувана билка, покажува дека биноминалното именување согласно принципот на род и вид, сè уште е присутно во ботаниката. Производите од овие билки во своите имиња, по биноминалното име на билката, се проследени со латински описни фрази за постапката на подготовка и делот од растението кое е употребено за фитотерапевтски цели. Ова укажува на современа употреба на утврдените парадигми од класичниот период во именувањето на современите термини во фармакологијата.

Во согласност со претходно кажаното се следните фармацевтски термини на производи на база на билката ехинацеа:

Од билката *Echinacea purpurea* или *Црвената ехинацеа (еж)* добиени се производите:

Echinaceae purpureae herba recens succus - Сок од свежа црвена ехинацеа,

Echinaceae purpureae herba tinctura - Тинктура од црвена ехинацеа,

Echinaceae purpureae herba extractum siccum - Сув екстракт од црвена ехинацеа,

Echinaceae purpureae radix extractum fluidum - Течен екстракт од корен на црвена ехинацеа.

Од видот на *Echinacea angustifolia* или *Теснолистната ехинацеа* се добиени следните производи:

Echinaceae angustifoliae radix tinctura - Тинктура од теснолистна ехинацеа,

Echinaceae angustifoliae radix extractum siccum - Сув екстракт од корен на теснолистна ехинацеа,

Echinaceae angustifoliae radix decoctum - Изварок од корен на теснолистна ехинацеа.

Од видот на *Echinacea pallida* се добиени производите:

Echinaceae pallidae radix tinctura - Тинктура од корен на бледа ехинацеа,

Echinaceae pallidae radix extractum siccum - Сув екстракт од корен на бледа ехинацеа,

Echinaceae pallidae radix infusum - Инфузија од корен на бледа ехинацеа.

Од примерите за препаратите добиени од ехинацеата, како што се тинктурите и екстрактите се гледа дека се задржани традиционалните латински именувања. Сепак, подемот на билните додатоци во исхраната како производи за широка потрошувачка, од своја страна има влијание во создавањето на комерцијални имиња на брендови насочени кон продажба на производите. Како резултат на ова во современата фармацевтска

индустрија секој производ од билка, освен со традиционалниот латински термин, е означен и со името на брендот за комерцијални цели.

Морфолошка структура на современите фармацевтски термини за лекови

Развојот на органската хемија во XIX и раниот XX век, заедно со изолирањето на активните хемиски состојки од медицински растенија, придонеле за постепена промена во начинот на именување на лековите. Дотогаш, тие се именувале исклучиво според биноминалниот латински назив на растението од кое биле добиени и термини како *aqua*, *pulvis*, *unguentum* и *extractum* биле основа за опис на формите и супстанциите. Со развојот на хемијата и на фармакологијата, овие основи се трансформирале во морфолошки шаблони кои денес ги препознаваме како афикси во генеричките имиња.

Во фармацевтската номенклатура, при формирањето на латинските имиња на алкалоидите и гликозидите прецизно се следи лингвистичко-хемиското правило: се користи наставката -in-, комбинирана со завршетокот -um, создавајќи среден род според латинската втора деklinација. Овој модел резултира со имиња кои не само што се лесно препознатливи за стручната заедница, туку и јасно ја посочуваат хемијата и потеклото на соединението. Примери за тоа се: *Ephedrinum* - *ефедрин* (од растението *Ephedra equisetina* – *коњскоопашеста ефедра*), *Erysimum* - *ерисимин* (од *Erysimum canescens* – *Сивкаста бојанка*, Кузманоска, 2019), *Strophanthinum* - *строфантин* (од *Strophanthus kombe*)¹⁸⁶, во кои „ин“-компонентата потекнува од хемискиот стем за алкалоиди или гликозиди, додека завршетокот -um го посочува нивниот среден род и ги вклучува во втората деklinација (*Ephedrinum*, *gen. Ephedrini*). Таквата номенклатура се применува и за фармаколошки активни гликозиди, каде аналогно се добива латинизиран, закосен назив погоден за класификација, каталогизација и универзална препознатливост во меѓународните фармакопеи и ботанички регистри (на пр. *Strophanthinum*, *Erysimum*), со што се осигурува еднозначна диференцијација од трговски, локални или неформални имиња (Pyslar, Netrebchuk & Morar 2019).

Именувањето на современите лекови се заснова на морфеми со потекло од латинскиот и грчкиот јазик. Овие морфеми, често преземени од латински лексеми употребувани во медицинската наука, во фармацевтските неологизми се јавуваат како префикси, суфикси и интерфикси. Тие го одразуваат хемискиот состав, фармаколошката

¹⁸⁶ Со етимологија од грчкиот збор *strophantos*, од *strophos* – *врвка, спирала* и *anthos* – *цвет*. Цвет со спирални венчиња од африканскиот вид „комбе“, извор на строфантин, се користи за срцеви заболувања.

функција или терапевтската класа на лекот. Еден таков пример е терминот „амино-пара-хидрокси-бензил-пеницилин“ (*amino-p-hydroxy-benzyl penicillin* – познат по генеричкото име *amoxicillin*), кој содржи повеќе морфеми со потекло од грчки и латински, чија анализа ги открива функцијата и значењето на именуваниот лек.¹⁸⁷

Покрај морфолошката структура, фармацевтските термини се карактеризираат и по нивната тројна именска форма. Секој лек има:

- **Хемиско име**, кое ја опишува молекуларната структура, претставува најпрецизен и најкомплексен термин, а се користи исклучиво во научни и лабораториски контексти (на пр. *2-(4-isobutylphenyl)propanoic acid* за ибупрофен);
- **Генеричко име**, кое е официјален, стандардизиран назив за активната супстанца, содржи суфикс што укажува на класа (-pril, -cillin, -lol, -statin, -tropin) како во *amoxicillin*, *ibuprofen*, *somatotropin* и е изведено од хемиското име на лекот;
- и **Комерцијално име**, кое се користи за маркетиншки цели и е избрано од производителот (*Persen*, *Motrin*) (*MedicTests* 2025)¹⁸⁸.

Оваа тројна структура овозможува прецизна научна класификација, унифицирана клиничка комуникација и ефективна комерцијална презентација.

Генеричките имиња на лековите (*oxycillin*, *ampicillin*, *cimetidin*, *lisinopril*, *gentamicin*, *tobramycin*) се резултат на морфолошка редукција и стандардизација на нивните хемиски имиња. Тие се формираат со употреба на прецизно избрани морфеми кои го задржуваат суштинското значење на хемиската структура, но се прилагодени за полесна употреба во клиничката и фармаколошката комуникација.

На пример, хемиското име *α -amino-p-hydroxy-benzyl penicillin* е редуцирано во генеричкото име *amoxicillin*, каде што морфемите *am-* (*префикс*), *-oxi-* (*интерфикс*) и *-cillin* (*суфикс*) го задржуваат значењето на аминокислородно и пеницилинската структура. Овие морфеми не само што го поедноставуваат називот, туку и го позиционираат лекот во соодветната терапевтска класа.

¹⁸⁷ Поглавје: „Морфемска анализа на „*amino-p-hydroxy-benzyl penicillin*“ (*amoxicillin*)“

¹⁸⁸ *MedicTests* (2025), ‘Drug Nomenclature: Suffixes and Prefixes’, *MedicTests*, достапно на: <https://beta.medictests.com/units/drug-nomenclature-suffixes-and-prefixes> (Пристапено на: 2 август 2025).

Оваа морфемска структура кај генеричките имиња овозможува систематизација на лековите преку префикси, интерфикси и суфикси, кои се клучни за нивната класификација и препознавање.

Префикси, интерфикси и суфикси кај генеричките имиња на лековите

Генеричките имиња на лековите следат систематски правила на именување, кои вклучуваат префикси, интерфикси и суфикси. Овие морфеми не се избрани случајно — тие носат значење поврзано со фармаколошката класа, хемиската структура или терапевтската намена на лекот.

Префиксите во генеричките имиња на лековите

Латинските и латинизирани грчки префикси се често употребувани во процесот на зборообразување на фармаколошките термини, односно при именувањето на генеричките имиња на лековите. Префиксите како *am-* (на пр. *ampi-*, *amoxi-*), *cef-* (*ceph*), *chlor-*, *cyclo-*, *hydro-*, *thyro-*, *gonado-*, *cortico-*, *prop-* (MedicTests 2025) носат специфична семантичка вредност и функционираат како морфолошки показатели за хемиската структура или за фармаколошката функција на лекот.

Префиксот *am* потекнува од терминот *amino* и означува присуство на аминокислота во молекулата на лекот, што директно упатува на неговата хемиска структура. Морфемата *ampi* во *ampicillin* укажува на тоа дека станува збор за 2-аминодериват на бензилпеницилин, што го класифицира лекот како аминопеницилин (Wikipedia contributors 2025a).¹⁸⁹ Слично, морфемата *amoxi* во *amoxicillin* означува присуство на аминокислота и хидроксилна група, односно *amino-p-hydroxy-benzyl penicillin*, што ја проширува неговата антимикробна активност (Antibiotics-info.org 2025¹⁹⁰; Wikipedia contributors 2025b¹⁹¹).

Префиксот *cef-* / *ceph-* се среќава во лекови како *Cefalexin*, *Cefprozil*, *Ceftriaxone*. Префиксот во името *Cefalexin* укажува припадност на групата на цефалоспорински антибиотици и е лексички изведено од терминот *Cephalosporin*, кој потекнува од габата *Cephalosporium*. Ова име е етимолошки составено од грчките зборови *kephalē* (глава) и

¹⁸⁹ Wikipedia contributors (2025a), 'Aminopenicillin', *Wikipedia*, достапно на: <https://en.wikipedia.org/wiki/Aminopenicillin> (Пристапено на: 2 август 2025).

¹⁹⁰ Antibiotics-info.org (2025), 'Amoxicillin', *Antibiotics-info.org*, достапно на: <https://www.antibiotics-info.org/amoxicillin.html> (Пристапено на: 2 август 2025).

¹⁹¹ Wikipedia contributors (2025b), 'Amoxicillin' *Wikipedia*, достапно на: <https://en.wikipedia.org/wiki/Amoxicillin> (Пристапено на: 2 август 2025).

spora (спора, клетка), инспирирани од морфологијата на спорите на габата (CDC, 2005).¹⁹²

Следната табела шематски ги прикажува морфолошкиот состав и хемиските карактеристики на избрани генерички термини на лекови:

Морфема	Состав и значење	Хемиска карактеристика
<i>ampi-</i>	Amino + penicillin	Присуство на аминоксислородна група (-NH ₂)
<i>amoxi-</i>	Amino + hydroxy + penicillin	Амино и хидроксилна група (-NH ₂ и -OH)
Морфема	Когнитивна метафора	Функција
<i>cef- /ceph-</i>	<i>Kephalē</i> + <i>-alexin</i> ¹⁹³ - <i>zaimitita</i>	Цефалоспорински антибиотици

Интерфиксите во генеричките имиња на лековите

Иако интерфиксите традиционално се разгледуваат како морфолошки сврзници без фармаколошко значење, нивната етимолошка и хемиска анализа укажува на спротивното. Бидејќи генеричките имиња на лековите често произлегуваат од хемиските имиња, секоја морфема — вклучително и интерфиксот — има потенцијал да рефлектира структурна или функционална компонента на молекулата. На пример, во името *amoxicillin* интерфиксот *-oxi-* го претставува кислородниот атом од хидроксигрупата, која ја разликува оваа супстанција од *ampicillin* во кој интерфиксот *-pi-* не случајно се наоѓа во терминот, а всушност е морфема од *penicillin* - *пеницилин*. Слично, во имиња како *fluoxetine*, интерфиксот *-ox-* повторно се поврзува со кислородна компонента во структурата. Дополнително, примерот со *ibuprofen* го потврдува значењето на морфемската структура во фармацевтската номенклатура. Како што истакнува MedicTests: „Името *ibuprofen* е создадено со комбинирање на делови од хемиското име: *ibu* од *isobutyl*, *pro* од *propanoic acid*, и *fen* од *phenyl* (MedicTests 2025). Во овој случај, интерфиксите не само што ја вршат функцијата на поврзување, туку и пренесуваат значење, рефлектирајќи конкретни структурни компоненти од хемиската формула. Интерфиксите во генеричките имиња на дрогите носат скриено хемиско значење кое придонесува за препознатливоста и функционалната асоцијација на лекот. Оттука, може да се заклучи дека интерфиксите, иако не секогаш стандардизирани, се значајни

¹⁹² CDC (2005). „Etymologia: Cephalosporin.“ *Emerging Infectious Diseases*, 11(8), p. 1252. Достапно на: https://wwwnc.cdc.gov/eid/article/11/8/et-1108_article (Пристапено на: 3 август 2025).

¹⁹³ Морфемата *-alexin* потекнува од грчкиот збор *alexo* (ἀλέξω), што значи *да се заштити, да се одбие*. Во биолошки и фармаколошки контекст, *alexin* се користи за да значи: активна компонента со антимикробно дејство.

елементи во фармацевтската морфологија и заслужуваат подлабока лингвистичка и научна анализа.

Суфиксите кај генеричките имиња на лековите и нивната функција

Во лексиката на фармацијата, суфиксите кај генеричките имиња на лековите имаат систематизирана и семантички значајна улога. Тие играат клучна улога во означувањето на терапевтската група, хемиската структура или биолошката функција. Тие не се случајни завршетоци, туку носители на значење кои овозможуваат препознавање на групата на лекови според нивната функција или дејство.

Како што е прикажано во *Drug Suffixes Cheat Sheet* (Mometrix Academy 2022)¹⁹⁴, суфиксите се поврзани со специфични групи лекови. Од лингвистички аспект, овие суфикси функционираат како лексички маркери. Тие го кодираат значењето на зборот преку морфолошка структура и не се произволни, туку сигнализираат дека лековите делуваат на сличен начин или се користат за слични здравствени состојби. На пример, суфиксот *-cillin*, се користи за класификација на антибиотиците од групата на пеницилини, при што се овозможува систематизација и препознавање на нивната терапевтска намена.

Суфикси со латинско потекло и нивна функција

Суфикс	Потекло / Морфема	Примери	Значење / Функција
-statin	<i>statum</i> (лат. „стабилен“)	simvastatin, rosuvastatin	инхибитор на синтеза на холестерол
-cillin	<i>penicillinum</i> (лат.)	ampicillin, amoxicillin	антибиотик од пеницилински тип
-floxacin	<i>fluor-</i> + <i>-oxacin</i>	ciprofloxacin, levofloxacin	синтетички антибактериски агенси
-prazole	<i>prae-</i> + <i>-zole</i> ¹⁹⁵ (лат./грч.)	omeprazole, pantoprazole	инхибитор на желудечна киселина
-gliptin	<i>gli-</i> (γλεῦκος грч. „слатко“) + <i>-ptin</i> (<i>peptidase inhibitor</i>) + <i>-in</i>	sitagliptin, linagliptin	лек за дијабетес тип 2

¹⁹⁴ Mometrix Academy (2022), ‘Drug Suffixes Cheat Sheet’, *Mometrix Academy*, достапно на: <https://www.mometrix.com/academy/wp-content/uploads/2022/04/Drug-Suffixes-Cheat-Sheet-Sorted-Alphabetically.pdf> (Пристапено на: 2 август 2025)

¹⁹⁵ Морфемата *-zole* потекнува од грч. *azōton* (*azom*; ἀ- без + ζωή - живот), првично употребено за означување на елементот азот како „оној што не поддржува живот“, а во хемиската номенклатура укажува на присуство на азолен прстен во структурата на соединението. (*Oxford English Dictionary*, s.v. “azote”; *Merriam-Webster*, s.v. “azole”).

Во името *omeprazole*, суфиксот *-prazole* е индикатор дека зборот припаѓа на група лекови со слична функција. Слично, *fluoxetine* го носи суфиксот *-oxetine*, кој се јавува и кај други лекови од истата група (*paroxetine*, *duloxetine*), што укажува на заедничка фармаколошка намена. Оттука може да се констатира дека суфиксите во фармаколошките термини играат значајна улога во класификацијата на лековите и се значајна компонента за нивно препознавање во клиничката и фармацевтската пракса на интернационално ниво.

Следниот дел ќе се фокусира на формативниот елемент *-in*, кој се јавува на крајна позиција и е чест морфемски сегмент во генеричките имиња. Наставката *-in* не е „празна“ граматичка наставка – таа кодира значење: дека зборот е име на супстанција. Во комбинација со други морфеми (*-muc + in*, *-cill + in*, *-glipt + in*), таа учествува во морфолошкиот „генотип“ на името, каде што латинскиот корен и наставката заедно ја пренесуваат хемиската и фармаколошката информација.

Формативниот елемент „-in“

– мост меѓу класичните јазици и фармацевтските термини

Впечатлива кај генеричките имиња на лековите е крајната морфема *-in*, која како што е покажано претходно го следи правилото за именување на хемиските состојки кои влегуваат во состав на растенијата со *-in + -um*, односно *-inum*. Овој формативен елемент, во класичниот и средновековниот латински, влегува во склоп на деривациските морфеми ‘*-inus*, *-ina*, *-inum*’, кои претежно се користат за изведување на придавки од именки и придавки. Употребата на овие морфеми за изведување именки од други видови зборови е ограничена. Овие морфеми именуваат материи, супстанции или активни компоненти, покажувајќи широка деривациска продуктивност во граматичките и лексикографските традиции.

Во класичната граматика, овие наставки се користат за формирање придавки со значење на материјална природа, својство или метафоричка сличност. Како што Присцијан наведува за деривацијата на придавки од придавки (*Institutiones Grammaticae* VI 26. 13–15), “Sunt etiam quaedam quae ab aliis adjectivis derivantur, ut *ferinus* a *ferus*, *caninus* a *canis*, *albinus* ab *albus*”¹⁹⁶, со што ја потврдува продуктивната способност на

¹⁹⁶ „Исто така постојат некои (придавки) кои се изведуваат од други придавки, како *ferinus* (материјал, од диво животно) од *ferus* (див), *caninus* (кучешки) од *canis* (сив, сивкасто-бел, како боја на коса), *albinus* (белкаст) од *albus* (бел).“ Glare, P.G.W. (ed.) (1968) *Oxford Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford, p. 73 (*albus*, *albinus*), p. 275 (*canus*, *canis*, *caninus*), p. 763 (*ferus*, *ferinus*), достапно на: Internet Archive: <https://archive.org/details/aa.-vv.-oxford-latin-dictionary-1968> (Пристпено на: 7 септември 2025).

овие морфемии за изведување придавки од придавки или од именки. Во поширокиот дел од *Institutiones Grammaticae*, Присцијан, како и пошироката граматичка традиција, потврдува деривација на придавки не само од придавки, туку и од именки како, на пример: *fibra* > *fibrinus*.

Во средновековните фармакопеи, овие наставки се трансформираат од чисто граматички обрасци во функционални маркери за супстанции со препознатлива материјална припадност, често без хемиска дефиниција. Така, придавката *adamantinus* изведена од *adamās*, *adamantis* и деривациската морфема ‘-inus’ (Campbell 1898), означува супстанции со цврстина или се користи во метафорички контексти. Продуктивноста на *-inum* морфемата се забележува во лековити препарати како *oleum laurinum* – масло од лавор, *oleum sesaminum* – масло од сусам, *oleum nardinum* – масло од нард (ароматично растение *nardus*), *oleum vulpinum* – масло од лисица, кои се среќаваат во латински текстови до XVIII век (L.M. *Early English Books Online* 2 2025). Во историските фармакопеи се појавуваат термини како *pulvis ferinus* – прашок од диви состојки, во *Antidotarium Nicolai* (Pocusa & Stupar 2006; Zamuner 2019), каде лексемата *ferinus* се користи да го изрази составот на прашокот кој има затегнувачки својства; *pillulae aureae* – златни пилули се опишани како златно-жолтеникави со топчеста форма, со функција на прочистување на организмот на што се должи името златни. Во овие случаи, граматичката форма и етимологијата добиваат семантичко-метафорична функција, што ја надминува нивната граматичка вредност.

Во поновата научна терминологија, морфемата *-inum* (*-in*) се развива како продуктивен деривациски елемент во именување на биолошки активни супстанции. Терминот *albumin* (белковина), изведен од *albumen* (белка од јајце) претставува пример за трансформација од материјална супстанција кон биохемиски термин. Целз и Плиниј сведочат за медицинска употреба на белка во третман на рани, изгореници и естетски процедури¹⁹⁷: „Albumen ovi ustum, cum resina et oleo, ad ustiones medetur“¹⁹⁸ (Plinius, *Naturalis Historia* XXVIII.35; XXIX.122) и „Albumen ovi adustum, cum melle et aceto, vulneribus utilissimum est“¹⁹⁹ (Celsus, *De Medicina* V.2). Ова пренасочување — од емпириска практика кон научна номенклатура — ја покажува важноста на класичната лексика во формирањето на современи термини.

¹⁹⁷ „Albumen ovi in faciem illinitur ad rugas tollendas et cutem adstringendam.“ (Белка од јајце се наноси на лицето за да се отстранат брчките и да се затегне кожата.) Plinius (*Naturalis Historia*, XXVIII.135).

¹⁹⁸ „Белка од јајце, термички обработена (опалена), со смола и масло, е за рани.“

¹⁹⁹ „Белка од јајце, термички обработена (опалена), со мед и оцет, е многу корисна за рани.“

Сличен деривациски модел следат неокласичните термини како *pepsinum* (од *pepsis*, *варење*), *trypsinum* (од грч. *τρίψις*, *триење*) и *keratinum* (од грч. *κέρας*, *рог*), каде класични лексеми се адаптираат за означување на ензими, хормони (*insulinum*), структурни протеини (*albuminum*, *ovalbuminum*) и други активни материи (*dopaminum*, *penicillinum*). Според *Pharmacology Mentor* (2025)²⁰⁰ и *Civitates Editorial Team* (2025)²⁰¹, научниот латински не само што го наследува класичниот јазик, туку го трансформира во систем за систематско именување. Суфиксот *-in-* (*-inum*) во овој контекст, функционира како деривациски морфемски маркер за активна супстанца, а класичните лексеми служат како етимолошка основа за научна прецизност.

Табелата во продолжение дава преглед на некои фармацевтски термини со суфиксот *-inum*, нивното потекло и значење на коренот од кои се изведени.

Лексема	Потекло (латински/грчки)	Изведено од	Значење на основните лексеми
Albuminum	<i>albus</i> (лат.)	придавка → именка	бел, светол
Insulinum	<i>insula</i> (лат.)	именка → именка	остров (острови на Лангерханс ²⁰² (<i>insula</i> <i>Langerhansi</i>))
Penicillinum	<i>penicillus</i> (лат.)	прид. во деминутив → именка	четкичка (форма на габата)
Serotoninum	<i>serum</i> (лат.) + <i>tonos</i> (грч.)	именка + придавка	серум + напнатост
Melatoninum	<i>melas</i> (грч.) + <i>tonos</i>	придавка + именка	темен + напнатост (регулација на сон)
Toxinum	<i>toxikon</i> (грч.)	именка → именка	отров (стрела со отров)
Morphinum	<i>Morpheus</i> (грч. мит.)	име → именка	бог на сонитата
Quininum	<i>quina</i> (кечуа) → лат.	именка → именка	кора од дрво (лек против маларија)
Fibrinum	<i>fibra</i> (лат.)	именка → именка	влакно, нишка
Erythrmycinum	<i>erythros</i> (грч.) + <i>mykēs</i> (грч.)	придавка + именка	црвено + габа (антибиотик)

²⁰⁰ Pharmacology Mentor (2025), 'Drug Nomenclature or Naming System: A Detailed Overview', *Pharmacology Mentor*, достапно на: <https://pharmacologymentor.com/drug-nomenclature-or-naming-system-a-detailed-overview> (Пристапено на: 8 август 2025)

²⁰¹ Civitates Editorial Team (2025), 'Classical Latin in Scientific Nomenclature', *Civitates.com.*, достапно на: <https://civitates.com/classical-latin-in-scientific-nomenclature> (Пристапено на: 4 август 2025).

²⁰² Името на регијата на органот кој го произведува овој хормон.

Streptomycinum	<i>streptos</i> (грч.) + <i>mykēs</i> (грч.)	придавка + именка	свиткано/ланец + габа
Dopaminum	<i>dopa</i> (синтетички термин) ²⁰³ + <i>aminum</i> (лат.)	именка + суфикс	прекурсор на адреналин + аминска група
Oxȳtocinum	<i>oxys</i> (грч.) + <i>tokos</i> (грч.)	придавка + именка	брз + породување (хормон што поттикнува контракции)
Trȳpsinum	<i>τρῖψις</i> (грч.)	именка → именка	триење
Pepsinum	<i>pēpsis</i> (грч.)	именка → именка	варење
Keratinum	<i>κέρας</i> (грч.)	именка → именка	рог

Морфемска анализа на *amino-p-hydroxy-benzyl penicillin* (амохусилин)

По разгледување на суфиксите со латинско потекло и нивната семантичка функција во современите генерички имиња, може да се премине кон конкретен пример каде морфемската анализа открива како хемиската структура и терапевтската намена се кодирани преку јазикот. Еден таков пример е лекот *амохусилин*, чиј назив произлегува од хемиското име *amino-p-hydroxy-benzyl penicillin*.

Методот на зборообразување е прикажан преку табеларен приказ на расчленетите морфеми на *amino-p-hydroxy-benzyl penicillin* или *амохусилин*, кои влегуваат во состав на генеричкото име на терминот.

Дел од терминот	Потекло / Морфема	Македонски опис
amino-	од <i>amino</i> ²⁰⁴ (лат.)	Означува присуство на амино група (-NH₂) – функционална група со азот и водород.
p-hydroxy-	<i>para</i> (гр.)+ <i>hydroxy</i> ²⁰⁵ (<i>hydrogenium</i> + <i>oxygenium</i>) (лат.)	„пара-хидрокс“ значи дека хидроксилната група (-OH) е поставена на спротивната страна од бензенскиот прстен.

²⁰³ Добиен од: *dihydroxy phenyl alanine* → **DOPA** (Pharmacology Mentor 2025).

²⁰⁴ *amino* - термилошки поврзано со латинската лексема *ammoniacum* – амонијак, како основа за означување на аминогрупа во хемиски состав.

²⁰⁵ Кованица од водород + кислород.

benzyl-	од <i>benzene</i> + <i>-yl</i>	Укажува на бензенски прстен прикачен преку метиленска група ($-\text{CH}_2-$), како дел од ароматичната структура.
penicillin	од <i>Penicillium</i> (лат.)	Основна структура на антибиотикот – β -лактамски прстен кој делува на бактерискиот сид.

Хемиското име на лекот *amino-p-hydroxy-benzyl penicillin* го опишува хемискиот состав на *atoxycillin*, чие генеричко име е добиено преку морфемска компресија и семантичка селекција. Името *atoxycillin* е составено од три главни морфеми:

- **am-**: префикс кој потекнува од *amino* (од латинската лексема *ammoniacum* - *амонијак*), означувајќи присуство на аминска група во молекулата. Овој дел ја носи биохемиската информација за функционалната група.
- **-oxy-**: интерфикс кој потекнува од *hydroxy*, *hydrogenium* + *oxygenium* и укажува на присуство на хидроксилна група. Тој служи како сврзник меѓу префиксот и основата, но истовремено носи структурна информација.
- **-cillin**: суфикс со латинско потекло *penicillium*²⁰⁶ - *габата наликува на четкичка*, кој означува дека лекот припаѓа на групата на пеницилински антибиотици. Овој дел е клучен за фармаколошката класификација и терапевтската намена.

Секоја од овие морфеми е внимателно избрана за да ја задржи научната прецизност, но и да овозможи јазична економија преку кратка, но информативна форма, со која се пренесува сложена хемиска и фармаколошка содржина. Преку овој пример транспарентно е претставен комплексниот концепт на именување во фармакологијата, каде јасно се гледаат корените на латинско-грчките афикси, внимателно инкорпорирани во фармацевтската терминологија за да пренесат одредено семантичко значење.

Заклучок

Примената на ономазиолошкиот модел на Павол Штекауер овозможи согледување на еволутивните процеси во латинската фармацевтска терминологија – од античката ботаничка номенклатура до современите хемиски и генерички термини. Спроведената анализа потврди дека фармацевтската лексика инкорпорира сложени

²⁰⁶ *Penicillin* (1929) е именуван од *Penicillium notatum*, габата од која е изолиран антибиотикот, а името *Penicillium* потекнува од латинскиот *penicillus* — *четкичка*, буквално *мал опаи*, деминутив од *peniculus*, кој пак е од *pēnis* (*опашка*).

Harper (n.d.), 'Penicillin', *Online Etymology Dictionary*, достапно на: <https://www.etymonline.com/word/penicillin> (Пристапено на: 8 септември 2025).

когнитивни и семиотички механизми, од метафориски концепти до афиксација со компресија на класични лексеми.

Присуството на термини како *Digitalis*, *Atropa*, *Echinacea*, *Hydrogen*, *Hydroxy*, *Acidus* укажува на длабоки когнитивни корени со семантичко и етимолошко значење. Истражувањето ја покажа етногенезата на најголем дел од термините за билки и лековити растенија (*Mentha piperita*, *M. crispa*; *Echinacea purpurea*, *E. angustifolia*, *E. pallida*) кои произлегуваат од народниот, „вулгарен“ јазик, а не од академски или научни кованици, бидејќи луѓето лекувале, именувале и пренесувале знаење многу пред да постои формализирана ботаника. Идентификувани беа латински и грчки корени и афикси во структурата на современите фармацевтски термини, што сведочи за античкото јазично наследство во оваа терминологија.

Кованиците, како метод на зборообразување, во примерите на неологизмите за лековите *Amoxicillin*, *Ampicillin*, *Hydroxyurea*, *Cefalexin*, го демонстрираат концептуално-морфемскиот пристап во конструирањето на термини за сложени концепти преку афиксација и метафора. Морфолошката структура на генеричките имиња на лековите (*amoxicillin* – антибиотик, *ibuprofen* – синтетичка дрога), имињата на ензимите (*pepsinum*), хормоните (*insulinum*) и хемискиот состав на растенијата (*penicillinum*) открива генотипски слоеви од хибридни латинско-грчки корени. Секоја морфема има етимологија од класичниот вокабулар и носи значење поврзано со хемискиот состав или со терапевтската функција на лекот. Расчленувањето на термините на морфемски единици укажува на обемната синтакса што се крие во секое генеричко име. Овие примери не само што ја потврдуваат продуктивноста на Штекауеровиот модел, туку го рефлектираат начинот на кој фармацевтскиот дискурс создава лексика преку когнитивни асоцијации, културолошки референци и научни аналогии.

Истражувањето потврдува дека фармацевтската терминологија не претставува само технички речник, туку и когнитивен систем со сопствена концептуална логика, каде „формата ја следи суштината“ – парадигма втемелена во Платоновата мисла.

Анатомска терминологија - Terminologia Anatomica²⁰⁷

Кон крајот на деветнаесеттиот век, многу слично како во времето на научниот развој во антиката и класицизмот, полисемијата, употребата на синоними за означување исти анатомски структури, технолошкиот напредок и преводите на медицински текстови на други јазици, биле причина за бариера во интернационалната комуникација меѓу лекарите и медицините воопшто. Оваа состојба создала потреба за усогласување на термините што ги користи професионалната медицинска фела на светско ниво.

И покрај несогласувањата меѓу професионалците во поглед на тоа кои термини би требало да се употребуваат интернационално, во 1895 година е втемелена *Nomina Anatomica (NA)* како официјална верзија за интернационална употреба, одобрена на првиот интернационален конгрес на докторите по анатомија. Во NA биле вклучени 5.528 термини од вкупно 30.000 што биле во употреба за означување исти структури со различни имиња.

Terminologia Anatomica, која денес е во употреба, претставува седма проширена официјална верзија за интернационална употреба и содржи околу 10.000 анатомски термини, организирани во пет дела и шеснаесет поглавја.

Во *Terminologia Anatomica* (FIPAT 2013) се вклучени еднозборни и повеќезборни лексеми, во комбинации од две именки, именки и придавки, или именка и придавка. Термините се подредени по азбучен редослед, кој воедно може да се користи како речник.

Од јазична гледна точка, секој термин е определен според категоријата на збор на која припаѓа, односно дали е именка или придавка, како и според природата на терминот, материјална или апстрактна. Еднозборните термини треба да се сфатат не само како основни морфолошки единици, туку и како синтаксички функционални целини, кои во својата внатрешна структура носат синтакса формирана за да изрази значење, а чие самостојно користење може да предизвика семантичка варијабилност во зависност од контекстот.

Доколку терминот е употребен во комбинација со други лексеми, неговата семантика може да биде различна, во согласност со останатите зборови употребени во

²⁰⁷ FIPAT (2013) *Terminologia Anatomica 1998 online version*. Federative International Programme for Anatomical Terminology, Fribourg. (*Анатомска терминологија 1998 онлајн верзија*).

повеќе зборниот термин, или да означува структура што припаѓа на друг систем од човековото тело.

Во најголем дел од термините, именката што го означува делот или структурата на човековото тело е во номинатив, додека останатите зборови, именки или придавки, кои ја придружуваат главната именка, се во генитив.

Во *Terminologia Anatomica 1998*, покрај медицинската хиерархиска и таксономска класификација на анатомските делови и структури што припаѓаат на системите на човековото тело, секој термин има и лингвистичка, морфолошка и синтаксичка определба на зборовите што го сочинуваат анатомскиот термин.

Во интерес на темата за зборообразувањето во ЛМТ, термините во рамките на *Terminologia Anatomica* ги разгледуваме како основни морфолошки единици (зборови) и синтаксички функционални целини кои носат специфична семантика во медицинската наука. Преку примери од *Terminologia Anatomica* ќе може да се забележат идентични зборообразувачки модели, што се употребувале при формирањето на медицинските лексеми во антиката.

Денес, новата верзија на *Универзалната анатомска терминологија*, која постојано се надополнува и не е конечна, оперира со официјална бројка од 100.000 термини, но кога ќе се земат предвид факторите на синоними, сетови од термини или поврзани термини вклучени во описот на секој термин, оваа бројка се проценува на околу 200.000 термини (FIPAT 2023).

Лингвистичка анализа на некои латински лексеми во ТА

Некои од термините што се наследени од праиндоевропскиот (ПИЕ) јазик и се вклучени во ТА заслужуваат да бидат спомнати и дефинирани. Значајно е да се истакне дека сите термини во ТА се во номинатив или во генитив. Гледано синтаксички, структурата на термините што влегуваат во ТА е именка (*termini unius verbi*) или именска група (*termini plurium verborum*).

Именската група може да биде составена од:

- две именки, главна именка и именка-модификатор, шематски се прикажува како SnSg, каде Sn е именка во номинатив, а Sg е именка во генитив што ја доопределува главната (*arteria cerebri* – артерија на мозокот);

- именка со апозиција: две именки во номинатив (SnSn), каде втората дава дополнителна информација (*mūsculus sphincter*, *mūsculus abdūctor*, *mūsculus extēnsor*);
- главна именка во номинатив (Sn), следена од модификатори – именка и една до четири придавки, кои се согласуваат со родот, бројот и падежот на именката, која ја придружуваат.

Модификаторите можат да бидат²⁰⁸:

1. **Редни/бројни придавки** (латински или грчки): *uni-*, *bi-*, *tri-*, *quadri-*, *semi-*, *mono-*, *di-*, *tri-*, како во *biceps* – двоглав, *triceps* – триглав (An),
2. **Придавки со предлози како префикси**: латински (*ab-*, *ad-*, *infra-*, *inter-*, *intra-*, *post-*, *pre-*, *retro-*, *sub-*, *super-*) како во *sublinguālis*, *abdominālis* или грчки (*a-*, *apo-*, *dia-*, *en-*, *endo-*, *epi-*, *hypo-*, *meta-*, *para-*, *peri-*, *syn-*).
3. **Придавки во компаратив**: *ductus sublinguālis minor* – мал подјазичен канал, *ductus sublinguālis maiōr* – голем подјазичен канал (SnAnAcom).
4. **Партицип на активен презент**: *dēns permanēns* – трајни заби.

Зборовниот редослед на лексемите во ТА е парадигматски и може да се прикаже преку следниве модели:

- SnSg: *cāvitās abdominis* – стомачна шуплина,
- SnSn: *mūsculus extēnsor* – мускул истегнувач,
- SnAn: *artēria pulmōnālis* – белодробна артерија,
- SnAnAn: *artēria pulmōnālis dextra* – десна белодробна артерија,
- SnAnAcom: *vēna cava inferior* – долна шуплива вена,
- SnPpa: *dēns permanēns* – траен заб.

Во моделот SnAnSg, модификаторот што се согласува со главната именка ја следи, по што следува именката во генитив (*facies costālis scapulae*, *mūsculus quadriceps femoris*). Во SnSgAn, се забележуваат синтаксички отстапувања како *lāmina dentis mediālis* – среден забен слој.

Генерално, ако главната именка е следена од два или од повеќе модификатори што ја определуваат, најважната придавка која го определува терминот, односно анатомскиот дел на кој се однесува, ја следи. На пример *systēma nervōsum peripherīcum (peripheriālis)* – систем, нервен, периферен, збороред што во македонскиот јазик би бил

²⁰⁸ Формативни елементи како дел од синтаксата на зборот: префикси, суфикси, предлози во состав на зборот (именка или придавка).

периферен нервен систем. Придавките кои се однесуваат на анатомската местоположба: *sinister, dexter, anterior, posteriōr*, бојата: *flāva, rūber*, големината: *maiōr, minor*, формата: *deltoīdeus, rhomboīdeus*, вообичаено се на последно место во терминот. За разлика од македонскиот, секој латински термин започнува со именка.

Илустрација на горекажаното на пример на термин од ТА:

Термин: *vagina tendinis mūsculī brevis extēnsōris digitī minimi*

Превод на секоја лексема редоследно од терминот на латински:

обвивка, на тетивата, на мускулот, краток, истегнувач, на прстот, мал

Македонски еквивалент:

тетивна обвивка на краткиот мускул – истегнувач на малиот прст

Шематски приказ: *SnSgSgAgSgSgAg*

Таксономски, термините во ТА (FIPAT, 2023) се претставени според *методот* “*per genus et differentiam*”, Аристотеловата парадигматска дефиниција, со одредување на видот и специфичностите на терминот, концепт што во анатомската терминологија се реализира преку именка и нејзини модификатори.

Забележливо е отсуството на дијакритички знаци во дигиталната верзија на ТА, но бидејќи станува збор за точно определен ентитет, прецизиран со повеќе модификатори, не постои ризик од двосмисленост во интерпретацијата на анатомскиот дел на кој се однесува терминот.

Примери за термини во *анатомската терминологија*

Од еднозборните генерички термини, во продолжение ќе ја разгледаме лингвистичката анализа на зборообразувањето кај лексемите *auris, -is, abdōmen, -minis* и *mūsculus, -ī*, како и изведените термини од нив и термините во чиј состав влегуваат, со што се илустрираат сите методи и процеси на зборообразување користени за нивно добивање низ дијакхрониот развој.

Auris, -is f. (уво)

Лексемата *auris, -is f. (уво)* е именка од третата деклинација, женски род, која во ТА хиерархиски се наоѓа во состав на *caput, partēs corporis hūmānī, corpus hūmānum*. Таа претставува материјален ентитет, со лев и десен примерок, и е претставена во ТА (FIPAT, 2013) со „уникатен идентификатор“ на следниов начин:²⁰⁹

²⁰⁹ На овој начин се претставени сите термини, но во продолжение дадена е само нивната лингвистичка анализа.

SECTION ДЕЛ	Item or Ref ID Ставка или Личен број	Value or text Вредност или текст
-------------	--	----------------------------------

IDENTIFICATION ИДЕНТИФИКАЦИЈА

TA code	A01.1.00.005	Код
Entity ID number	THA:51	Личен број на ентитетот (субјектот)
FMA identifier	FMA:52780	
Type of entity	Material entity	Тип на ентитетот Материјален ентитет (субјект)

LANGUAGE ЈАЗИК

TA98 Latin preferred term	auris	Латински претпочитан термин
TA98 English equivalent	Ear	Македонски еквивалент Уво

PROPERTIES СВОЈСТВА

 Bilaterality	This entity has left and right instances. Овој ентитет има лев и десен претставник
--	--

TA98 HIERARCHY ХИЕРАРХИЈА

A01.0.00.000	corpus humanum
A01.1.00.000	partes corporis humani
A01.1.00.001	caput
A01.1.00.005	auris

FMA TAXONOMY ТАКСОНОМИЈА НА АНАТОМСКАТА ФОРМА (FMA)

FMA:62955	anatomical entity анатомски ентитет
FMA:61775	physical anatomical entity физички анатомски ентитет
FMA:67165	material anatomical entity материјален анатомски ентитет
FMA:67135	anatomical structure анатомска структура
FMA:67504	subdivision of cardinal body part поделба на главен дел на телото
FMA:24218	subdivision of head поделба на главата
FMA:58817	subdivision of head proper поделба на делови поврзани со главата
FMA:61708	subdivision of auriculotemporal part of head поделба на слушниот страничен дел од главата
FMA:52780	Ear уво

ANALYSIS OF WORDS АНАЛИЗА НА ЗБОРОВИТЕ

auris	именка, деklinација 3, Номинатив, f., sg. женски род, еднина
-------	--

SYNTAX ANALYSIS OF TERM СИНТАКСИЧКА АНАЛИЗА НА ТЕРМИНОТ

1	[cl_auris] функција
---	-----------------------

DECLENSION OF WORDS ДЕКЛИНАЦИЈА НА ЗБОРОВИТЕ

auris	N. sg. auris – G.sg. auris – N.pl. aures – G.pl. aurium
-------	---

Терминот *auris*, *-is*, чија форма *h₂eu(-)s* во праиндоевропскиот јазик, преку ротацизам и функционални морфеми, ги формирал функционалните форми на термините што се јавуваат за означување на увото како парен, физички и материјален ентитет. Хиерархиски е прикажан како *orgāna sēnsuum* – *орган за слушање*, во рамките на *corpus hūmānum*.

Од именката *auris*, *-is* се изведени повеќе термини, придавки и именки, кои влегуваат во состав на ТА. Изведените именки од *auris* се еднозборни и добиени со функционални морфеми, деривациски морфеми или како кованици од два корена, во чиј состав се наоѓа коренот на зборот *auris*. Речиси сите еднозборни термини влегуваат во состав на повеќезборни термини.

Следните три лексеми од ТА се генерирани од основната *auris*, *-is* и се анализирани согласно методите на зборообразување:

- *aurīcula*, *-ae* – *школка на увото*, деминутив од *auris*, добиен со функционална морфема за деминутиви *-cula*
- *auriculāris*, *-e* – *придавка ушна*, добиена од деминутивот *aurīcula* со ротацизам и морфема за придавка *-is* (m./f.), *-e* (n.)
- *auriculotemporālis*, *-is* – *придавка добиена како кованица од два корена: auriculo и temporalis*, придавка од трета деklinација, номинатив, машки род, еднина, со значење *странично уво, зад увото*.
- *auscultātiō*, *-ōnis* е форма чиј корен, без ротацизам, е наследен од ПИЕ со значење *слушање*.

Повеќе изборни термини со именката *auris*, -is:

Термините *auris*, -is, *auscultātiō*, -ōnis; *auricula*, -ae; *auriculāris*, -e; *auriculotemporālis*, -is влегуваат во состав на повеќе термини составени од две, три или повеќе лексеми:

- *auris externa* – надворешно уво;
- *auris interna* – внатрешно уво;
- *auris media* – средно уво;
- *vasa sanguinea auris internae* – крвни садови на внатрешното уво.

Во овие термини, првата именка е во номинатив еднина, останатите се во генитив, а придавките се согласуваат со родот и бројот на именката на која се однесуваат. Кај последниот термин *vasa sanguinea auris internae* (крвни садови на внатрешното уво) именката *vas*, -is n. е во номинатив множина, *auris* е во генитив, а придавките *sanguineus* и *interna* се во генитив.

Синтаксичка анализа на *vasa sanguinea auris internae* (FIPAT, 2013):

- *vas*, -is – именка, трета деκлинација, номинатив, среден род, множина
- *sanguineum*, -i – придавка, втора деκлинација, номинатив, множина, среден род
- *auris*, -is – именка, трета деκлинација, генитив, женски род, еднина
- *interna*, -ae – придавка, прва деκлинација, генитив, женски род, еднина

Именката *auscultātiō*, -ōnis влегува единствено во состав на терминот, составен од две именки *trīgonum auscultātiōnis*²¹⁰ *триаголник на слухот* (за слушање), каде *trīgonum* е именка од среден род од втора деκлинација, во номинатив и *auscultātiōnis* е именка од женски род во генитив, трета деκлинација.

Именката *aurīcula*, -ae се среќава во термини како:

- *aurīcula dextra* – десна ушна школка;
- *aurīcula sinistra* – лева ушна школка;
- *cartilāgō aurīculae* – ‘рскавица на увото;
- *sulcus posteriōr aurīculae* – заден жлеб на надворешното уво;

²¹⁰ Овој триаголник е формиран од трите мускули: *m. trapezius*, *m. rhomboideus major*, *m. latissimus dorsi*. Преку него се олеснува слушањето на белите дробови во долните сегменти на белодробните крила. Името го добил со метонимија.

- *lobulus aurīculae* – јазиче на ушната школка.

Придавката *auriculāris*, -е се среќава во многу термини. Дел од нив се следните (FIPAT, 2013):

- *facies auriculāris* – ушна површина;
- *incisūra terminālis auriculāris* – завршен ушен засек;
- *mūsculus auriculāris anterior* - преден ушен мускул;
- *tuberculum auriculāre* – испакнатина на увото или Дарвинов туберкул;
- *ramus auriculāris*, *r. auriculāris* – ушна гранка (разгранување);
- *rēgiō auriculāris* – ушен предел;
- *m. auriculāris anterior*²¹¹ - преден ушен мускул;
- *n. auriculāris anterior* преден ушен нерв;
- *mūsculus auriculāris posteriōr*, *m. auriculāris posteriōr* – заден ушен мускул;
- *nervus auriculāris posteriōr*, *n. auriculāris posteriōr* – заден ушен нерв;
- *arteria auriculāris posteriōr* – задна ушна артерија;
- *mm. auriculārēs* – ушни мускули;
- *vv. auriculārēs anteriores* – ушни вени;
- *nn. auriculārēs anteriores* – ушни нерви;
- *rr. auriculārēs anteriores* – предни ушни разгранувања.

Придавката *auriculotemporālis*, -is – ушно-слепоочен се среќава во:

- *nervus auriculotemporālis* – ушно-слепоочен нерв;
- *ramus commūnicāns auriculotemporālis* - комуницирачко разгранување на ушно-слепоочниот нерв²¹² (претходно: *r. commūnicāns cum nervo auriculotemporālī*).

Партиципот на активниот презент, што влегува во состав на овој термин *commūnicāns* е во номинатив, трета деклинација, машки род, еднина.

²¹¹ Кратенките означуваат, п. нерв, м. мускул, а. артерија, в. вена, г. Множинските форми се со двојна буква.

²¹² Овој термин означува нервно разгранување што поврзува два нерва, од кои едниот е п. *auriculotemporālis*.

Abdōmen, -minis f. (стомачна регија)

Латинскиот термин *abdōmen, -minis* е девербативна именка, во чија синтакса се забележуваат повеќе методи на зборообразување. Составена е од глаголската сложенка *abdō, abdere* (3), со значење *сокрива*. Во својата структура го содржи предлогот *ab-* *настрана* и основниот глагол *do-* *става*. Концептот на „сокривање“ во контекст на значењето на именката, *abdōmen, -minis* се однесува на анатомскиот дел од телото што е затворен или скриен.

Деривацискиот суфикс *-men, -minis*, за женски род, додаден на глаголот *се крие*, означува место или регија каде нешто е скриено или се чува, односно делот од телото каде што се наоѓаат органите за варење, каде храната и отпадот се складираат, обработуваат и селектираат пред да бидат исфрлени од телото. Лексемата постоела уште во античкиот период со значење *стомак*, подоцна кај Целз добива специјализирано значење што се однесува на сите органи од стомачната регија и како таква е присутна во ТА.²¹³

Генитивот на именката *abdōmen, -minis, abdōminis* се користи во состав на термините за анатомските делови што влегуваат во состав на органите на стомакот, како во терминот *Mūsculus rectus abdōminis* - *прав мускул на стомакот*, *Cāvitās abdōminis* - *стомачна шуплина*.

Изведени лексеми присутни во состав на термините во ТА се:

Придавката ***abdōminalis, -is*** во чиј состав влегува *abdōmen+ -alis* (деривациска морфема) и промена на фонетско-ортографско ниво на *-e* во *-i* кај морфемата *-men*. Значењето на придавката е *стомачна, припаѓа на стомакот*.

Кованици од два корена како во:

Именката ***abdōminosphincter*** добиена со *abdōmen + sphincter* и прилагодување на фонетско ниво, со значење на *мускул стегач на стомакот* во терминот *Mūsculus abdōminosphincter*.

Придавката ***Abdōminopelvicus, a, um***, кованица на две именки + деривациската морфема *-icus*, во состав на терминот *Cāvitās abdōminopelvica* - *стомачно-карлична шуплина*.

²¹³ 13., *Ipsa autem ilia inter coxas et pubem imo ventre posita sunt. A quibus ac pube abdomen sursum versus ad praecordia pervenit:*“ - „Препоните се сместени меѓу колковите и интимниот дел на дното на стомакот. Од нив и од интимната регија почнува стомачната регија и се протега нагоре до дијафрагмата, под градите.“ Celsus, *De Medicina* I.1.13.

Именката *abdōmen*, *-minis f.* е присутна во ТА во нејзината генеричка форма и влегува во состав на огромен број повеќезборни термини, со кои се прецизираат деловите на кои се однесуваат термините.

Mūsculus, *-ī m.* (мускул)

Лексемата *mūsculus*, *-ī m.* е деноминативска именка што влегува во состав на голем број кованици во ТА. Нејзиното зборообразување произлегува од именката *mūs*, *mūris* (глушец) + *-culus*, деривациска морфема за образување на деминутиви. Концептуално, кај оваа лексема се забележува метафоричната употреба – органот кој наликува на глушец (Beekes, 2010, 985, Valpy, 1828, 277).

Лексемата *mūsculus* влегува како основа во состав на голем број именки и придавки, формирани со методите на зборообразување во латинскиот јазик. Некои од нив се:

- *mūscularis* – придавка формирана со аглутинирање на деривациска морфема *-aris*;
- *intermūscularis* – придавка со префикс *inter-* + придавка;
- *mūsculocartilagineus* – кованица од две именки + деривациска морфема *-eus*;
- *mūsculocutaneus* – кованица од две именки + *-eus*;
- *mūsculophrenicus* – кованица од две именки + грчка деривациска морфема *-icus*;
- *mūsculotubarius* – кованица од две именки + *-arius*, суфикс за припадност.

Именката *mūsculus*, *-ī m.*, освен во својата генеричка форма, е присутна во состав на повеќезборни термини во современата анатомска терминологија. Оваа именка и кластерите на лексеми добиени од неа преку деривациски морфеми се типичен пример за начини на зборообразување во латинскиот јазик. Во самата именка се согледува и концептот на именување преку метафора и метонимија (Beekes, 2010, 984 – 985). Сите овие изведени лексеми се дел од анатомската терминологија за именување на комплексноста на *мускулниот систем* (*systema musculare*).

Повеќезборни термини со лексемата *mūsculus*, *-ī m.*

Мускулите се именувани согласно нивната функција, форма, местоположба, големина и изглед. Придавките што влегуваат во опис на основната лексема *mūsculus*, *-ī m.* може да бидат од една до пет. Варијабилноста на бројот на модификаторите не е

случајна, туку произлегува од потребата за диференцијација на големиот број мускули во човечкото тело.

Согласно формата, секој мускул може да биде опишан со придавки како: *deltōideus*, *rhombōideus*, *latissimus*, *teres* — придавки што влегуваат во состав на повеќезборовни термини:

- *mūsculus deltōideus* – триаголен мускул;
- *mūsculus rhombōideus* – ромбоиден мускул;
- *mūsculus latissimus dorsī* – широк грбен мускул;
- *mūsculus teres maiōr* – голем заоблен (цилиндричен) мускул.

Согласно големината, мускулот е определен со придавките *longus*, *brevis*, *maiōr*, *minor*, во состав на термините:

- *mūsculus flexor longus* – долг мускул-свивач (одговорен за флексија на делот од телото каде се наоѓа);
- *mūsculus extensor brevis* – краток мускул-истегнувач;
- *mūsculus pectorālis minor* – мал мускул на градниот кош;
- *mūsculus pectorālis maiōr* – голем мускул на градниот кош.

Согласно местоположбата и бројот на глави, мускулот е определен со придавки како *biceps*, *triceps*, *brachiālis*, *quadriceps*, *sartōrius*, *rēctus*, *obliquus*, во состав на термините:

- *mūsculus triceps brachiī* – триглав мускул на надлактицата;
- *mūsculus brachiālis* – мускул на раката (рачен мускул);
- *mūsculus biceps brachiī* – двоглав мускул на раката;
- *mūsculus quadriceps femoris* – четвороглав мускул на бедрото;
- *mūsculus sartōrius*²¹⁴ – долгиот вкрстен мускул од колкот до коленото;

²¹⁴ Во придавката *sartorius*, добиена од именката *sartor* - *кројач*, најверојатно се крие концептот на положба со скрстени нозе, начинот на кој вообичаено седеле кројачите некогаш, па е познат и како *кројачки или шивачки мускул*. Physiopedia contributors (2025), 'Sartorius', *Physiopedia*, достапно на: <https://www.physio-pedia.com/Sartorius> (Пристапено на: 10 September 2025).

- *mūsculus obliquus externus abdominis* – надворешен кос (накосен) мускул на стомачната регија.

Согласно функцијата, мускулот е определен со именка изведена од глагол, со деривациската морфема *–or*, како што се: *flexor, extensor, abductor, adductor, levātor, dēpressor, rōtātor*, кои влегуваат во состав на термините:

- *mūsculus extensor digitōrum* – мускул-истегнувач на прстите;
- *mūsculus adductor longus* – долг мускул-носач;
- *mūsculus abductor pollicis brevis* – краток мускул-одвлекувач на палецот (чији контракции го одвлекуваат во спротивна насока делот во кој се наоѓа);
- *mūsculus levātor scapulae* – мускул-подигач на лопатката.

Бројот на модификаторите што ја определуваат именката може да биде и поголем од посочените примери. Како во веќе споменатиот термин *vagina tendinis mūsculī brevis extensoris digitī minimi*, именката *mūsculus* е главниот дел во чиј склоп влегува именуваниот дел на човековото тело.

Заклучок

Анализата на термините демонстрира дека зборообразувањето во анатомската терминологија се покажува како систематизирано, функционално и јазично прецизно. Анатомската терминологија во латинскиот медицински јазик се формира преку стабилни граматички и морфолошки механизми, кои овозможуваат систематско именување на телесните структури. Именките и придавките, како основни морфолошки единици, се модифицираат преку деривациски и функционални морфеми, при што се добиваат термини со јасна синтаксичка функција и семантичка прецизност. Со основните анатомски термини и нивните изведени форми, се формираат кластери составени од повеќе лексеми. Во овие повеќезборни термини, секоја лексема е позиционирана согласно нејзината функционална релација со главната лексема и нејзината системска припадност во терминологијата. Ова ја потврдува продуктивноста на латинскиот јазик во артикулирање анатомски концепти.

Од анализата на повеќезборните термини се согледува дека варијабилноста на бројот на модификаторите не е случајна, туку е детерминирана согласно потребата за

диференцијација на мноштвото анатомски делови во составот на различните системи на човековото тело. Од јазична гледна точка, оваа варијабилност ја демонстрира продуктивноста на латинскиот јазик во создавање сложени синтагми, каде што секој придавен елемент носи семантичка функција. Структурата на термините во *Terminologia Anatomica* претставува пример за конзистентноста на парадигмата во зборообразувањето на латинските медицински термини, со корени во преткласичниот и класичниот период.

За потврдување на конзистентноста во методолошкиот пристап кон зборообразувањето во латинската медицинска терминологија, од антиката до денес, неопходно е да се направи дополнителна анализа на новите зборови, т.н. неологизми, и нивното формирање во контекст на техничко-технолошкиот развој и откритијата во медицината во дваесеттиот век, како и на употребата на средствата и методите за нивно образување.

Во продолжение следува анализа на зборообразувањето кај неологизмите и нивната улога во медицинската терминологија, која придонесува за прецизна комуникација на сите нивоа во клиничката пракса.

Неологизмите во латинската медицинска терминологија

Неологизмите претставуваат лексички единици составени од корени на латински и грчки зборови, кои се формирани по завршувањето на класичниот период и по еволуцијата на европските јазици. Нивната појава е резултат на технолошкиот напредок во медицинската наука и на комуникациските потреби на научната говорна заедница. Како неокласични конструкции, овие зборови се карактеризираат со фузија на латинско-грчки примарни лексеми, кои служат како основа за создавање на интернационален научно-технички вокабулар во областа на медицината.

Формирањето на овие нови лексеми, особено интензивирано од почетокот на дваесеттиот век, се одвива според утврдени парадигми на зборообразување, како што се комбинирање на лексеми и афиксација. Овие методи се засноваат на принципите применувани во класичниот период при создавање на латинско-грчки термини (Wikipedia 2008).

Во современата латинска медицинска терминологија се регистрираат илјадници зборови формирани како кованици, при што се користат корени од примарни лексеми. Примери за вакви термини вклучуваат: *biologia* (биологија – наука за животот), *biographia* (биографија – опис на животот на личност), *neurologia* (неврологија – наука

за нервниот систем), *electroencephalographia* (електроенцефалографија – графички запис на мозочната активност, EEG), *electrocardiographia* (електрокардиографија – графички запис на срцевата активност, EKG), *mammographia* (мамографија – радиолошко испитување на градите).

Дополнително, значителен број лексеми се создадени со употреба на префикси и суфикси, кои потекнуваат од класичниот латински, често позајмени од грчкиот јазик. Нивната употреба е потврдена преку бројни неологизми со специфична медицинска функција. Во формирањето на овие сложени термини или кованици најчесто се вклучени корени на класични латински или грчки лексеми, употребени како префикси или суфикси во сложенката.

Примери со употреба на корени на зборови како префикси и суфикси

Префикси:

- *Hydro-* – воден → *hydrocephalus* (патолошко зголемување на цереброспиналната течност во мозокот),
- *Aero-* – воздушен → *aerophagia* (проголтување воздух, често поврзано со гастроинтестинални нарушувања),
- *Crypto-* – скриен → *epilepsia cryptogenica* (епилепсија со непозната етиологија, од *crypto-* – скриен + *-genica* – потекло).
- *Geo-* – земјен → *geomedicina* → (од *geo-* – земја + *medicina* – медицина), геомедицина (медицинска дисциплина што ги изучува здравствените аспекти поврзани со географски фактори),
- *Odonto-* – забен → *odontologia*, *одонтологија* (наука за структурата и болестите на забите)²¹⁵.

Суфикси:

- *-ectomy* – хируршко отстранување → *appendectomy* (отстранување на слепото црево),

²¹⁵ Stedman's Medical Dictionary for the Health Professions and Nursing. (2022), *Stedman's Medical Dictionary for the Health Professions and Nursing*, 7th edn., Wolters Kluwer Health / Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, достапно на: Stedman's Online Medical Dictionary (Пристапено на: 25 февруари 2025).

- *-graphia* – процес на запишување → *angiographia* (визуализација на крвните садови),
- *-cultura* – култивирање → *bacteriocultura* (одгледување бактерии во лабораториски услови),
- *-gram* – графички запис → *electrocardiogram* (графички приказ на срцевата активност),
- *-graph* – апарат за графичко регистрирање → *electroencephalograph* (направата што го регистрира мозочниот електричен потенцијал),
- *-logia* – научна дисциплина → *dermatologia, gastroenterologia, hematologia, meteorologia, philologia* (Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 2020).

Заклучно, неологизмите во медицинската терминологија се создаваат според утврдени модели на зборообразување од класичниот период, преку употреба на латинско-грчки морфеми. Нивната примена е распространета во анатомската и клиничката терминологија, прилагодена на потребите на научната комуникација.

Морфолошки речник на клиничката медицинска терминологија

Најголемиот број анатомски термини во современата медицинска терминологија се формирани со развојот на научниот јазик уште во класичниот период. Како што беше претходно истакнато, значителен дел од неологизмите припаѓаат на клиничката терминологија, формирани со корени на лексеми од класичниот период паралелно со техничко-технолошкиот напредок на медицината.

Во овој речник се вклучени примери од класични лексеми што се употребуваат во современата клиничка терминологија, неокласични лексеми, како и класични лексеми со семантичка промена во посткласичната употреба.

Лексемите се систематизирани според нивната морфолошка структура: префиксални, суфиксални и коренски компоненти. Секоја група е организирана по азбучен ред, со примери што ја илустрираат функционалната употреба на морфемите во современата медицинска терминологија. Изборот на лексеми се темели на нивната

морфолошка чистота, термилошка стабилност и потврдена употреба во клинички контекст.²¹⁶

Овој пристап овозможува:

- тематска поврзаност меѓу термините,
- лесна навигација низ речникот,
- подобро разбирање на медицинската терминологија преку нејзината морфолошка анализа.

I. Префикси

A-

- **abacteriālis** – без присуство на бактерии
- **atonia** – отсуство на правилна мускулна маса
- **apnoe** – отсуство на вдишување, воздух
- **aplāsia** – недостаток на нормален развој на орган или ткиво

Ab-

- **abductiō** – оддалечување на екстремитет од средната линија
- **ablātiō** – хируршко отстранување на ткиво
- **abdominoplastica** – хируршка реконструкција на абдоминалниот сид
- **abstinēns** – воздржаност, особено во психијатриски контекст

²¹⁶ Извори за лексемите:

1. *Oxford Latin Dictionary* (1968).
2. Shukhratovna (2023).
3. TeamGroupName.com (n.d.), 'Centesis medical term: definition and examples', достапно на: <https://teamgroupname.com/centesis-medical-term/> (Пристапено на: 1 септември 2025).
4. Herrero-Zorita, C., Molina, C. & Moreno-Sandoval, A. (2015). "Medical term formation in English and Japanese: A study of the suffixes gram, graph and -graphy", *Academia.edu.*, достапно на: <https://www.academia.edu/13281119> (Пристапено на: 20 јуни 2025).
5. Chabner, D.E. (2017). *The Language of Medicine*. 10th edn. St. Louis, MO, Elsevier. Достапно на: https://archive.org/details/thelanguageofmedicine10thedition_201909 (Пристапено на: 1 September 2025).
6. Kulasharova, M.Z. & Daulanova Kh. I (2023), 'Greek-Latin term-elements in clinical terminology', Ученый XXI века, (*Cyberleninka.ru*), достапно на: <https://cyberleninka.ru/article/n/greek-latin-term-elements-in-clinical-terminology> (посетено на 20 јуни 2024).

Dys-

- **dyspēpsia** – нарушување во варењето
- **dyspnoe** – тешко дишење
- **dystrophia** – погрешна исхрана или развој
- **dysaesthēsia** – нарушување на телесните осети
- **dysphagia** – нарушено голтање

Epi-

- **epidermis** – надворешен слој на кожата
- **epicardium** – надворешен слој на срцето
- **epigastrium** – горен дел од абдоменот
- **epiphysis** – краен дел на долга коска
- **epithelium** – слој од клетки што ги обложуваат површините

Ex-

- **excrētiō** – излачување
- **excisio** – хируршко отсекување
- **exostōsis** – израсток на коска
- **expectōrātiō** – исфрлање на секрет од дишни патишта

Hyper-

- **hyperaemia** – вишок на крв во дел од телото
- **hyperthermia** – висока телесна температура
- **hypertonia** – зголемена мускулна затегнатост

Hypo-

- **hypochondriāsis** – неразумен страв од болест
- **hypodermis** – слој под кожата
- **hypothermia** – ниска телесна температура
- **hypoglychēmia** – намалено ниво на шеќер во крвта

In-

- **infertilitās** – неспособност за зачнување
- **inflammātiō** – воспаление
- **incontinentia** – неспособност за контрола на телесни функции
- **insomnia** – несоница

Inter-

- **intercellulāris** – меѓуклеточен
- **intercostālis** – меѓуребрен
- **interventriculāris** – меѓусрцеви комори
- **intermenstruālis** – меѓуменструални циклуси

Peri-

- **pericardium** – мембрана околу срцето
- **periosteum** – мембрана околу коската
- **peristalsis** – ритмичка контракција на дигестивниот тракт

Poly-

- **polyangiītis** – воспаление на повеќе крвни садови

II. Суфикси

-ismus

- **autismus** – нарушено себедоживување
- **embolismus** – попречување на артерија
- **hypnotismus** – вештина на хипноза

-itās

- **obesitās** – прекумерна тежина
- **morbiditās** – зачестеност на болести
- **sensibilitās** – чувствителност

- **infertilitās** – неспособност за зачнување
- **incontinentitās** – неспособност за контрола
- **sterilitās** – стерилност
- **virilitās** – машка полова способност
- **fatalitās** – смртоносност
- **instabilitās** – нестабилност
- **mobilitās** – подвижност

-ītis

- **appendicītis** – воспаление на слепото црево
- **arthrītis** – воспаление на зглоб
- **bronchītis** – воспаление на бронхијалните цевки
- **otītis** – воспаление на увото
- **osteītis** – воспаление на коската

-ōma

- **granulōma** – тумор од зрнесто ткиво
- **neurōma** – тумор од нервни клетки
- **sarcōma** – злокобен тумор на коска или на мускул

-osis

- **neurosis** – ментално растројство
- **tuberculosis** – инфективна заразна болест
- **hypnosis** – состојба слична на транс
- **osteoporosis** – губење на коскена густина и на ткиво

III. A. Именски основи во префиксна позиција

Abdomin/o

- **abdominoplastica** – хируршка реконструкција на абдоминалниот сид
- **abdominoscopia** – преглед на абдоминалната празнина

- **abdominocentesis** – пункција на абдоминалната празнина

Anthrop-

- **anthropogenesis** – потекло на човекот
- **anthropophobia** – страв од човечки суштества

Cyto-

- **cytologia** – наука за изучување на клетките
- **cytomegalia** – зголемување на клетките

Derma-

- **dermatoscopya** – испитување на кожните промени
- **dermatologia** – наука за кожата и за кожните болести

Gastr/o-

- **gastroenterologia** – изучување на системот за варење
- **gastroscoyia** – преглед на хранопроводот и на желудникот со гастроскоп

Granul/o-

- **granulōmatosis** – автоимуна болест со воспаление на крвни садови

Hydr/o-

- **hydrocephalus** – акумулација на течност во мозокот
- **hydronephrosis** – проширување на бубрежната карлица
- **hydrotherapia** – медицински третман со вода

Nephr/o-

- **nephrologia** – изучување на бубрезите
- **nephropāthia** – заболување на бубрезите

Neur/o-

- **neuralgia** – болка по должината на нервот
- **neurosis** – ментално растројство

Oste/o-

- **ostealgia** – болка во коските
- **osteoarthritis** – воспаление на зглобовите
- **osteocarcinoma** – рак на коската
- **osteochondrosarcoma** – рак на коската и на 'рскавицата
- **osteoclastoma** – џиновски клеточен тумор на крајот од коската
- **osteocystoma** – цистичен тумор во коската
- **osteodensitometer** – апарат за мерење на густината на коските
- **osteofibrochondrosarcoma** – малиген тумор со мешано ткиво
- **osteofibroma** – тумор на коскено и на влакнесто ткиво
- **osteitis** – воспаление на коската
- **osteomalacia** – омекнување на коските кај возрасни
- **osteonecrosis** – умирање на коскеното ткиво
- **osteopāthia** – терапија фокусирана на мускулоскелетниот систем
- **osteopetrosis** – зголемена густина на коските
- **osteoporosis** – губење на коскена густина
- **osteophlebitis** – воспаление на вените во коските
- **osteosarcoma** – малиген тумор на коската
- **osteosclerosis** – зголемена густина на коскеното ткиво

Phleb/o-

- **phlebitis** – воспаление на вената
- **phlebotomia** – продупчување на вената
- **phlebogram** – запис од испитување на вените
- **phlebograph** – инструмент за испитување на вените
- **phlebographia** – рендгенско испитување на вените
- **phlebectomy** – хируршко отстранување на вена

Pod-

- **podagra** – *гихт во палецот*
- **podalgia** – *болка во стапалото*

Sarco-

- **sarcōma** – *злокобен тумор на коска или на мускул*
- **sarcomatosis** – *генерализирано присуство или ширење на повеќе саркоми (малигни тумори кои потекнуваат од сврзно ткиво, како коска, мускул или 'рскавица).*

Spiro-

- **spirographia** – *мерење волумен на воздух*
- **spirograph** – *направа за респираторни движења*
- **spirogram** – *запис од процесите на дишење*

Spino-

- **spinothalamicus** (*lesio tractus spinothalamicus*) – *оштетување на 'рбетномозочниот нервен пат или сигнал за болка и температура*
- **spinocerebellāris** (*ataxia spinocerebellāris*) – *генетска дисфункција на нарушена координација кај 'рбетномозочните структури*
- **spinoreticulāris** (*syndroma spinoreticulāris*) – *синдром на нарушена врска меѓу 'рбетниот мозок и мозочната мрежа за болка и будност*

Thermo-

- **thermometer** – *апарат за мерење на температура*

III. Б. Корени во суфиксна позиција

-centesis

- **amniocentesis** – *пункција на амнионската кеса*
- **paracentesis** – *отстранување на течност од стомачната празнина*
- **thoracentesis** – *отстранување на течност или воздух од плевралниот простор*
- **arthrocentesis** – *пункција на зглоб*
- **pericardiocentesis** – *отстранување на течност од срцевата обвивка*

-aesthēsia

- ***anaesthēsia*** – губење на телесните осети
- ***dysaesthēsia*** – нарушување на телесните осети

-genesis

- ***pathogenesis*** – потекло и развој на болеста
- ***ontogenesis*** – развој на индивидуален организам

-graph

- ***angiograph*** – инструмент за снимање на пулсни бранови
- ***electrocardiograph*** – направа за мерење на срцева активност
- ***electroencephalograph*** – направа за мозочни бранови
- ***electromyograph*** – направа за мускулна активност
- ***magnetograph*** – направа за магнетски полиња
- ***mammograph*** – направа за преглед на дојка
- ***spiograph*** – направа за респираторни движења
- ***radiograph*** – рендгенска направа

-graphia

- ***angiographia*** – рендгенска визуализација на крвните садови
- ***arteriographia*** – испитување на артериите
- ***electrocardiographia*** – мерење на срцева активност
- ***electroencephalographia*** – мерење на мозочна активност
- ***electromyographia*** – снимање на мускулна активност
- ***phlebographia*** – рендгенско испитување на вените
- ***mammographia*** – преглед на дојка
- ***spiographia*** – мерење волумен на воздух

-gram

- ***angiogram*** – радиографска слика од ангиографија
- ***chromatogram*** – запис од хроматографија

- **cardiogram** – графички запис на срцева активност
- **electroencephalogram** – запис од мозочна активност
- **electromyogram** – запис од мускулна активност
- **mammogram** – рендгенски запис на дојка
- **radiogram** – запис од рендгенска техника
- **spirogram** – запис од процесите на дишење

-malacia

- **myomalacia** – омекнување на мускулната маса
- **osteomalacia** – омекнување на коските

-meter

- **thermometer** – апарат за мерење на температура
- **osmometer** – апарат за мерење на осмотски притисок
- **osteodensitometer** – апарат за густина на коските
- **densitometer** – апарат за густина

-plegia

- **hemiplegia** – парализа на едната страна од телото
- **paraplegia** – парализа на долните екстремитети

-spinalis

- **cerebrospinalis** (liquor cerebrospinalis) – 'рбетномозочна течност
- **corticospinalis** (lēsio tractus corticospinalis) – нарушување на нервниот сигнал меѓу 'рбетниот мозок и кората
- **vestibulospinalis** (disfunctiō tractus vestibulospinalis) – нарушување на импулс од вестибуларниот апарат до 'рбетниот мозок
- **reticulospinalis** (syndrōma reticulospinalis) – синдром на нарушување на врската меѓу мозочната мрежа и 'рбетниот мозок
- **rubrospinalis** (degenerātiō tractus rubrospinalis) – нарушување на патот меѓу црвеното јадро и 'рбетниот мозок

-thermia

- **hyperthermia** – висока телесна температура
- **hypothermia** – ниска телесна температура

Анализа на клиничките термини

Анализирано од аспект на зборообразување, може да се заклучи дека сите примери од клиничката терминологија во речникот следат утврдени парадигми во зборообразувањето. Првата група морфеми се префикси (*a-*, *dys-*, *hypo-*, *hyper-*, *peri-*) кои се грчки или латински формативни елементи, се аглутинираат главно кон именски основи со што се додава нова вредност на лексичката единица и проширено семантичко значење за потребите на клиничката пракса. На пример, *hypoglycemia* комбинира *hypo-* намалено и *glycemia* - присуство на шеќер во крвта, додека *dysphagia* ги спојува *dys-* - нарушено и *phagia* – голтање.

Суфиксите *-ismus*, *-itās*, *-ītis*, *-ōma* и *-osis* се употребуваат во склоп на термини за да означат воспалителни или невоспалителни прогресиращки процеси во организмот, или пак да означат одредена состојба, како што е *mobilitās* – подвижност. Термините како *arthrītis* – воспаление на зглобовите, *granulōma* – тумор од зрнесто ткиво, и *osteoporosis* – губење на коскена густина се неологизми кои ги следат морфолошките обрасци од класичниот период и се формирани како неокласични термини. Овие суфикси, со грчка или со латинска етимологија, се продуктивни и се прилепуваат на исто така грчки или латински корени, создавајќи хибридни неокласични лексеми значајни за артикулирање на клиничките поими. На пример, *Granulōmatosis* со *polyangiītis* ги комбинира латинскиот корен *granulus* – мало зрно со грчките суфикси *-ōma* - тумор и *-osis* - процес, додека *polyangiītis* содржи грчки корени *poly-* – повеќе, *angeion* - крвен сад и *-ītis* - воспаление. Овие термини се однесуваат на системско нарушување откриено во XX век, претходно именувано како *Вегнерова болест*, според пронаоѓачот.

Именувањето на медицински термини преку епоними, како *Алцхајмерова болест* и *Паркинсонова болест*, било прифатено во XIX и XX век. Сепак, преименувањето на *Вегнеровата болест* во *Granulōmatosis* со *polyangiītis* укажува на современа тенденција кон отстапување од епонимите. Причините за ова се етички — честопати се оддава признание на личности со контроверзна историја, како што е случајот со Фридрих

Вегнер, чие нацистичко минато предизвика ревизија на терминологијата (Howells 2024²¹⁷; Castillo Aleman 2021²¹⁸). Дополнително, епонимите не го носат концептот на болеста, што ги отежнува комуникацијата и разбирањето, особено во интернационален контекст. Затоа, се избираат описни и кратки термини кои се јасни, културолошки неутрални и лингвистички транспарентни.

Основите како *anthrop-*, *cyto-*, *derma-*, *gastr-*, *hydr-*, *neph-*, *neur-*, *pod-*, *esthesia*, *genesis*, *malacia*, *plegia*, *therapia*, *osteo-* и *-meter* се основи за формирање термини преку аглутинација на два или на повеќе елементи и се однесуваат на различни типови на именувани концепти: патолошки процес, научна дисциплина, инструмент.

Термините како *osteoporosis* (*osteo* + *porosis*), *dermatologia* (*derma* + *logos*), и *osteodensitometer* (*osteo* + *densit/o* + *meter*) имаат еднозборна структура, но се однесуваат на различни ономазиолошки категории: *osteoporosis* означува *патолошки процес на кршливост на коските*, *dermatologia* претставува *научна дисциплина за кожата*, а *osteodensitometer* е *инструмент за мерење на густината на коскениот ткиво*. Во сите случаи, термините се формирани преку комбинација на лексички корени, префикси и суфикси — формативни елементи кои, во различни морфолошки позиции, овозможуваат создавање на нови зборови со функционално и семантички прецизно значење. Ваквото генерирање на зборови со комбинација на морфеми е основа за развој на термините во современата клиничка терминологија.

Кај термините поврзани со клинички техники, процедури и инструменти, се забележува употреба на грчки корени како *-gram*, *-graph*, *-graphia* и *-meter* (Herrero-Zorita et al. 2015). Тие формираат кластери на неологизми што се однесуваат на „записите од испитувањата“ (на пр. *angiogram*, *cardiogram*), „инструментите“ (*angiograph*, *thermometer*) и „постапките“ (*angiographia*, *cardiographia*, *coronarographia*). Во овие термини, првиот корен го определува органот на кој се однесува испитувањето, додека вториот дел ја означува техниката, процедурата или инструментот.

Класичните корени и формативни елементи, поради нивната прецизност и интернационалност, сè уште служат како основа за формирање неологизми, во комбинација со современите јазици. Типичен пример е акронимот COVID-19, кој

²¹⁷ Howells, A. (2024) 'What's in a name? The medical eponym dilemma', *Medical Journal of Australia – InSight+*, Issue 34, 2 September. Достапно на: <https://insightplus.mja.com.au/2024/34/whats-in-a-name-the-medical-eponym-dilemma/> (Пристапено на: 2 септември 2025).

²¹⁸ Castillo Aleman, Y.M. (2021) 'Medical eponyms: redeeming or not the long-standing tradition', *Postgraduate Medical Journal*, 97(1150), pp. 498–500. doi: 10.1136/postgradmedj-2021-140420.

содржи адаптирани латински корени: CO- (corona), VI- (virus), D- (disease), и бројката 19 што ја означува годината на откривање. Иако термините се преземени од латински, нивната адаптација во англискиот јазик покажува интерлингвистичка флексибилност и функционална економичност (Peng & Hu 2022²¹⁹; Kleinman et al. 2022²²⁰). Овој тип на именување ја демонстрира способноста на медицинската терминологија да се прилагоди на глобалните комуникациски потреби, без да ја загуби научната прецизност.

За разлика од анатомската терминологија, каде што доминираат латински корени и повеќезборни конструкции, клиничката терминологија се карактеризира со поголемо присуство на грчки формативни елементи, особено во патолошката, дијагностичката и терапевтската номенклатура. Термините често се аглутинирани во еднозборовни форми, што овозможува краткост, семантичка транспарентност и интернационална применливост. Ова зборообразување ги следи принципите од класичниот период, со употреба на хибриди од морфеми од класичните јазици, логична структура и функционална прецизност.

Од сето изложено може да се заклучи дека клиничката терминологија, како дел од системот на неологизми што се развиваат со современите потреби на општеството, се заснова на лингвистички и на методолошки принципи втемелени во класичниот период. Термините се формираат преку хибридни форми, со цел да се гарантира јасност, прецизност и универзалност. Ова не е само лингвистичка стратегија, туку и практична потреба — овозможува ефективна комуникација меѓу медицински професионалци на глобално ниво (Blankenship 2024).²²¹

²¹⁹ Peng, Z. & Hu, Z. (2022) 'A bibliometric analysis of linguistic research on COVID-19', *Frontiers in Psychology*, 13, pp. 1–15. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1005487.

²²⁰ Kleinman, D., Morgan, A.M., Ostrand, R. & Wittenberg, E. (2022) 'Lasting effects of the COVID-19 pandemic on language processing', *PLOS ONE*, 17(6), e0269242. doi: 10.1371/journal.pone.0269242. Достапно на: <https://journals.plos.org/plosone/article/file?id=10.1371/journal.pone.0269242&type=printable> (Пристапено на: 2 септември 2025).

²²¹ Blankenship, G. (2024) 'Lay Terminology and Health Literacy', *Transcend With Words*, достапно на: <https://www.transcendwithwords.com/post/lay-terminology-and-health-literacy> (Пристапено на: 2 септември 2025).

Заклучоци

Анализата на латинските лексеми присутни во современата медицинска латинска терминологија откри неколку клучни парадигми во процесот на зборообразување. Пред сè, основите — латински и грчки — најчесто се однесуваат на делови од телото, болести или физиолошки процеси. Лексемите како *cor*, *cordis* (*срце*), *abdōmen*, *abdominis* (*стомак*), *mūsculus*, *-ī* (*мускул*), *auris*, *-is* (*уво*), *cerebrum*, *-ī* (*мозок*), *chrōnicus*, *-a*, *-um* (*постојан*), *febris*, *-is* (*покачена температура*), заедно со многу други од класичниот и од преткласичниот период, го формираат јадрото на голем број медицински термини и претставуваат основа за нивната морфолошка и семантичка структура.

Префиксите, од латинско и од грчко потекло, го модифицираат значењето на корените или основите, означувајќи локација (*sub-* – под, *epi-* – над), големина (*macro-* – голем, *micro-* – мал), број (*uni-* – еден, *poly-* – многу) или состојба (*dys-* – нарушено, *hyper-* – зголемено). Тие се употребуваат за моделирање и специфицирање на медицински концепти, при што нивната функција е длабоко вкоренета во когнитивната структура на јазикот, особено преку механизмите на метафора и метонимија, кои овозможуваат апстрактно изразување на конкретни феномени.

Суфиксите, преку деривациски и формативни морфеми, формираат кластери на термини што означуваат анатомски термини (*-cula*, *-culus*, *-culum*; *-or*, *-ōris*; *-men*, *-minis*), состојби (*-itās*; *-ītis* – воспаление; *-ōma* – прогресивна состојба;), процеси (*-lysis* – разградување, *-scopy* – визуализација) или комплексни медицински процедури и анатомски делови (*-ectomy* – хируршко отстранување; *-cerebrōspīnālīs*, *-e* – *‘рбетномозочен, а, но*). Тие пренесуваат суштински информации за природата на терминот, неговата граматичка категорија и функционална улога во медицинскиот дискурс.

Клучните процеси во дијакронијата на зборообразувањето — деривациска и функционална афиксација, ротацизам (*flōs* → *flōris*, **aus* → *auris, is*), монофтонгизација (*ae* → *e*), синкопа (*cancer* → *cancrī*), како и семантичките промени преку метафора (*falx* – *срп*, *falx cerebrī* – *орган, делот од тврдата мозочна обвивка, која го дели на два дела*) и метонимија (*cor* – *срце* → *љубов*), ја покажуваат еволуцијата на термините од нивните корени во класичниот латински до нивната употреба во современата медицинска терминологија.

Во процесот на аглутинација на префикси и суфикси, на фонетско ниво се јавуваат промени што се рефлектираат во ортографијата, а формативните елементи кај

кованиците носат семантичко значење што открива многу за латинскиот систем на зборообразување и неговите граматички и семантички норми.

Историско-општествената заднина на развојот на научниот јазик во Рим и во Стара Грција покажува дека допирот меѓу двете култури бил клучен за присуството на голем број грчки позајмени корени и формативни елементи во латинските медицински текстови. Овие елементи се инкорпорирани во денешната латинска терминологија, при што системот на зборообразување, воспоставен во класичниот период, овозможува флексибилно комбинирање на корени, префикси и суфикси за создавање нови термини.

Истражувањето покажа дека, покрај термини формирани во класичниот период, многу современи медицински неологизми ја задржале латинската структура, втемелена уште од времето на Кикерон, Целз, Гален и нивните современици. Дијахронскиот развој на анатомскиот латински вокабулар ги открива длабоките корени на генеричките термини, присутни во современата терминологија, во протоиндоевропскиот јазик и неговото влијание врз класичниот латински, како и врз формирањето на нови термини во медицинската наука.

Епонимите, како метод на именување во медицинската терминологија, започнат во периодот на класицизмот, во современата медицина сè почесто се избегнуваат. Причините за тоа се повеќекратни: тие не ја опишуваат природата на терминот (*Алцхајмерова болест* не кажува ништо за патофизиологијата), создаваат регионални варијации и полисемија, што води кон двосмисленост во глобалната медицинска комуникација. Дополнително, некои епоними чествуваат личности со неетичко минато, што отвора етички прашања во академската и клиничката заедница.

Фармацевтската терминологија ги следи методите на зборообразување од класичниот период, при што современите научни фармацевтски продукти често содржат корени од латински и од грчки лексеми. Примери како *analgēticum* (од *an-* – без + *algos* – болка), *antibioticum* (од *anti-* – против + *bios* – живот), *sēdātivum* (од *sēdāre* – смирување), *antipyrēticum* (од *anti-* – против + *pyretos* – треска), *antisepticum* (од *anti-* – против + *sēpsis* – инфекција), *laxātivum* (од *laxāre* – олеснување) покажуваат дека и во фармацијата се задржани истите принципи на морфолошка конструкција. Во ботаниката, пак, се задржани биноминалните латински имиња (*Hypericum perforatum*, *Digitalis purpurea*, *Papaver somniferum*), кои се користат за класификација на лековити растенија и се основа за фармакогнозиската терминологија. Со развојот на хемијата, синтетичките дроги и утврдувањето на составот на растенијата, се појавуваат термини формирани од корени на латински или на грчки лексеми (*īnsula*, *pēpsis*, *amīno*,

penicillīnum) и деривативни морфеми (-*īnum*), како *īnsulīnum*, *pēpsīnum*, *ampicillīnum*, кои ја рефлектираат адаптацијата на латинскиот јазик кон новите научни откритија. Морфолошката структура на генеричките имиња на лековите (*amoxicillīn* – антибиотик, *ibuprofēn* – синтетичка дрога), имињата на ензимите (*pēpsīnum*), хормоните (*īnsulīnum*) и хемискиот состав на растенијата (*penicillīnum*) открива генотипски слоеви од хибридни латинско-грчки корени. Секоја морфема има етимологија од класичниот вокабулар и носи значење поврзано со хемискиот состав или терапевтската функција на лекот. Расчленувањето на термините на морфемски единици укажува на обемната синтакса што се крие во секое генеричко име. Овие примери ја потврдуваат континуираната употреба на латинскиот јазик како универзален код во фармацевтската наука.

Анатомската терминологија, како основа на медицинската комуникација, покажува јасна разлика меѓу еднозборни и повеќезборни термини. Корените на еднозборните термини, како *auris* (уво), *musculus* (мускул), *cerebrum* (мозок), *abdōmen* (стомачна регија), се карактеризираат со семантичка компактност и директност, често потекнуваат од класичниот латински и се употребуваат без дополнителни морфеми. Повеќезборните термини, како *mūsculus pectorālis maiōr* (голем мускул на градниот кош), *artēria carōtis commūnis* (заедничка каротидна артерија), *nervus trīgēminus* (троен нерв, петти кранијален нерв), се резултат на синтаксичко проширување. Во нив се комбинираат основни лексеми со придавки, генитивни конструкции или други граматички средства, со цел да се постигне прецизност и диференцијација. Овие термини ја рефлектираат прецизната класификација изразена преку повеќезборни термини во анатомската терминологија и покажуваат дека латинскиот јазик овозможува флексибилна, логична и систематизирана структура за именување на телесните компоненти.

Неологизмите, како резултат на современи научни достигнувања, ја продолжуваат традицијата на зборообразување од класичниот период, но со адаптација кон нови концепти и технологии. Термини како *appendectomy* (од *appendix* – слепо црево + *ectomy* – хируршко отстранување), *angiographia* (од *angio* – крвни садови + *graphia* – процес на запишување), *bacteriocultura* (од *bacterio* – бактерии + *cultura* – култивирање), *electrocardiogram* (од *electro* – електричен + *cardio* – срце + *gram* – графички запис), *electroencephalograph* (од *electro* – електричен + *encephal/o* – мозок + *graph* – апарат за графичко регистрирање), *telemedicina* (од *tele* – далечински + *medicina*), *genomicus* (од *genos* – род + *-icus* – поле на студиум), *biopharmaceuticus* – биофармацевтски (од *bios* – живот + *pharmakon* – лек), *nanotherapeia* – нанотерапија (од *napo* – нанометар +

therapeia – третман) покажуваат дека, и покрај новитетот, структурата на неологизмите останува верна на класичните принципи на зборообразување. Ова ја потврдува виталноста и адаптабилноста на латинскиот јазик како основа за научна терминологија, дури и во контекст на современи технологии и интердисциплинарни области.

Конзистентноста, логиката и прецизноста на методите на зборообразување, втемелени и создадени од грчките автори пред и во класичниот период, како и нивното преземање во латинскиот јазик, овозможуваат изразување на сложени концепти со еден термин, концепти за кои, за да ги пренесеме на македонски јазик, ни се потребни повеќе зборови. Сите методи и средства употребени за формирање на научниот вокабулар во Стара Грција и пресликани кај авторите на медицински латински текстови во Рим, вклучително и синтаксата на зборот, гледан како посебна и независна категорија, ни даваат основа за понатамошни истражувања за зборообразувањето како посебна научна дисциплина во подем.

Латинските и грчки корени или основи на зборови, во комбинација со префикси, суфикси, кованици, формативни елементи и концепти на метафора и метонимија од класичниот период, играат суштинска улога во формирањето на термини во медицинската и фармацевтската наука денес.

Истражувањето ја потврди хипотезата дека современата медицинска латинска терминологија не претставува само наследство од класичниот период, туку жив систем што се развива преку јасни морфолошки, семантички и синтаксички правила. Латинскиот јазик, со својата логична структура, ефикасност и прецизност, останува незаменлив во медицинската комуникација, едукација и научна продукција.

Заклучоците, изведени од анализата на анатомската, фармацевтската, клиничката и неологиската терминологија, како и од морфолошките и семантичките процеси, се во согласност со ономазиолошкиот модел на Штекауер, кој овозможува анализа на процесите на именување преку морфолошки парадигми, деривациски структури и когнитивни механизми.

Како краен заклучок на истражувањето, што ја содржи суштината на претходно анализираното и елаборирано, може да се констатира дека познавањето на средствата и методите на зборообразување, заедно со свеста за морфолошкиот деривациски механизам, претставуваат темел за разбирање на системот и концептите на медицинската и фармацевтската латинска терминологија, со цел нивна прецизна и ефикасна примена во интернационалната клиничка пракса.

Користена литература

Примарни извори

- Celsus, *De Medicina*, edited by F. Marx, Teubner, Leipzig, 1915; reprinted in Loeb Classical Library, Vol. I (1935), Vols. II–III (1938), Harvard University Press / William Heinemann, Cambridge, MA – London. Достапно на: Penelope Digital Library (University of Chicago)
<https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Celsus/home.html> (Пристапено на: 20 февруари 2023; 12 март 2025).
- Cicero, *Tusculanae Disputationes*, edited by M. Pohlenz, Teubner, Leipzig, 1918. Достапно на: Perseus Digital Library (Tufts University)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Cic.%20Tusc.%201.1.2> (Пристапено на: 12 август 2025).
- Galenus, *Galenus Opera omnia*, vol. XIX, edited by Karl Gottlob Kühn, Car. Knoblochii, Leipzig, 1830. Достапно на: Internet Archive
https://archive.org/details/BIUSante_45674x19/mode/2up (Пристапено на: 12 септември 2023).
- Homer, *Iliad*, in *Homeri Opera* in five volumes, edited by David B. Monro and Thomas W. Allen, Oxford University Press, Oxford, 1920. Достапно на: Perseus Digital Library (Tufts University)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0133> (Пристапено на: 20 јули 2025).
- Homer, *The Iliad*, translated by A. T. Murray, Loeb Classical Library, Harvard University Press / William Heinemann, Cambridge, MA – London, 1924–1925. Достапно на: Perseus Digital Library (Tufts University)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0217:book=1:card=44> (Пристапено на: 20 јуни 2024).
- Plautus, *Miles Gloriosus*, in *Plauti Comoediae*, edited by W. M. Lindsay, Oxford University Press, Oxford, 1912. Достапно на: Perseus Digital Library (Tufts University)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0103:act=2:scene=1> (Пристапено на: 6 август 2025).
- Plinius, *Naturalis Historiae*, vol. V, Libri XVII–XIX, translated by H. Rackham, Loeb Classical Library, William Heinemann – Harvard University Press, London – Cambridge, MA, 1950 [repr. 1968]. Достапно на: Internet Archive
<https://archive.org/details/natural-history-in-ten-volumes.-vol.-5-libri-xvii-xix-loeb-371>
- Priscianus, *Prisciani Caesariensis Grammatici Opera*, vol. V, edited by Martin Hertz, Libreria Weidmannia, Leipzig, 1851. Достапно на: Google Books
https://books.google.com/books/about/Prisciani_Caesariensis_grammatici_Opera.html?id=EdZNazBDu9kC (Пристапено на: 12 март 2023).

Priscianus, *Prisciani Caesariensis Grammatici Opera*, vols. XII–XIII, edited by Martin Hertz, Libraria Weidmannia, Leipzig, 1901. Достапно на: Internet Archive
<https://archive.org/details/priscianicaesari01prisuoft> (Пристапено на: 12 март 2023).

Varro, *De lingua Latina*, edited and with an English translation by Roland G. Kent, Loeb Classical Library, William Heinemann Ltd., London / Harvard University Press, Cambridge, MA, 1938. Достапно на: Internet Archive
<https://archive.org/details/onlatinlanguage01varruoft> (Пристапено на: 12 септември 2022).

Tertullianus, *Apologeticus*, 2nd edn., edited by Henry Annesley Woodham, J. Deighton, Cambridge, 1850. Достапно на: Internet Archive
<https://archive.org/details/liberapologeticu00tert> (Пристапено на: 20 јули 2024).

Примарни извори (преводи и препеви)

Аристотел, *Реторика*, превод од старогрчки и коментари Весна Томовска, Македонска книга, Скопје, 2002.

Платон, *Политеја*, превод од старогрчки, предговор, коментар и белешки Емилија Колева, ТРИ, Скопје, 2002.

Платон, *Симпосион*, *Ион*, *Фајдрос*, *Политеја*, *Кратил*, превод од старогрчки и поговор Весна Томовска со Емилија Колева, Магор, Скопје, 2014.

Псевдо Лонгин, *За возвишеноста*, превод од старогрчки, белешки и коментари Весна Томовска-Митровска, Магор, Скопје, 2004.

Софокле, *Драми – Ојдип тиранин*, *Антигона*, *Електра*, *Филоктет*, препев од старогрчки Љубинка Басотова со Даница Чадиковска, Скопје, 2014.

Plato, *Cratylus*, translated by B. Jowett, in: Cooper, J.M. (ed.), *Plato: Complete Works*, Hackett Publishing Company, Indianapolis, pp. 101–156, 1997.

Plato, *The Republic*, edited by G.R.F. Ferrari, translated by Tom Griffith, Cambridge University Press, Cambridge, 2018.

Aristotel, *Retorika*, prevod: Marko Višić, ITP Unireks, Podgorica, 2008.

Секундарни извори

Academia Scientiarum Bavarica (eds.) (1990), ‘Vol. IX, Fasc. 1: Saniēs–Satur’, *Thesaurus Linguae Latinae*, Teubner, Leipzig, достапно на: De Gruyter,
<https://tll.degruyter.com/> (Посетено на: 30 јули 2025).

Adrados, Francisco R. (2005). *A History of the Greek Language: From Its Origins to the Present*. Translated by M. P. García-Bryce. Brill, Leiden–Boston.

- Acar, F., Naderi, S., Guvencer, M., Türe, U. & Arda, M. N. (2005), 'Herophilus of Chalcedon: A Pioneer in Neuroscience', *Neurosurgery* 56(4), 861–867.
- Antibiotics-info.org (2025), 'Amoxicillin', *Antibiotics-info.org*, достапно на: <https://www.antibiotics-info.org/amoxicillin.html> (Посетено на: 2 август 2025).
- Ashdowne, R. K., Howlett, D. R. & Latham, R. E. (eds.) (1975–2013). *Dictionary of Medieval Latin from British Sources*. British Academy, Oxford, достапно на: Logeion, <https://logeion.uchicago.edu/cerebrum> (Посетено на: 10 јули 2024).
- Bailly, A. (1935). *Dictionnaire Grec–Français*. достапно на: Internet Archive, <https://archive.org/details/BaillyDictionnaireGrecFrancais/page/543/mode/1up?view=theater> (Посетено на: 20 јуни 2024).
- Bassnett, Susan (2002). *Translation Studies*. 3rd edn. Methuen & Co. Ltd., London–New York.
- Bassnett, Susan (2013). *Translation Studies*. 4th edn. Routledge, London–New York.
- Beekes, Robert Stephen Paul (2011). *Comparative Indo-European Linguistics: An Introduction*. 2nd edn. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Beekes, Robert Stephen Paul (2010). *Etymological Dictionary of Greek*. Vols. 1 & 2. Lubotsky, A. (ed.). Brill, Leiden.
- Blankenship, G. (2024), 'Lay Terminology and Health Literacy', *Transcend with Words*, 12 март, достапно на: <https://www.transcendwithwords.com/post/lay-terminology-and-health-literacy> (Посетено на: 2 септември 2025).
- Brazhuk, Y. (2017), 'The Sources of Metaphorization and Peculiarities of the Metaphorization Process in Medical Terminology', *Bogomolets National Medical University*, достапно на: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/The-sources-of-metaphorization-and-peculiarities-of-the-metaphorization-process-in-medical-terminology-Y.-Brazhuk.pdf> (Посетено на: 28 август 2025).
- BSMRAU (2016), *International Code of Botanical Nomenclature (ICBN)*, Bangabandhu Sheikh Mujibur Rahman Agricultural University (ed.), Bangladesh, достапно на: <https://dhcrop.bsmrau.net/wp-content/uploads/2016/01/ICBN.pdf> (Посетено на: 8 август 2025).
- Britt, M. (1928). *A Dictionary of the Psalter: Containing the Vocabulary of the Psalms, Hymns, Canticles and Miscellaneous Prayers of the Breviary Psalter*. Benziger Brothers (ed.), New York.
- Cambridge University Press (2025), 'Cambridge Dictionary', *Cambridge University Press*, Cambridge, достапно на: <https://dictionary.cambridge.org/> (Посетено на: 24 фебруари 2025).

- Campbell, Frederick Robert (1898). *The Language of Medicine: A Manual Giving the Origin, Etymology, Pronunciation, and Meaning of the Technical Terms Found in Medical Literature*. D. Appleton and Company (ed.), New York.
- Carey, George W. & Perry, Inez Eudora (1920), 'Santa Claus', во: *God–Man: The Word Made Flesh*, Chemistry of Life Co. (ed.), Los Angeles, pp. 107–110, достапно на: Internet Archive, <https://archive.org/details/godmanwordmadefl00carerich/page/106/mode/2up> (Посетено на: 30 декември 2023).
- Castillo Aleman, Y.M. (2021), 'Medical eponyms: redeeming or not the long-standing tradition', *Postgraduate Medical Journal*, 97(1150), 498–500. doi: 10.1136/postgradmedj-2021-140420.
- CDC (2005), 'Etymologia: Cephalosporin', *Emerging Infectious Diseases*, 11(8), 1252, достапно на: https://wwwnc.cdc.gov/eid/article/11/8/et-1108_article (Посетено на: 3 август 2025).
- Charles University (2021), 'Greek Declensions in Medical Terminology', *1st Faculty of Medicine, Charles University, Prague*, достапно на: <https://www.lf1.cuni.cz/Data/Documents/F031D88B-08EE-4540-A96B-B1E072252C03/gm-12-greek-paradigms-in-3rd-decl.pdf> (Посетено на: 7 август 2025).
- Charles University (2021), 'Greek Declensions in Medical Terminology', (*1st Faculty of Medicine, Charles University, Prague*), достапно на: <https://www.lf1.cuni.cz/Data/Documents/F031D88B-08EE-4540-A96B-B1E072252C03/gm-12-greek-paradigms-in-3rd-decl.pdf> (Посетено на: 7 август 2025).
- Chabner, D.E. (2017), *The Language of Medicine*. 10th edn. Elsevier (ed.), St. Louis, MO, достапно на: Internet Archive, https://archive.org/details/thelanguageofmedicine10thedition_201909 (Посетено на: 1 септември 2025).
- Chomsky, Noam (2006). *Language and Mind*. 3rd edn. Cambridge University Press (ed.), Cambridge.
- Civitalis Editorial Team (2025), 'Classical Latin in Scientific Nomenclature', *Civitalis.com*, достапно на: <https://civitalis.com/classical-latin-in-scientific-nomenclature> (Посетено на: 4 август 2025).
- Clackson, J. (2011). *A Companion to the Latin Language*. Wiley-Blackwell (ed.), Chichester.
- Clackson, James (2011), 'Classical Latin', во: *A Companion to the Latin Language*, Wiley-Blackwell (ed.), Chichester, 213–228.
- Clackson, J. & Horrocks, G. (2007). *The Blackwell History of the Latin Language*. Blackwell Publishing (ed.), Malden, MA.

- Colder, J.C. (2019). *Writing a Scientifically Sound Master Thesis for the Ancient Languages and Civilisations*. Leiden University Scholarly Publications (ed.), Leiden.
- Corbeill, Anthony (2015). *Sexing the World: Grammatical Gender and Biological Sex in Ancient Rome*. Princeton University Press (ed.), Princeton.
- Croft, William (2006), 'Metonymy: The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies', вo: *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, Mouton de Gruyter (ed.), Berlin, 269–302.
- de Vaan, M. A. C. (2008). *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Brill, Leiden–Boston.
- Dickey, Eleanor (2023). *Latin Loanwords in Ancient Greek: A Lexicon and Analysis*. Cambridge University Press (ed.), Cambridge.
- Durling, R.J. (1993). *A Dictionary of Medical Terms in Galen*. Brill, Leiden.
- Ernout, A. & Meillet, A. (2001). *Dictionnaire étymologique de la langue latine: histoire des mots*. 4th edn. Klincksieck, Paris.
- European Medicines Agency (2005), 'Valerianae radix – herbal medicinal product', *European Medicines Agency*, достапно на: <https://www.ema.europa.eu/en/medicines/herbal/valerianae-radix> (Посетено на: 30 ноември 2023).
- Faraone, Stephen V., Bellgrove, Mark A., Brikell, Ingunn et al. (2024), 'Attention-deficit/hyperactivity disorder', *Nature Reviews Disease Primers*, 10(11), достапно на: <https://doi.org/10.1038/s41572-024-00495-0> (Посетено на: 24 август 2025).
- FIPAT (2013), *Terminologia Anatomica 1998 online version*, Federative International Programme for Anatomical Terminology, достапно на: <https://ifaa.unifr.ch/Public/EntryPage/ViewTA98New.html> (Посетено на: 20 јули 2024).
- FIPAT (2023a), *Universal Terminology, Chapter 8*, Federative International Programme for Anatomical Terminology, достапно на: <https://ifaa.unifr.ch/Public/TNAEntryPage/help/Chap08.pdf> (Посетено на: 19 март 2025).
- FIPAT (2023b), *Universal Terminology, Chapter 14*, Federative International Programme for Anatomical Terminology, достапно на: <https://ifaa.unifr.ch/Public/TNAEntryPage/help/Chap14.pdf> (Посетено на: 16 март 2025).
- Ferella, C. (2020), 'Early Greek medical metaphors and the question of deliberateness', вo: Di Biase-Dyson, C. & Egg, M. (eds.), *Drawing Attention to Metaphor: Case Studies Across Time Periods, Cultures and Modalities*, John Benjamins, Amsterdam, 129–158, достапно на: https://www.academia.edu/128481080/Early_Greek_Medical_Metaphors_and_the_Question_of_Deliberateness (Посетено на: 12 септември 2025).

- Fögen, Thorsten (2011), 'Latin as a Technical and Scientific Language', in: Clackson, J. (ed.), *A Companion to the Latin Language*, Wiley-Blackwell, Oxford, 445–463.
- Fortson, Benjamin W. IV (2011), 'The Historical Background to Latin within the Indo-European Language Family', вo: Clackson, James (ed.), *A Companion to the Latin Language*, Wiley-Blackwell, Chichester, 252–267.
- Fruyt, Michel (2005), 'Grammaticalisation and Latin Historical Linguistics', вo: Fortescue, Michael, Jensen, Eva S., Mogensen, Jens E. & Schøsler, Lene (eds.), *Proceedings of the 16th International Conference on Historical Linguistics, Copenhagen, 11–15 August 2003*, John Benjamins, Amsterdam.
- Fruyt, Michel (2011), 'Latin vocabulary', вo: Clackson, James (ed.), *A Companion to the Latin Language*, Wiley-Blackwell, Chichester, 144–156.
- Freud, S. (1923), 'Neurosis and Psychosis', вo: *The Ego and the Id*, достапно на: www.lutecium.org/ftp/Freud/pdf/1924_neurosis_and_psychosis.pdf (Посетено на: 14 август 2025).
- Fuchs, R. (1894). 'De Erasistrato capita selecta', *Hermes: Zeitschrift für klassische Philologie*, 29, 171–203. Weidmannsche Buchhandlung, Berlin.
- Gaffiot, Félix (1934). *Dictionnaire Latin–Français*. Hachette, Paris, достапно на: Logeion, <https://logeion.uchicago.edu/> (Посетено на: 30 декември 2023).
- Glare, P.G.W. (ed.) (1968). *Oxford Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford, достапно на: Internet Archive, <https://archive.org/details/aa.-vv.-oxford-latin-dictionary-1968> (Посетено на: 20 февруари 2025).
- Goyette, M.P. (2015). *Roman Tragedy and Medicine*. PhD Thesis, City University of New York (CUNY), New York.
- Gray, H.D. (1918). *Latin Dictionary*. достапно на: Logeion (2012–2025), <https://logeion.uchicago.edu> (Посетено на: 5 септември 2025).
- Harper, D. (2001–2025), 'Online Etymology Dictionary', *Etymonline*, достапно на: <https://www.etymonline.com> (Посетено на: 30 ноември 2023).
- Health Canada (2018), 'Echinacea Monograph', *Natural Health Products Directorate*, достапно на: <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/drugs-health-products/natural-non-prescription.html> (Посетено на: 3 август 2025).
- Herrero-Zorita, C., Molina, C. и Moreno-Sandoval, A. (2015), 'Medical term formation in English and Japanese: A study of the suffixes gram, graph and -graphy', *Academia.edu*, достапно на: <https://www.academia.edu/13281119> (Посетено на: 20 јуни 2025).
- Hill, Boyd H., Jr. (1965), 'The Grain and the Spirit in Mediaeval Anatomy', *Speculum*, 40(1), pp. 64–73, достапно на: JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/2856464> (Посетено на: 15 март 2025).

- Howells, A. (2024), 'What's in a name? The medical eponym dilemma', *Medical Journal of Australia – InSight*, доступно на: <https://insightplus.mja.com.au/2024/34/whats-in-a-name-the-medical-eponym-dilemma/> (Посетено на: 2 септември 2025).
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*. Routledge, London, доступно на: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u5/1jackson_howard_lexicography_an_introduction.pdf (Посетено на: 3 септември 2025).
- Jain, Surbhi (2019). *Research Methodology in Arts, Science and Humanities*. Society Publishing, Oakville.
- Kleinman, D., Morgan, A. M., Ostrand, R. и Wittenberg, E. (2022), 'Lasting effects of the COVID-19 pandemic on language processing', *PLOS ONE*, 17(6), e0269242, doi: 10.1371/journal.pone.0269242, доступно на: <https://journals.plos.org/plosone/article/file?id=10.1371/journal.pone.0269242&type=printable> (Посетено на: 2 септември 2025).
- Kulasharova, M. Z. и Daulanova, Kh. I. (2023), 'Greek-Latin term-elements in clinical terminology', *Ученый XXI века, CyberLeninka*, доступно на: <https://cyberleninka.ru/article/n/greek-latin-term-elements-in-clinical-terminology> (Посетено на: 20 јуни 2024).
- Langslow, D. R. (1991). *The Formation and Development of Latin Medical Vocabulary: A Cornelius Celsus and Cassius Felix*. PhD Thesis, University of Oxford, Wolfson College, Oxford.
- Langslow, D. R. (2000). *Medical Latin in the Roman Empire*. Oxford University Press, Oxford.
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press, Chicago.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (2003). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago.
- Latīnitās (1954). *Latīnitās*. Vol. II. Biblioteca Apostolica Vaticana, Rome.
- Lehmann, W. P. (1952). *Proto-Indo-European Phonology*. University of Texas Library, Austin, доступно на: <https://lrc.la.utexas.edu/books/piep/2-pie-phonology> (Посетено на: 5 август 2025).
- Lewis, C. T. & Short, C. (1987). *A Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford, доступно на: Perseus Digital Library (Tufts University), [https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=occi pitium](https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=occi%20pitium) (Посетено на: 20 февруари 2023).
- Lewis, C. T. & Short, C. (1987). *A Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford, доступно на: Logeion (University of Chicago), <https://logeion.uchicago.edu> (Посетено на: 10 јули 2024).

- Lewis, C. T. & Short, C. (1879). *A Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford, достапно на: Logeion (University of Chicago), <https://lsj.gr/wiki/iecur> (Посетено на: 27 август 2025).
- Liddell, H. G., Scott, R., Jones, H. S. & McKenzie, R. (1940), 'iecur', *LSJ – Ancient Greek & Latin Dictionaries*, достапно на: <https://lsj.gr/wiki/iecur> (Посетено на: 31 декември 2025).
- Liddell, H. G. & Scott, R. (1889). *An Intermediate Greek-English Lexicon*. Clarendon Press, Oxford, достапно на: Perseus Digital Library (Tufts University), <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=puri%2Fths1> (Посетено на: 6 септември 2025).
- Lieber, Rochelle (2009). *Introducing Morphology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Laios, K., Moschos, M. & Androutsos, G. (2016), 'Glaucoma and the Origins of Its Name', *Journal of Glaucoma*, 25(5), e507–e508.
- Longrigg, George James (1993). *Greek Rational Medicine: Philosophy and Medicine from Alcmaeon to the Alexandrians*. Routledge, London.
- L. M., trans. (n.d.). *Medicine: Formulae, Receipts, Prescriptions. Early Works to 1800*. Early English Books Online 2, University of Michigan Library Digital Collections, достапно на: <https://name.umd.umich.edu/A09920.0001.001> (Посетено на: 7 септември 2025).
- Markel, Howard (2012), 'The Origin of The Word "Tuberculosis"', *Science Friday*, достапно на: <https://www.sciencefriday.com/segments/the-origin-of-the-word-tuberculosis/> (Посетено на: 24 февруари 2024).
- Matthews, Peter H. (1991). *Morphology*. 2nd edn. Cambridge University Press, Cambridge.
- MedicTests (2025), 'Drug Nomenclature: Suffixes and Prefixes', *MedicTests*, достапно на: <https://beta.medictests.com/units/drug-nomenclature-suffixes-and-prefixes> (Посетено на: 2 август 2025).
- Meillet, Antoine (1908). *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*. Hachette, Paris, достапно на: <https://archive.org/details/introductionl00meil> (Посетено на: 20 јули 2025).
- Merriam-Webster (2025), 'azole', *Merriam-Webster Dictionary Online*, Merriam-Webster, Incorporated, достапно на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/azole> (Посетено на: 9 септември 2025).
- Mayer, Wendy (2018), 'Medicine and Metaphor in Late Antiquity: How Some Recent Shifts Are Changing the Field', *Studies in Late Antiquity*, 2(4), 440–463, University of California Press, Oakland, достапно на: <https://online.ucpress.edu/SLA/article/2/4/440/83343/Medicine-and-Metaphor-in-Late-AntiquityHow-Some> (Посетено на: 12 август 2025).

- Microsoft Copilot (2025), ‘Одговор генериран од ВИ во табеларно форматирање и структурирање’, *Microsoft Copilot*, достапно на: <https://copilot.microsoft.com> (Посетено на: 21 август 2025).
- Mometrix Academy (2022), ‘Drug Suffixes Cheat Sheet’, *Mometrix Academy*, достапно на: <https://www.mometrix.com/academy/wp-content/uploads/2022/04/Drug-Suffixes-Cheat-Sheet-Sorted-Alphabetically.pdf> (Посетено на: 2 август 2025).
- Monier-Williams, M., Leumann, E. & Cappeller, C. (1986). *Sanskrit–English Dictionary: Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. Motilal Banarsidass Publishers, Delhi.
- OpenAI ChatGPT (2025), ‘AI-генериран одговор на прашање за COVID’, *ChatGPT*, достапно на: <https://chatgpt.com/> (Посетено на: 30 мај 2025).
- OpenTran (2010–2025), ‘Respiratoria – synonyms, audite, definitio, exempla’, *OpenTran*, достапно на: <https://opentran.net/la/dictionary/respiratoria.html> (Посетено на: 31 август 2025).
- O’Toole, M. T. (ed.) (2023). *Mosby’s Pocket Dictionary of Medicine, Nursing & Health Professions*. 9th edn. Elsevier, St. Louis, достапно на: <https://shop.elsevier.com/books/mosbys-pocket-dictionary-of-medicine-nursing-and-health-professions/mosby/978-0-323-83291-5> (Посетено на: 8 јули 2025).
- Oxford University Press (2025), ‘Oxford English Dictionary Online’, *Oxford University Press*, Oxford, достапно на: <https://www.oed.com> (Посетено на: 9 септември 2025).
- Peng, Z. & Hu, Z. (2022), ‘A bibliometric analysis of linguistic research on COVID-19’, *Frontiers in Psychology*, 13, 1–15, достапно на: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1005487> (Посетено на: 30 јуни 2025).
- Penny, J. (2011), ‘Archaic and Old Latin’, во: Clackson, J. (ed.), *A Companion to the Latin Language*, Wiley-Blackwell, Chichester, 213–226.
- Pharmacology Mentor (2025), ‘Drug Nomenclature or Naming System: A Detailed Overview’, *Pharmacology Mentor*, достапно на: <https://pharmacologymentor.com/drug-nomenclature-or-naming-system-a-detailed-overview> (Посетено на: 8 август 2025).
- Physiopedia contributors (2025), ‘Sartorius’, *Physiopedia*, достапно на: <https://www.physiopedia.com/Sartorius> (Пристапено на: 10 September 2025).
- Pocuca, I. & Stupar, D. (2006), ‘Pharmaceutical forms in Antidotarium Nicolai’, *Macedonian Pharmaceutical Bulletin*, 52(1–2), 49–56.
- Proto-Indo-European Lexicon (2013–2025), *PIE Lexicon Project*, University of Helsinki, Helsinki, достапно на: <http://pielexicon.hum.helsinki.fi> (Посетено на: 10 август 2025).

- Pyslar, T., Netrebchuk, L. & Morar, L. (2019). *Professional Latin for Pharmacists*. Odessa National Medical University, Department of Foreign Languages, Odessa.
- Reid, S.A. (2008). *The First Dispensation of Christ is Medicinal: Augustine and Roman Medical Culture*. PhD thesis, The University of British Columbia, Vancouver.
- Salager-Meyer, F. (1999), 'Referential Behavior in Scientific Writing: a Diachronic Study (1810–1995)', *English for Specific Purposes*, 18(3), 279–305.
- Saussure, F. de (1983). *Course in General Linguistics*. Eds. C. Bally & A. Sechehaye, with collaboration of A. Riedlinger, translated by R. Harris. Duckworth, London.
- Saussure, F. de (1879). *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes*. B.G. Teubner, Leipzig.
- Schulze, J.H. (1736). *Praelectiones de viribus et usu medicamentorum*. Endteri, Nürnberg.
- Sharp, D. (1991), 'Jung Lexicon: A Primer of Terms & Concepts', *PsychCEU*, online, доступно на: www.psychceu.com/jung/sharplexicon.html (Посетено на: 14 август 2025).
- Shaumyan, S. (2021). *A Semiotic Theory of Language*. Project MUSE, Johns Hopkins University Press, Baltimore, доступно на: https://muse.jhu.edu/search?action=search&query=content:genotype%20grammar:and&limit=book_id:84824&min=1&max=10&t=search_book_header (Посетено на: 30 ноември 2023).
- Shaptakova, A. Shukhratovna (2023), 'The phenomenon of word formation and lexical derivation in English and Uzbek', *International Engineering Journal for Research & Development*, 7(3).
- Smith, W., Wayte, W. & Marindin, G. E. (1890). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. John Murray, London, доступно на: Perseus Digital Library (Tufts University), <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/image?img=Perseus:image:1999.04.0063.fig11035> (Посетено на: 20 јуни 2024).
- Sodomora, P. (2015). *In via est in medicina via sine lingua Latina: Methodical recommendations for the Latin language and medical terminology for the 1st and 2nd semesters*. Danylo Halytsky Lviv National Medical University, Lviv.
- Souter, A. et al. (eds.) (1968). *Oxford Latin Dictionary*. Clarendon Press, Oxford, доступно на: Internet Archive, <https://archive.org/details/aa.-vv.-oxford-latin-dictionary-1968/page/n3/mode/2up> (Посетено на: 20 февруари 2025).
- Stedman, T. L. (ed.) (2012). *Stedman's Medical Dictionary for Health Professions and Nursing*. 7th edn. Wolters Kluwer Health / Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, доступно на: Internet Archive, https://archive.org/details/stedmansmedicald0000unse_y9t1/page/n1/mode/2up (Посетено на: 31 декември 2025).

- Štekauer, P. (2001). *Fundamental Principles of an Onomasiological Theory of English Word-Formation*. Katedra anglistiky a amerikanistiky, Prešov.
- Taylor, Richard B. (2017), 'About Medical Words and Their Origins', во: *The Amazing Language of Medicine*, Springer.
- TeamGroupName (n.d.), 'Centesis medical term: definition and examples', *TeamGroupName*, достапно на: <https://teamgroupname.com/centesis-medical-term/> (Посетено на: 1 септември 2025).
- Thesaurus Linguae Latinae (1990), 'Vol. IX, Fasc. 1: Saniēs–Satur', Teubner, Leipzig, *Thesaurus Linguae Latinae Online*, достапно на: <https://tll.degruyter.com/> (Посетено на: 30 јули 2025).
- Titievskaya, T., Gordiyenko, O., Kulichenko, A. & Martianova, M. (2016). *Latin and fundamentals of medical terminology: Handbook for the 1st year English-speaking students of the medical faculties*. Zaporizhzhia State Medical University, Zaporizhzhia, достапно на: <https://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/4454> (Посетено на: 20 јуни 2023).
- Turliuc, D., Costea, C.F., Dumitrescu, G.F., Cucu, A., Carauleanu, A., Buzduga, C. & Turliuc, S. (2015), 'The protoparents of the cerebral ventricles', *Romanian Journal of Artistic Creativity*, 3(3), 137–142, достапно на: <https://addletonacademicpublishers.com/contents-rjac/727-volume-3-3-2015/2715-the-protoparents-of-the-cerebral-ventricles> (Посетено на: 14 декември 2023).
- Trotter, S. (1918), 'The terminology of anatomy', *The Classical Weekly*, 11(17), 131–134, достапно на: <https://www.jstor.org/stable/4387604> (Посетено на: 14 декември 2024).
- UltimateLexicon (2024), 'Diagnosis', *UltimateLexicon*, достапно на: <https://ultimatellexicon.com/definitions/d/diagnosis/> (Посетено на: 27 август 2025).
- Weiss, Michael Arnoud (2009). *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*. Beech Stave Press, New York.
- Wee, J.Z. (2017). *The Comparable Body: Analogy and Metaphor in Ancient Mesopotamian, Egyptian, and Greco-Roman Medicine (Studies in Ancient Medicine, 49)*. Brill, Leiden & Boston, достапно на: <https://brill.com/abstract/title/34929> (Посетено на: 12 август 2025).
- Wikipedia contributors (2025a), 'Aminopenicillin', *Wikipedia*, достапно на: <https://en.wikipedia.org/wiki/Aminopenicillin> (Посетено на: 2 август 2025).
- Wikipedia contributors (2025b), 'Amoxicillin', *Wikipedia*, достапно на: <https://en.wikipedia.org/wiki/Amoxicillin> (Посетено на: 2 август 2025).
- Wikipedia contributors (2004–2025), 'Proto-Indo-European language', *Wikipedia*, достапно на: https://en.wikipedia.org/wiki/Proto-Indo-European_language (Посетено на: 10 јули 2024).

- Wikipedia contributors (2008–2025), ‘Neoclassical compound’, *Wikipedia*, достапно на: https://en.wikipedia.org/wiki/Neoclassical_compound (Посетено на: 20 јуни 2024).
- Wikipedia contributors (n.d.–2025), ‘List of medical roots, suffixes and prefixes’, *Wikipedia*, достапно на: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_medical_roots,_suffixes_and_prefixes (Посетено на: 11 август 2024).
- Wiktionary contributors (2010–2025), ‘-πάθεια’, *Wiktionary*, достапно на: <https://en.wiktionary.org/wiki/-πάθεια> (Посетено на: 30 ноември 2023).
- Wiktionary contributors (2012–2025), ‘fibroepithelioma’, *Wiktionary*, достапно на: <https://en.wiktionary.org/wiki/fibroepithelioma> (Посетено на: 10 јули 2024).
- Wiktionary contributors (2016–2025), ‘fibro-’, *Wiktionary*, достапно на: <https://en.wiktionary.org/wiki/fibro-> (Посетено на: 10 јули 2024).
- Wiktionary contributors (2017–2025), ‘σκολίωσις’, *Wiktionary*, достапно на: <https://en.wiktionary.org/wiki/σκολίωσις> (Посетено на: 10 јули 2024).
- Wiktionary contributors (2020–2025), ‘καρκίνωμα’, *Wiktionary*, достапно на: <https://en.wiktionary.org/wiki/καρκίνωμα> (Посетено на: 10 јули 2024).
- Zamuner, I. (2019), ‘L’Antidotarium Nicolai vulgarizzato del codice 52 della Yale Historical Medical Library a New Haven (XIII sec. u.q.)’, *Bollettino - Opera del Vocabolario Italiano*, 23, 85–105.
- Алексова, Маргарита-Бузалковска (2020), ‘Историската фонетика во функција на латинската граматика (Предавање)’, *Хермес*, достапно на: <https://hermes.org.mk> (Посетено на: 20 февруари 2025).
- Дигитален речник на македонскиот јазик*, (2000). SAM97 GmbH, Берлин, достапно на: <http://drmj.eu/> (Посетено на: 15 октомври 2023).
- Димовска-Јањатова, Весна & Кочовска-Стевовиќ, Светлана (2017). *Vestibulum Latinitatis: Lectiones et pensa*. Филозофски факултет, Скопје.
- Димовска-Јањатова, Весна & Кочовска-Стевовиќ, Светлана (2021). *Латински јазик за I година здравствена струка: Elementa Linguae Latīnae Medicīnālīs*. Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија, Скопје.
- Димовска, Оливера (2019). *Грчка и латинска апстрактна терминологија во превод на македонски јазик; Искуства и перспективи*. Магистерска теза, Филозофски факултет, Скопје.
- Ивановска-Илиевска, В. (2018), ‘Само во Македонија лекар се станува без латински јазик!’, *fakulteti.mk*, достапно на: <https://fakulteti.mk> (Посетено на: 20 јуни 2024).
- Јакимовска, С. (2022), ‘Настава’, *scholar.ugd.edu.mk*, достапно на: <https://scholar.ugd.edu.mk> (Посетено на: 16 декември 2022).

- Кузманоска, А. (2019). *Petit dictionnaire des noms de plantes*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет, Скопје, достапно на: https://www.ukim.edu.mk/e-izdaniya/FLF/Mal_rechnik_na_nazivi_na_rasteniya.pdf (Посетено на: 14 август 2025).
- Кулеванова, Светлана (2021). *Основи на фитотерапијата*. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Фармацевтски факултет, Скопје.
- Петрова, Б. (2022), ‘Мајчин лист, Сена, Касија (Cassia acutifolia, Senna alexandrina)’, *Медицинска енциклопедија – Ботаника*, достапно на: <https://medpedia.framar.bg> (Посетено на: 3 август 2025).
- Џукеска, Е. (2016), ‘Платон или за создавањето имиња’, *2400 години од основањето на Платоновата академија*, Скопје: Филозофски факултет, 303–319.